www.arhivaexilului.ro

www.arhivaexilului.ro

ETHOS

redactori : † ioan cușa și virgil ierunca

Dorin TUDORAN
Frig sau frică sau despre condiția intelectualului român de azi

Nicu CARANICA
Cântec orb

Horia STAMATU
Cartea regilor și împăraților

Mircea ELIADE
La umbra unui crin

Mihai PUPAZAN
Crăciun

Daniel BOC
Următoarea respirație

Alexandru LUNGU
Scrisa de la vrevorel

BIBLIOGRAFIE

1 9 8 4
PARIS

www.arhivaexilului.ro

redacția : ETHOS c/o Virgil Ierunca - Boîte Postale 255, Paris 19 France

Textul de mai jos a fost trimes clandestin din țară în primăvara anului 1984. Autorul lui, Dorin Tudoran, este unul dintre cei mai interesanți poeți ai generației sale și era recunoscut ca atare (primise an după an, trei premii ale Uniunii Scriitorilor) până când a devenit disident. O "disidență" diferită la început de contestația politică a unui Paul Goma dar care, radicalizându se, a ajuns până la punerea în chestiune publică a întregului sistem comunist. Din 1981, când se întoarce în țară dintr'o călătorie în Germania Federală, și până în 1984 când dă interview-uri presei străine împotriva lui Ceaușescu și regimului comunist, Dorin Tudoran trece, treaptă cu treaptă, dela opoziția pur literară la cea politică. În 1981 își dă demisia din Consiliul Uniunii Scriitorilor. În Marite 1982, din Partidul comunist, — deși dintr'un astfel de Partid ești exclus dar nu poți ieși singur. Între aceste două date, Dorin Tudoran "vinovat" de a fi desvăluit un plagiat al lui Ion Gheorghe după Lao Tse (plagiatul a deveit o adevărată "tehnică" a neoprolecultiștilor din România) își vede interzis accesul la presă. Tansgresează atunci prima limită: trimete "Europei Libere" răspunsurile sale la calomniile ce au început să se reverse asupra lui în ziarele din țară și, plecând dela cazul lui, face o radiografie implacabilă a noii linii politice de distrugere a culturii.

La 7 Septembrie 1983, Dorin Tudoran, într'un interview acordat corespondentului la Viena al agenției France Presse afirmă că "România se află în punctul culminant al dictaturii personale a lui Nicolae Ceaușescu". La 28 Mai 1984, în emisiunea consacrată de postul de radio "Suisse Romande" inaugurării Canalului Dunărea-Marea Neagră, este inclus un alt interview al lui Dorin Tudoran luat clandestin la București de William Heinzer. Descriind mizeria materială și morală a Românilor, Dorin Tudoran caută rădăcinile răului nu numai în dictatura personală a Familiei Ceaușescu dar și în sistemul comunist el însuși. Anunțând c'a depus o cerere de emigrare, Dorin Tudoran conchide "Nu părăsesc țara mea, ci o dictatură".

Între momentul când îi prezentăm acest text și cel în care va apărea, nu știm care vor fi formele de persecuție prin care va replica Bucureștiul. Dorin Tudoran este deja complect marginalizat (numele său nu putea fi pomenit în presă, nu mai putea publica nimic, nu mai avea slujbă, fusese amenințat și supus presiunilor și doar faptul că se făcuse cunoscut în Occident, unde în Octombrie 1982 Pen-Clubul francez îl cooptase membru, împiedicase autoritățile să ia măsuri drastice). Se va dezbăra Bucureștiul de el acordându-i emigrarea? Va continua să fie, cum singur spunea în emisiunea dela "Suisse Romande", un "ostatec politic"? Orice ar fi, textul pe care-l publicăm este, fără îndoială, cel mai îndrăzneț pe care l-a trimes peste hotare un scriitor român, dela Paul Goma încoace.

N.R. Pentru a nu știrbi cu nimic din autenticitatea textului, am păstrat în redactarea lui ortografia "nouă" folosită de autor.

www.arhivaexilului.ro

DORIN TUDORAN

FRIG SAU FRICĂ - SAU DESPRE CONDIȚIA INTELECTUALULUI ROMÂN DE AZI

"Un quart d'heure avant sa mort /
Il était encore en vie"

I.

Sînt ani de cînd afirmația că, dintre toți intelectualii lagărului comunist-totalitar al Europei răsăritene, românul e cel mai pasiv și mai obedient, a deveit unul dintre cele mai bătute locuri comune ale presei occidentale. Ce n-a mai reușit aceeași presă liberă, a fost să-l *explice* (nici o sinonimie cu *a justifica!*) pe-acest intelectual român, Nimic surprinzător în asta, atîta vreme cît presa (oricît de liberă și de onestă ai fi ea!) e mai întîi *informație* și mai apoi *analiză*, mult mai mult *Blitz* al evenimentului decît *studiu istoric*. Și chiar atunci cînd analiza există, cea *de presă nu poate ține locul studiului istoric ori sociologic. La urma urmelor, presa semnalează, atrage atenția, trage* — cum se spune — *semnalul de alarmă*, ăsta-i rostul ei. Îi revine istoricului sau sociologului, politologului ori filozofului istoriei sarcina de-a lumina prin păienjenișul de evenimente destinul unei clase, curba ascendentă ori descendentă a rolului ei istoric în viața unei națiuni, felul în care și-a asumat ori a evitat să-și asume acest rol într-un moment sau altul; să explice *cît* și *ce, de ce* și *de ce nu* acest destin *trebuia* ori a fost numai *posibil de asumat*, dacă a fost ori nu clasa respectivă pe măsura obligației față de poporul ei în acel moment.

Autorul rîndurilor de față nu e nici istoric, nici filozof al istoriei, nu e nici sociolog, nici măcar politolog, așa încît liniile sale nu au defel ambițiile structurii unei analize proprii personajelor enumerate mai sus. El e un scriitor, care, înainte de orice, mărturisește că, deși neîmpăcat cu condiția actuală a clasei sale, nu se rușinează că-i aparține, că e scriitor român. Și asta nu pentru simpla fatalitate că intelectual fiind, azi, în plin despotism al totalitarismului comunist în România, nu poate fi altceva, ci pentru că vede în orice renegare de felul acesta o indecență inacceptabilă și inutilă. Căci, prin a fi intelectual român în acest moment el înțelelge, în primul rînd, a fi moștenitorul unei clase sfințite prin iubire de neam și nu puțin martiriu, și infinit mai puțin a fi un nume înregistrat în robricile *Recensămîntului intelectualilor români de la orașe și sate în anul de grație 1984*, rubrici oricum efemere, ca tot ceea ce ține de-o administrație, domnie ori simplă uzurpare — cum e cazul totalitarismului comunist de azi. Autorul acestor

rînduri e un scriitor ce-ncearcă, aici, nu pagina tutelată de acel *sine ira et studio*, propriu textului științific, ci-și pune, cu franchețe, aceste rînduri sub tutela declarată a adagio-ului goethean *"Augrichtig zu sein kann ich versprechen, unparteüsch zu sein aber nich"* — (pot făgădui că voi fi sincer, nu însă și imparțial). Tragedia e sinceră nu și imparțială, mai ales cînd îi ești *personaj* și nu doar simplu *martor*. Recunoscîndu-mi condiția de personaj al tragediei intelectualității române de azi, n-ar fi nevoie să adaug că tot ce va părea ori chiar va fi reproș la adresa clasei ce-i aparțin, începe cu mine. Nu din vreun egocentrism exacerbat ori dintr-un masochism cu tendințe exhibiționiste, ci din pură deceță. A vorbi imparțial și rece despre propria-ți clasă, mi s-a părut întotdeauna o impostură mai ales în cazul creatorului.

Ce vor aceste pagini?

Mai întîi, spre a folosi niște termeni mai destinși decît cei de pînă acum, să fie, mai degrabă, ale *Paris*-ului lui André Maurois (Oui, je sais, "toute comparaison est odieuse" decît ale *Paris-ului*) minunatului ghid *Michelin;* o încercare de-a arunca o punte între informația de presă, simpla constatare, prin natura lor limitate, și o realitate cu mult mai complexă și mai contradictorie decît pare la prima vedere. O încercare de-*a umaniza* portretul intelectualului român de azi așa cum, nu fără temei, a fost el acreditat de presa occidentală. Și — se va vedea — a umaniza în cazul de față nu e deloc *a justifica, a scuza, ci a pune în ecuație și ceea ce, inevitabil, articolul de preă nu poate, nu are timp să numească. Așadar, acest fundal adus mai în față de rîndurile noastre nu este neapărat o încercare disimulată de absolvire a intelectualului român de azi de-o etichetă ce s-a lipit de el "ca marca de scrisoare", cum spune un cînticel românesc.*

În sfîrșit, se va înțelege, sper, că rîndurile de față nu-și propun să lupte prentru infirmarea imaginii intelectualului român de azi drept cel mai pasiv și mai obedient dintre confrații săi din ghettoul comunist est-european, și pentru că îmi e bine știut că lupta împotriva locului comun, deși mereu ademenitoare, e o intreprindere, de cele mai multe ori, foarte riscată. Pentru simplul motiv că marea, poate chiar singura calitate a banalității, a locului comun stă tocmai în stupefiant-de-bătătorul-la-ochi adevăr ce-l conține. Căci, nu-i așa?, ce altceva decît adevărul spuneau soldații domnului Jacques de Chabannes, seigneur de La Palice, compatriotul Dvs., cîntîndu-i eroismul, și nebănuind că nu atît faptele de arme îl vor face nemuritor pe îndrăgitul lor căpitan, cît adevărul în stare... amețitor de pură cuprins de distihul lor: "Un quart d'heure avant sa mort/ Il tait encore en vie", devenit "pattern"-ul oricărei banalități cu adevărul ei cu tot; adevăr gol-goluț...

www.arhivaexilului.ro

"Omul e aici infinit mai interesant decît evenimentele"

Un intelectual român.

II.

Cine e, de unde și cînd a pornit intelectualul român?

Veți recunoaște, sper, că puțină istorie nu strică niciodată, dacă nu devine abuzivă. Apoi, începutul acesta e fals "originar-heideggerian", cum ar spune cineva, el neurmărind decît să vă sugereze că intelectualul român e un om foarte tînăr și-a fost aproape mereu de-a lungul istoriei clasei sale un *om nou,* un "parvenit", dacă vreți. În sensul că mai întotdeauna el a însemnat cel dintîi intelectual al familiei sale. Pornit, în majoritatea cazurilor, din mijlocul altei clase; fie mai vechi — țărănimea, fie mai noi — proletariatul, intelectualu român n-a instaurat "dinastii". "Cutare e prima generație încălțată", se zice pe la noi, și asta vrea să însemne, atît că "Cutare" e primul care a juns la oraș să-nvețe carte, cît și, de multe ori, că e primul intelectual al familiei. Datorită tinereții sale, intelectualitatea românească a întemeiat puține "pepiniere de intelectuali", familiile de intelectuali "din tată-n fiu" fiind destul de puțin numeroase la noi. Și, într-un fel, a fost bine. Într-un fel! Fiindcă, abia ajunsă la putere, dictatura proletară a lovit cu o furie oarbă tocmai în astfel de familii, ce asiguraseră — de la preot la cărturar, de la învățător la medic — elita spirituală a țării. Cu cît ele ar fi fost mai multe, cu atît mai numeroase ar fi devenit victimele după 1944. Și, slavă lui Stalin și emulilor săi — apăruți ca un mucegai și la noi! — nici așa n-au fost puține. Dar gazetarului occidental venit în România, *cine* și mai ales *unde* să-i arate miile, poate zecile de mii de mominte ale intelectualilor români ce și-au dat duhul la Canal, la Sighet și Aiud, la Pitești și peste tot unde au fost trimiși să moară pentru că n-au vrut să se recunoască vinovați de-a nu-l fi anticipat pe Marx ori pe Lenin, că trimiși — cu bani greu cîștigați de părinții lor! — să învețe, nu i-au împărțit săracilor — lucru ce n-ar fi ajutat, de altfel, la numic, și nici nu i-ar fi salvat de la pieire — ce s-au pus cu burta pe carte? În lipsa acestor morminte, greu de explicat străinului că pasivitatea și obediența intelectualului român imediat după 1944 nu e chiar o chestiune foarte simpă. Groapa comună, ascunsă și ea privirii, nu are voce. Intelectualului român i s-a ucis, deseori, și mormîntul!

Conștiința de clasă a intelectualului român (în sensul unui egoism social) s-a constituit tîrziu și după mari sinuozități, sentimental — și nu doar sentimental! — el rămînînd, de cele mai multe ori, la mijlocul drumului între clasa părinților săi și cea în care de-abia intrase. Nu altceva decît apăsătoarea dezrădăcinare, o eternă, indestructibilă legătură cu matca mărturisesc versurile unui poet clasic român cînd scrie *"De ce m-ați dus de lîngă voi,/ De ce m-ați dus de-acasă?.* Și nu altceva decît un profund sentiment

de apartenență la idealurile celor din mijlocul cărora s-a înălțat mărturisesc versurile unui alt clasic al poeziei române cînd scrie: *"Sînt suflet în sufletul neamului meu/ Și-i cînt bucuria și-amarul —"*. Ce nu avea cum să știe cel de-al doilea era că după 1944 Poetul va rămîne cu obligația de-a cînta bucuria neamului, dar i se va interzice, sub pericolul pierderii vieții!, să-i cînte amarul. Mă rog, dacă era vorba de amarul de pînă la 1944, nu e rău; despre celălalt însă — nici o vorbă!

Încă tînără, intelectualitatea din România a fost o pradă ușoară pentru dictatura proletară — și ea tînără dar mai puțin... "naivă". La masa succesorală de după ieșirea din cel de-al doilea război mondial intelectualitatea a venit cu principii și idealuri. În aceeași masă, însă, comuniștii români au bătut sălbatec cu pumnul lui... Vișinsky, ministrul de externe sovietic, reprezentînd armatele "eliberatoare". În fața acestui gest profund... "patriotic" și-n fața diviziilor blindate ale "marelui frate de la răsărit", intelectualul român a contat cît un gard de trestie; gînditoare, dar, totuși, trestie...

Țărănimea română, "talpa țării", clasă mult mai încercată, ce dusese în spate răscoale, uniri de țară, război de independență, ce fusese trasă pe roată și trecută, de atîtea ori, prin foc și sabie, pe sub bici și vînă de bou, a fost ea însăși o pradă ușoară pentru tînăra dictatură proletară. Ea, țărănimea română, s-a prabușit o dată cu cei 80.000 de țărani, victime ale unor procese politice înscenate cu o perfidie necunoscută pe aceste meleaguri, operă a "moștenitorilor celor mai înaintate idealuri ale poporului".

Și-atunci? Dacă în România, "țară eminamente agrară", nici țărănimea nu mai era *poporul,* putea — și n-a încercat? – să facă mai mult intelectualitatea, cu... originea ei "nesănătoasă", "mic burgheză", cu "șovăielnicii" ei, pe care Lenin îi ura mai mult decît chiar pe soldații armatei albe?

Greu de spus.

Tinerețea — nici măcar cea a unei clase — nu poate fi o scuză în absolvirea unui păcat ori a altuia. Dar dacă e să dăm crezare unui intelectual român — și de ce n-am face-o? — prima bibliotecă în Principatele române a avut-o un fiu de domnitor fanariot, puțin după 1700, iar secolul al XVIII-lea, care în restul Europei avea să fie cel "al luminilor" — în Principatele noastre avea să însemne o culme a decadenței spirituale, manifestată și prin nepracticarea, în masă, a acelui "viciu nepedepsit" al lecturii cum spunea Valéry Larbaud. Primul concert avea loc la 1788, el fiind "dat în prezența cneazului Potemkin, de cîntăreți și muzicieni ruși în cinstea cuceririi Oceakovului".

Mai e nevoie să solicit cititorului francez să-și reamintească ce realizaseră țările Europei occidentale pînă la apariția primei biblioteci în Principatele române, sau cum arătau, la 1788, Praga, Budapesta, Petersburgul?

Și totuși, din acest spațiu nefericit dar plin de har, abia după două secole de la prima bibliotecă, românii aveau să-i dea lumii pe Brâncuși și Enescu, pe Eugene Ionescu și Mircea Eliade, pe Emil Cioran și Dinu Lipatti, pe Ștefan Lupașcu și atîția alții. Și-aveau să-i dea lumii atît de mult, încît aproape că-i... pierdură pentru ei măcar pentru o vreme și cu directa contribuție a totalitarismului comunist!

www.arhivaexilului.ro

Toate acestea vor să spună că extraordinara noastră putere de-a fi sincroni, dacă nu chiar și în avangarda artistic-spirituală a lumii s-a realizat, și se realizează, mai apăsat ca la alții, mai mult prin extraordinare acumulări și împliniri individuale, și mai puțin la nivel de masă. Totdeauna va exista la noi o mai mare diferență nu doar între elitele spirituale și mase, ci chiar între vîrfurile elitei și elita însăși, căci am avut prea mult de recuperat într-un timp miraculos de scurt, pentru a putea ajunge, de fiecare dată, în bloc la linia de sosire. Și iată că ajung la obiecțiunea fundamentală adusă de mine etichetei lipită intelectualului român de azi de către presa occidentală, ce vede în el pe cel mai pasiv și mai obedient dintre intelectualii lagărului comunist est-european; și anume o consider *irelevantă.*

Premiza unei analize cu mult mai exacte și mai revelatoare asupra acestui delicat subiect a dat-o acum aproape 90 de ani, într-o carte publicată la... Paris, și de-abia azi tradusă în România, un strălucit intelectual român, Pompiliu Eliade:

"Nu trebuie să comparăm indivizi cu indivizi, și popoare cu popoare, ci indivizii și popoarele cu ei înșiși, cu ceea ce sînt în diferite momente ale existenței lor. În această perspectivă, dacă românii de azi sînt mult mai puțin civilizați decît francezii sau germanii, dacă, în ciuda tuturor eforturilor lor, ei nu reprezintă încă decît un tip de tranziție între barbarie și civilizație — nu trebuie să uităm, pe de altă parte, că distanța care desparte barbaria de civilizație este uiașă, că românii sînt cu mult mai aproape de tipul civilizat decît de tipul barbar, și că, dacă se deosebesc de frencezi și de germani, ei sînt de o sută de ori mai departe de românii de acum o sută de ani"!

"Nici un popor din Europa nu a făcut mai mari progrese într-un timp atît de scurt ca poporul român. Dacă francezii sau germanii de acum o sută sau o sută cincizeci de ani ar reînvia, ei ar mai putea să se asimileze destul de repede noului mediu. Dar dacă monarhii sau boierii orientalizați de la sfîrșitul veacului trecut ar reveni astăzi printre nepoții lor, ei ar apărea ca ființele cele mai de neînțeles și cele mai ciudate, și n-ar înțelege ei înșiși nimic din ce se petrece."

Așadar, adevărata problemă a intelectualului român de azi nu e aceea dacă e mai laș ori mai curajos decît confratele său ceh ori slovac, ungur ori polonez, rus ori bulgar, ci cît de laș ori de curajos, cît de demn ori de obedient est în raport cu el însuși, cel de pînă la 1944.

Vai!, o simplă numire a momentelor cheie din viața tinerii națiuni române moderne — revoluțiile de la 1848, Unirea Principatelor din 1859, Unirea de la 1918 — probează, fără putința de tăgadă că azi intelectualul român atinge cote amețitoare de pasivitate, poartă în spate cocoașa din ce în ce mai grea a obedienței sale vinovate. Tot ce a însemnat moment istoric de vîrf în România a cunoscut un intelectual foarte activ, direct

implicat în eveniment, cu vocația baricadei chiar. O simplă parcurgere a presei românești dintre cele două războaie mondiale, de exemplu, poate da imaginea reală a spiritului extraordinar de implicat în care intelectualul înțelegea să trăiască. Presa anti-dinastică, cea anti-hitlerastă, dau semă despre o intelectualitate românească nu doar strălucitoare în spirit, cu o puzderie de condeieri excepționali, dar, în primul rînd, despre un curaj civic exemplar.

Primul lucru de care lua cunoștință intelectualul român după instaurarea noului regim comunist, săvîrșită, nu întîmplător, sub rînjetul "de baraj" al blindatelor sovietice și la umbra indiferenței obtuze a aliaților, prea grăbiți să-și vadă "de-ale lor", era că el nu mai aparține nici unei clase sociale, deci, că are extrem de puține drepturi și infinit mai multe datorii, printre care și aceea de-a se lepăda, ferm,de tot ce constituise pînă atunci cartha morală a clasei sale; ca să nu mai vorbim de vechi și grele "păcate" ce trebuiau plătite. Declarat un *simplu tolerat,* intelectualul român trebuia să mai și mulțumească. Și spre surprinderea lui și a națiunii, asta face și azi — mulțumește!

Atunci, cu aproape patru decenii în urmă, se săvîrșea, în fapt, *declasarea* intelectualului român, act de care el — mai de voie, mai de nevoie, mai din orgoliu, mai de rușine! — n-a vrut și, din păcate, nu vrea nici azi să ia cunoștință. Întîi uimit, apoi dezorientat, intelectualul român n-a reușit nici pînă azi să-și revină din buimăceală. Cînd elita intelectualității românești a servit noii puteri comuniste la "pardosirea" și "tapetarea" pușcăriilor, iar ce rămăsese din ea, în "libertate", era supusă unui tratament dezonorant, intelectualul român își încălzea nopțile sale de spaime și insomnie cu același refren: "Gata. Cu asta s-a terminat. La mine nu vor ajunge!" Cînd cei mai mari dintre poeții români în viață au fost trecuți la index, iar la moartea unuia dintre ei presa românească n-a scris o linie, confrații lor murmurau ca în transă același! "Gata. Cu asta s-a terminat. La mine nu vor ajunge!"

Așa cum copilul nu vrea să creadă că va muri cîndva, tot astfel intelectualul român a refuzat atunci — o face și azi! — să creadă că stînd cu mîinile încrucișate. cînd lîngă el e lovit cineva, mîine va fi rîndul lui. Niciodată de la această capitulare, intelectualul român nu și-a mai pus, în mod serios, problema reînvierii clasei sale, reintrarea ei în drepturile firești. Mai grav chiar decît a accepta drepturi nejustificate unei clase ajunse la putere e să le abandonezi pe cele ale propriei clase. Cea dintîi se poate numi obediență, frică; cea de a doua are un nume mult mai urît!

Dacă aș fi autor de benzi desenate ori caricaturist astfel mi-aș imagina pe hîrtie convoiul noii orînduiri ce-o lua din loc acum patru decenii, sărăcăcios dar cu mare alai de slogane, despre care un "contra-slogan" de azi spune "Din succes în succes, pîn'la dezastrul final": o pereche de cai — clasa muncitoare, o căruță cu coviltir — țărănimea, "aliatul de nădejde", sus, pe capră, ținînd foarte strîns frîiele și rotind o cravașă de călăreț calmuc, surugiul — tînăra castă conducătoare. Iar la spatele acestui "corp expeditionar" încropit cu anasîna, legat cu-o sfoară ponosită, un cîine — intelectualul. Bietul de el, deși știe că înaintea lui alte "javre", "dușmani" ai poporului muncitor" fuseseră alungate într-o bună zi, el merge, cu pas din ce în ce mai împleticit și în privirea lui de-o fixitate înfricoșătoare poți citi acel aiuritor. "Gata. Cu asta s-a terminat. Pe mine nu mă vor alunga!"

Biologii (firește, fără voia genialului tavarăș Lyssenko!) sînt de acord că specia se salvează prin moartea indivizilor, milioanele de morți individuale asigurînd perpetuarea, triumful speciei neantului. Intelectualul român de azi (chiar și biologul!) a ales exact drumul opus, pîndit nu doar de eșec, dar și de ridicol: "salvarea" individului, prin acceptarea dispariției clasei (speciei!) sale... A-toate-știutoare, casta conducătoare justifică "științific" — cum altfel? — și acest dezastru, transformîndu-l, ca de obicei, într-un succes: apariția *noii intelectualități.*

Caligula, al lui Camus, printre altele, proiecta și realizarea unui *om nou,* vă amintiți? *Om nou* ne-au lăsat să înțelegem că "forjează" în beciurile negrei "alchimii" a Securității române și "revoluționarii" lui Gheorghe Gheorghiu-Dej și Alexandru Drăghici. Iar azi ce ni se propune? Bineînțeles, formarea *omului nou.* Deși tolerat, cum om e și el, intelectualul va fi, la rîndu-i, un *om nou.*

Rînd pe rînd, lumile lui Platon și Aristotel, Socrate ori Cusanus, Montaigne ori Bacon, Descartes ori Pascal, Kant ori Kierkegaard, etc. s-au mulțumit cu Omul. După Lenin, Omul s-a "datat", brusc, și a apărut nevoia cumplit "revoluționară" a *omului nou.*

Lipsit azi de conștiință istorică, intelectualul român nu mai este un moștenitor. Vice versa — fără conștiință de moștenitor nu poți dobîndi conștiință istorică — adevăr repetat, aproape *mot à mot,* de mai toți marii gînditori ai acestui veac. Iată cum, precara condiție a intelectualului român de azi nu e doar rezultatul presiunii externe a terorismului ideologic comunist ori a abandonării lui de către un occident prea grăbit, ci și a propriului abandon, a propriei deziceri de clasa căreia îi aparținea. Și-un proverb românesc spune că "Ce-și face omul cu mîna lui, nici dracu nu desface!"

"Un caz e un miracol banalizat; dar un miracol"

Un intelectual român contemporan

III.

Evident, nu tot intelectualul român de azi e obedient, pasiv, laș, resemnat. Dar excepțiile, oricît de multe ar fi ele, ca orice minuni, nu fac altceva decît să confirme regula. Demnitatea individuală a cîtorva nu poate ține locul demnității unei întregi clase sociale. Puterea de-a reacționa stă în individ, în fiecare din noi, puterea de-a acredita o poziție istorică stă însă în demnitatea colectivității. Fără realitate colectivă, orice gest individual —

www.arhivaexilului.ro

oricît de curajos și de demn — se pierde într-o "moftologie individuală", cum bine ar zice cineva. Puterea totalitară din România a pus, de altfel, foarte bine la punct *marginalizarea, bagatelizarea* oricărei reacții individuale prin clasarea ei în "Cazul Cutare", "Afacerea Cutare". Înainte chiar de a-l acuza drept Iudă, vîndut pentru arginți Occidentului, nu lansase KGB-ul despre Soljenitsyne că făcuse tot ceeace făcuse doar pentru că, bolnav de cancer, fără scăpare, voise și el să nu moară necunoscut?

Teoretic, intelectualul român cunoaște pînă în ultimul resort acest aparat de marginalizare, de excludere prin bagatelizare ori compromitere, chiar dacă e vorba de situația generală a *caz*-ului și nu doar de cea a celui politic:

"Un *caz* e un *caz* — atît și nimic mai mult; părînd a explica totul,această formulă nu explică, de fapt, nimic. Are alt rol.

Devine de obicei *caz* ceea ce contrariază, ceea ce stînjenește, ceea ce sfidează deprinderile și normale curente, ceea ce contestă ordinea stabilită: este o formă eficientă de marginalizare, dacă nu chiar de excludere a invonvenabilului. Iar procedeul este pe cît de comod pe atît de liniștitor. *Cazurile* sînt, prin însăși statutul lor, periferice, întîmplătoare, izolate; nu reprezintă regula, ci anomalia. Fac vîlvă, dar sfîrșesc întotdeauna prin a fi clasate".

În ultimul timp, puterea a reacționat prompt și, pentru unii, surprinzător de nuanțat în bagatelizarea, compromitarea unor astfel de cazuri. Scriitorul român, de pildă, cunoaște foarte bine murdăria sistemului de marginalizare, dar speră, încă, dacă nu în puterea creatorului de literatură de-a înfrunta "cazuizarea" sa, oricum în forța literaturii de a nu fi fărîmițată în astfel de "accidente":

"Din fericire, literatura nu se constituie din cazuri și nu poate fi clasată, oricît s-ar strădui să o facă, fără totuși a izbuti vreodată, cei care o urăsc. De aceea și are adversari ireductibili: din neputință izvorăște ura. Și poate că literatura supraviețuiește înfruntînd nu timpul,cît forțele care, dominînd clipa, încearcă să intre în eternitate ca altădată căpeteniile barbare în sinistrele lor somptuoase morminte: împreună cu slujitorii și robii ce le-au fost și în viață supuși, prin moarte prelungindu-le astfel subordonarea și captivitatea la infinit. Cum însă literatura n-a putut fi niciodată o slujnică și scriitorul un rob, conflictul e străvechi."

Există, după cum se vede, în această excelentă demontare a mecanismului sinistru ce exclude inconvenabilul prin aruncarea lui în *caz* și apoi prin clasarea cazului prin marginalizare, compromitere (analiză aparținînd unui intelectual român de azi, încă tînăr, aflat la mare distanță de-a fi el însuși un caz dar la o și mai mare depărtare de-a fi un obedient, un resemnat lovit de pasivitate) o tonică încredere în puterea miraculoasă a literaturii, a artei în speță, de a avea posteritate. S-ar părea, însă, că acest optimism nu e împărtășit de marea masă a intelectualitor, dovadă teama lor bolnăvicioasă de-a nu deveni *cazuri.* Ar exista o primă explicație

www.arhivaexilului.ro

a acestei reacții, dar nu neapărat relevantă — accea a dificultății de-a sparge o anume barieră psihică, de-a înfrunta condițiile materiale, de zi cu zi, nu tocmai plăcute, pe care, într-un regim totalitar și polițienesc ți le "asigură" izolarea prin *caz.* Deasupra ei există, cred, o alta, cu mult mai profundă și mai gravă.

Intelectualul român pare să aibă din ce în ce mai puțină încredere în puterea posterității de-a rezolva cazurile de azi; din ce în ce mai puțină încredere în posteritatea meritată de opera sa, dacă el, creatorul, a fost exclus pirn aruncare în *caz.* El vede că lumea se grăbește teribil, într-o proporție geometrică față de cum o făcea lumea părinților săi, că el nici nu poate bănui (cum o făceau cu el nu doar părinții, dar și bunicii săi!) în ce lume va trăi copilul său, ce preocupări va avea acesta. Posteritatea (și dreptatea ce-ar urma s-o aducă ea!) e pentru intelectualul român trăind cu frica de-a nu deveni "un caz", o Fata morgana de care se ține foarte departe. Pentru el, posteritatea cît de cît sigură e cea care începe acum, din chiar mijlocul... antumității. El crede, chiar dacă nu cu voce tare, că lăsînd pe seama posterității judecarea sa, poate pierde definitiv și șansele — atît cît le are — oferite de ziua de azi, de autoritățile zilei, bineînțeles dacă și "dumneata, toa'șu, ești om de înțeles". Da, mai degrabă el acceptă să fie *om de înțeles,* decît om supunîndu-și destinul unei judecăți de care nu prea mai e sigur că va veni. Și, numai aparent paradoxal, cu cît e mai convins de improbabila posteritate a lumii, cu atît vorbește mai mult și cu mai multă încredere despre ea. Da, el e din ce în ce mai departe de Gounod cu a sa "La postérité est une superposition de minorités". Pentru o foarte nesigură "statuie" de mîine, intelectualul român de azi nu dă *micul bust de buzunar,* ipsos înșelător și el, dar mai palpabil, pe care puterea zilei i-l asigură "omului de înțeles". Ba, el nu uită că în condiții chiar mai luminoase — i-a spus-o Dàmaso Alonso — decît cele ale "viitorului" ce se "prefigurează" azi, critica cea mai nedreaptă a unei generații a venit tocmai din partea celei imediat posterioare. Și-atunci?, se-ntreabă el. Anticul *Carpe diem!* a devenit deviza lui de viață. "Coûte que coûte" dar ziua de azi vrea s-o trăiască liniștit, deși, atunci cînd își teoretizează *Weltanschaung*-ul se lipește insistent de umbra marelui Nicolae Iorga:

"O țară nu se poate clădi nici pe cel mai netăgăduit avînt al unui suflet genial, care urmărește cu mîndrie zborul aripilor sale puternice și încă mai puțin pe mărăcinii împleticiți ai dibăciei politice, ci numai pe nemișcata piatra de temelie a caractelor ce s-au jertfit pentru ca să creeze o patrie".

De fapt, azi, în fața *cazului* creat în lumea intelectuală, puterea nici nu mai are prea multe de făcut. Cîteva antecedente compromițătoare au învățat-o că brutalitatea fățișă n-o poate avantaja, că deși nu mai există opinie publică internă, cea internațională încă dă semne de viață, uneori supărător de însuflețite și cu urmări nu tocmai favorabile. Acum, în anul de grație 1984, rolul organelor specializate în România în distrugere de om. reputație, operă, se "rezumă" doar la *prelucrarea subiectului* (obser-

vați suplețea terminologiei?), la *pregătirea lui* pînă în faza de *livrare publică a cazului.* De-aici, aparițiile pe față ale organelor respective nu se înregistrează decît în cazuri cu totul neașteptate. Practic, lichidarea cazului creat și livrat ca atare intră în atribuțiile... intelectualilor înșiși. Și *lichidarea, clasarea* se produc de la tăcerea vinovată la critica "principială"; ca să nu mai vorbim de bîrfa neiertătoare. Căci nu exictă pe lume, spunea un intelectual român, ură mai cumplită decît a sclavului împotriva sclavului ce s-a eliberat; și orice *caz* e un sclav eliberat. Sclavul privește cu înțelegere, chiar cu simpatie, doar eliberarea sclavului de către stăpîn, făcîndu-și falsa socoteală că mîine, poimîine, i se va dărui și lui libertatea. Dar dacă cel de lîngă el se leiberează singur, în sclav se-aprinde o ură de moarte, fiindcă, ce altceva este auto-eliberarea unui sclav, decît dovada că, da!, *se poate?* Și dacă lucrul acesta e dovedit, ce altceva decît condamnarea pasivității înseamnă el? Dovedind că, de fapt, stăpînul se află în fiecare din noi, și că libertatea se *cucerește de dinăuntru,* nu se *primește de dinafară,* de-abia atunci sclavul se află în cumplit pericol de moarte, căci din acel moment el a intrat în mîinile celor lîngă care suportase sclavia, și aceste mîini nu iartă, n-au cum s-o facă. Iertînd, se autocondamnă, se autoblamează, și la nimic nu ține sclavul mai abitir decît la... femnitatea lui! Vă mai amintiți reacția sclavului Fédine la unul din gesturile de eliberare ale sclavului Soljenitsyne — scrisoarea adresată de acesta din unrmă la 16 mai 1967 Congresului Uniunii Scriitorilor? Iat-o: *"vous fait l'effet d'une gifle. Il nous parle comme si nous étions des vauriens et non les représentants de l'intelligentsia créatrice".*

Intelectualul român, *lucrat de organele puterii ca subiect* și *livrat* drept *caz,* indiferent de cota lui moral-profesională de pînă atunci pierde totul, i se contestă totul, i se pune în cîrcă orice: nu mai are talent ("De fapt, mon cher, n-a avut niciodată!"), rezultatele lui profesionale sînt reanalizate rapid și declarate aproape nule. El, *cazul,* e un găinar, dacă nu un agent al "unchiului Sam", își urăște patria și poporul, ba chiar propria familie. Pe scurt, e un gunoi "pe care, mon cher, tovarăși, să recunoaștem, l-au menajat prea mult!"

Să ne reamintim confesiunea unui personaj al lui Zinoviev:

"Depui quelque temps, l'existence d'Anton commence à m'agacer. Il y a quelque chose en lui qui m'empêche de vivre. Est-ce la conscience? Qu'est-ce que c'est? A ce que dit Anton (encore lui !), la conscience n'est pas pour l'homme quelque chose d'évident. C'est toujours quelqu'un d'autre et non lui-même. Peut-être est-ce pour cette raison qu'on a chez nous une peur si panique de gens comme Soljenitsyne ou Sakharov. On ne craint pas d'être démasqué; on craint d'acquérir une conscience. La conscience est gênante pour la vie ordinaire, ce qui n'est pas le cas lorsqu'on est démasqué".

După cum spunea un maestru român neîntrecut în *demascări,* "Ciolanu-i din ce în ce mai mic, cîinii din ce în ce mai mulți și mai flămînzi". Și,

www.arhivaexilului.ro

evident, orice transformare în *caz* a unuia dintre "cîini" eliberează, fie și măcar ipotetic, un loc mai apropiat de "ciolan". Pentru adjudecarea lui, nu mai încap scrupule. Ca orice surogat, falsa noastră viață intelectuală e una gîndită și dirijată de putere *pe locuri,* și asta ucide bruma de demnitate ce ne mai bîntuie. A fost "curățat" Cutare? Treaba lui. Cu atît mai bine pentru mine, am o șansă în plus".

Nici vorbă, "ciolanu"-i iluzoriu, iar adjudecarea unui loc mai în față, unde măcar miroase a carne, dacă de fapt carne nu mai e de mult pe "ciolan", e foarte supravegheată de putere. Dar intelectualul român trăiește, vai! azi prea în grabă, spre a mai vedea și-acest lucru atît de bătător la ochi.

În fond, obiecția fundamentală ce i se aduce *cazului* de către foștii lui confrați de galeră e că "Toate astea le știm și noi, și tăcem. De ce le-ai spus tu? Ca să arăți că noi sîntem niște lași? Nu?"

Cît de paradoxăl, de contradictoriu e intelectualul român! Cînd e de făcut un pas riscant, că toți sîntem de acord că "nu se mai poate, e insuportabil, trebuie făcut ceva", fiecare întreabă "De ce tocmai eu?", dacă privirea celorlalți cade pe el. După ce unul și-a asumat riscul și a făcut pasul, e zidit de viu în cărămizile acelui "De ce tocmai el?"

Această deosebire între *morala cazului* și cea a celorlalți, a *oamenilor de înțeles,* să spunem, este surprinsă exemplar de Annie Besant, în a sa autobiografie. *"Quelque'un doit le faire, mais pourquoi serait-ce moi? est la phrase que répètent les faibles bien intentionnés",* ne spune ea. *"Quelqu'un doit le faire, pourquoi pas moi? est le cri d'un serviteur de l'homme qui affronte face à face un sérieux danger",* adaugă ea.

Ce desparte aceste două poziții? Iată: *"L'abîme qui sépare ces deux phrases mesure des siècles entriers d'évolution morale."*

Nimic mai adevărat! Autentica tragedie a *cazului* — de aceea și singura pe care puterea represivă n-o poate nici minimaliza, nici caricaturiza — e că morala lui e în contra-timp cu cea a celor ce, în cugetul lor, cred asemeni lui, și anume că "On doit faire absolument quelque chose!"

Dar e doar tragedia *cazului?* Neputința de-a făptui a celor țintuiți pe vecie în sicriul unei conștiințe mereu *doar în stare enunțiativă* ce este? Tragedia unei clase ori chiar a unei societăți nu este doar suma tragediei *cazurilor;* acesteia i se adaugă și lipsa sentimentului tragic al vieții pe care *ceilalți* l-au adoptat prea ușor ca pe un blazon aurit.

*

"avidus malae famae"
Tacitus

IV.

Asigurîndu-şi lesne liniştea internă, prin întreţinerea bine organizată a conflictului între morala *cazului* şi cea a *omului de înţeles*, atenţia puterii se concentrează spre ţinerea sub control, dacă se poate chiar spre contrazicerea imaginilor ce s-a format în afara ţării despre realitatea românească, în care condiţia intelectualului ocupă un rol însemnat. Aici intră în acţiune *agentul de influenţă*.

El e ales cu mare grijă şi, de obicei, e un intelectual bien cotat profesional în ţară, chiar cu o oarecare glorie, de preferinţă artist, mediile în care urmează a pătrunde el fiind ale lumii cultural-artistice. Datorită egocentrismului său exacerbat ("Bietul Fiodor Mihailovici se va învîrti în mormînt cînd o să-mi apară cartea la Paris! Ce să-i facă, îl iubesc, e singurul meu concurent autentic, dar acum e vremea mea"), megalomaniei sale paranoice — "Cezanne? Un mîzgălitor. Doamne, cine o să-i ierte atîţia kilometri pătraţi de pînză irosită în zadar! Să-l fi avut sub mîna mea, trei-partu ani, poate ieşea ceva din el".

Altfel, are "şarm". Deşi analfabet sufleteşte, vorbeşte bine o limbă străină, chiar două. În gura lui nu doar cei săraci cu duhul se uită loviţi de-o stranie fascinaţie, micile sale rezumate după Nietzsche ori Delacroix făcînd furori. Neobişnuitul guru e şi om de lume: joacă tenis, şofează agresiv un BMW ("Ştii, tocmai am descoperit în ramura familiei mele dinspre o mătuşă, familie distinsă din Bavaria, un blazon. Ce crezi că avea în el? *Domino*-ul folosit azi de BMV?"), ascultă Chopin şi Schubert nu-l disprefuieşte pe "bătrînul" Eroll Gardner, ştie multe anecdote politice; n-ar fi fost un rău actor. Deloc!

În funcţie de nevoile sale, Europa e un biet acvariu în care se poartă ba ca un peşte decorativ şi capricios — doamnele şi portofelurile lor o ştiu foarte bine!, ba ca un rechin — prietenii servindu-i spre a nu-şi pierde... reflexele, agilitatea. Are deja acoperiş la Paris şi Milano, dacă îl apucă noaptea la Frankfurt are unde pune capul, şi, oricum, poate dormi în suburbia unui celebru orăşel german univeristar; chiar şi în al său "mange bitume".

Acasă, cariera lui a fost fulgerătoare. Ajungînd *sus, sus de tot,* celor din jur le-a lăsat doar plăcerea să numere treptele "scării de cadavre" pe care, cu pas elastic, proaspăt atlet de provincie, ca orice Rastignac, urca într-un ritm infernal, turnat în costumul său de lustrin bleumarin, impecabil croit şi luat pe un preţ de nimic de la "C&A" — "Tati"-ul Germaniei. Acolo sus, însă (dacă nu mi-ar fi teamă că face un accident vascular cerebral, iaş spune adevărul — că prea sus nu era!) a înţeles repede — v-am spus că nu e stupid? — că acces la puterea adevărată nu va avea niciînd, or, pe el, numai aceasta îl interesa. Cealaltă, falsa putere o "fumase" într-un timp

www.arhivaexilului.ro

record, prelingîndu-se ca vaselina printre dinţii roţilor "mecanismului politic", fredonînd compoziţia ce l-a făcut celebru şi temut "Tot ce am mai sfînt pe lume sînt opera mea, mama şi Tovarăşul".

Iluzia accesului la puterea reală risipindu-se repede, trebuia găsită o ieşire. Dar nu una oarecare — el nu e micul arivist de partid. Nu! Trebuia salvat artistul ce-i purta numele. Prilejul se iveşte repede. Gestul lui e spectaculos, de neînţeles pentru mulţi. Ca orice fals dizident, el are grijă să se "deszică" le cîteva mii de kilometri de casă, unde, oricît de lung, "braţul revoluţiei" nu poate lovi chiar fără riscuri. O bună vreme colindă Europa, (e văzut chiar şi-ntr-un iglu) aşteptînd înfrigurat ca una din marile municipalităţi să-i ridice o statuie. Cum nu se oferă nimeni (eschimosul vizitat, "Un imbecil simpatic", îi explică amuzat că pe la ei nu e obiceiul — nici bust, nici ecvestră!), iar furia celor de-acasă pare a mai fi slăbit, iată-l făcînd un nou gest neaşteptat: într-o după amiază, coboară din bolidul său şi bate în bariera de la punctul de frontieră cel mai de apus al României — "Bon soir, bine v-am găsit! Ha! Ha!"

Stupoare! Unii vor să-l strivească, o parte a puterii cere lapidarea lui. Altă parte a ei, care-l cunoştea foarte bine şi-i înlesnise, fără ca el să ştie prea multe despre asta, vertiginoasa ascensiune, jubilează: avea în mînă exact omul ce-i lipsea!

Din acel moment, statutul lui devine unul confuz, dar confuzia este exact ceaţa de care e nevoie ca tot ce va face el să se afle sub cel mai natural dintre camuflaje — "Fugi, mon cher. Dacă ar fi de-al lor, n-ar fi idioţi să ne lasă să-nţelegem. E altceva, nu ştiu ce, dar..." Well done!"

Da, puterea îl cunoaşte foarte bine. Nu-şi poate permite să-i asigure o reintrare "în forţă" în circuitul artistic românesc — deşi e un foarte interesant pictor, scrie bine, şi-a pus cîndva şi-o dramoletă în scenă! —, dar îi oferă... Europa: "Noi, Maestre, ne-am bucura să reuşiţi. Succesul Dvs. ar fi al ţării, avem mare nevoie de astfel de reuşite. Aveţi toate şansele — credeţimă, sînteţi poate singurul, mi-a spus-o chiar şefu'. Sigur, pînă atunci s-ar mai linişti apele şi aici... Ştiţi, nu toată lumea s-a bucurat că v-aţi întors, sînt chiar tovarăşi care nu-nţeleg că valoarea extraordinară a operei Dvs. e mai presus de un gest, mă rog, nu vă supăraţi, cam pripit. Oricum, ne bucurăm că v-aţi dat seama la timp — nici nu se putea altfel — marile genii sînt mereu cu poporul, cu ţara — că nu acela era drumul Dvs. Lucrurile se vor uita; timpul lucrează pentru Dvs."

Alifia mentolată a flatării pătrunde repede sub piele. În veşnică stare de inflamaţie, ganglionii gloriei Maestrului crescuseră în ultimul timp cît gogoşarii, fierbeau. Alifia a venit la timp. Efectul e miraculos. Maestrul pluteşte.

De-atunci, combate zece luni anual la Paris şi Frankfurt ("Bătrîne, acolo-i bătaia peştelui"), ba a dat o raită şi prin America, aşa, să ia pulsul — "Nişte imbecili, bătrîne. Se omoară după Updike şi căcăreaza aia de Bellow. De la Kandinsky încoace nu mai ştiu nimic; umblă cu fleacuri de

genul Bacon, da, un poponar aiurit. Parisul, bătrîne, Parisul rămîne marea scenă. Ai Parisul, ai lumea!"

Restul, adică vreo două luni pe an, îl pierde în țară "Ce vrei? Înțelegemă. Eu sînt un mare exemplu moral pentru cei tineri care vor să facă și artă și dizidență adevărată. Trebuie să-mi rup timp, să stau cu ei, să-i încurajez, să fiu atent să n-o ia razna. Uite, am lipsit mai mult de data asta și cu ce crezi că i-am prins pe copilași? Au dat-o pe Vonnegut, pe mazeta aia de Marquez, care a isterizat toți proștii, un amărît de povestitor. Ăilalți la fel — ba că Pintilie, ba că Bernea, păi copilași, le-am spus, așa nu mai facem noi cultură. Vezi, obligațiile unui om ca mine sînt enorme!"

Așadar, prima repriză, puterea a cîștigat-o fără probleme. Maestrul a mușcat zdravăn din momeală și-a intrat într-un joc din care să și vrea nu mai are cum ieși. Folosind ganglionii gloriei Maestrului ca pe claviatura cu bumbi ai armonicei rusești, puterea va scoate "suntele" care-i convin. Maestrul, "marele creator al psihologiei abisale românești" nici nu visează în această primă repriză, că e un pîrlit de *agent de influență*. ("Bătrîne, să nu te mai aud cu Preda ăsta: te faci de rîs. Păi cu *leagă calul, dezleagă calul, tai salcîmul, nu tai salcîmul, nu mai punem noi piciorul pe grumazul Prisului").

Lui nu i se dau ordine, însărcinări. Nu e chemat la... Nu! Lui i se fac vizite de curtoazie — "«Băieții» și-au dat seama cu cine au de-a face. Și-apoi, bătrîne, îmi știu cărțile pe dinafară, au casele pline cu tablourile mele. Foarte bine, să știe că dacă mă supăr..."

Puterea e iritată: trădătorii ăia de dincolo — X, Y, Z și mai ales tinerelul ăla de W au cam sărit peste cal. Exilul dă semne de solidaritate. Trebuie dezbinat, mai dezbinat decît e. Trebuie compromis și campaniile din țară n-au nici un efect. Totul trebue făcut acolo. Binențeles — Maestrul!

"Știți ce spunea acum cîteva zile tovarășul..., nu, nu vă pot spune numele, mă depășește, dar știți ce spunea? «Ce deosebire, tovarăși, între Maestru și canaliile alea de X, Y, Z, W care ne-mproașcă cu noroi și înjură poporul! Sigur, el, atunci în 197... a greșit, dar uite, tovarăși, ce înseamnă geniul — mereu cu poporul lui; și la eroare, și la necaz. Mare om Maestrul, s-o știți de la mine. Și nu doar aici. Știți, cînd a fost tovarășul..., nu dau nume, mă depășește, știți Dvs, cînd a fost dinvolo, tovarășul..., știți cine, nu?, i-a spus la sfîrșit. *Aud că sînt probleme cu ultima expoziție a Maestrului, cum îl cheamă?, așa, da, că s-au repezit anume tovarăși în el. Nu cred că-i bine, e prea mare, un uriaș artist fiți mai atenți.* Și cînd s-a uitat mai bine tovarășul nostru ce credeți c-a văzut pe-un perete? Un tablou din seria aceia, extraordinară cu *"Femeia oaie și supraomul"*. Nevastă-mea are niște reproduceri după ele. Faine."

Cu ochii închiși, sorbindu-și cafeaua liniștit, Maestrul ascultă. Alifia asta îi face foarte bine. Ganglionii gloriei, mereu iritați — că un prieten i-a și spus o dată "Bătrîne, ești ceva infernal. Nu te speria tocmai tu de cuvinte — ești un animal bolnav de glorie — dau înapoi, se retrag cu steagurile în

www.arhivaexilului.ro

bernă." Maestrul plutește.

"Apropos, știți ce-a spus de curînd impostorul ăla de X în lipsa Dvs. de la Paris. Nu? Iertați-mă, c-ați fi un ratat, că zău, scrieți cu picioarele, iar că de pictat faceți pînza să miaune. Ce canalie! Ca și Z! Culmea e că X trăiește și acum cu nevasta lui Z, și ăsta habar n-are, iar socrul lui X, vechi sionist, îl avea pe listă, să-l omoare, tocmai pe tata lui Z! Vai de mama lor de trădători, fără țară. Și mai îndrăznesc să vă și muște pe la colțuri. Ce bine că nu vă pasă de bîrfele astea!"

Ordinul n-a fost dat, dar... maestrul l-a primit. Ajuns la Paris, toată lumea află de povestea cu nevasta care "trăiește" cu nu știu cine, de socrul sionist cu listele morții în carnetul de partid. X? Un pictoraș de mîna a doua, spune Maestrul. "Am încercat, acum vreo zece ani să-i fac trampa cu un știab, să-l ajute, omul i-ar fi luat și două trei mîzgălituri pemtru cabana lui de vînătoare, dar nătărăul a ratat. S-a apucat să-i țină lecții de istorie. Un imbecil. Unii spun că e omul rușilor, mă rog, nu mă bag, dar ar fi posibil". Scrisoarea lui X către...? "Da, mă rog, strategie de doi bani — trebuia să facă ceva să-l azvîrle aici; acolo nu dădea nimeni doi bani pe naturile lui moarte, puțind a chibuț, că doar socru-său îi aducea pînze, îi făcea grundul, ba o ramă de la Cercul foștilor activiști."

Maestrul nu poate fi niciodată încolțit. De ce-a fost el, Maestrul, membru al...? E adevărat că a participat la...? Nici un secret: " Mi s-a părut că era nevoie de aer curat în politica și cultura românească. Erau ceva semne. Nu s-a putu și-am renunțat. Au fost și neloaiali: profitînd că lipsesc, eram la Roma cu expoziția mea *Femeia oaie și supraomul,* au anunțat știți bine ce, le-au dat publicității. Mi-am zis «Nu, copii, așa fără să mă consultați și pe mine, nu ține. La revedere, eu ies din joc. Nu vreau să mă fac de rîs. Am vrut să pun umărul, să mai schimbăm ceva, dar așa nu. Eu nu mă ocup cu fleacuri». Asta a fost tot. De-atunci îmi văd de opera mea."

Ce părere are, totuși, Maestrul despre condiția intelectualului român? De ce este acest intelectual pasiv și obedient?

Maestrul zîmbește a lehamite, pe urmă ușor condescendent — e greu să axplice unor străini astfel de lucruri: "Vedeți, la noi liderii adevărați apar rar. Dacă atunci în 197... se-adunau în jurul meu, altfel discutăm acum. Și-apoi mai e ceva — zice Maestrul gîndindu-se că, totuși, cineva s-ar putea să ducă la București amănunte despre discuția de fața — intelectualul român a fost mereu cu voievodul. Pentru el importantă e opera." Cine să-i arate interlocutorului îmbrobodit de Maestru că intelectualul român n-a fost niciodată, necondiționat, cu voievodul? "Varianta" Maestrului prinde, face puțină vogă. Peste șase luni, Maestrul — cam supărat pe cei de-adasă — schimbă macazul. Dar marele lui "șarm" tocmai aici e — să te convingă de ceea ce-i spunei tu acum trei zile, cînd el îți spunea iritat "Bătrîne, azi ești în formă proastă, simțul tău politic e la pămînt!".

Circulă zvonul că premiul Cutare ar putea fi luat anul ăsta de un român exilat și că în mare măsură lucrurile s-ar decide în casa bătrînei

octogenare Alma: "Ați auzit Maestre? Cum e posibil? Nici Parisul nu mai știe ce e o piesă de teatru și ce e un scheci de ... circ? Și tocmai trădătorul ăla de L., care în loc să muncească să-și țină copiii umblă pe la edituri să vă radă pe Dvs. Cum? Nu știați? V-aș da amănunte, dar există și la noi un secret profesional. Și nu asta contează, dar n-are un pic de talent."

Iarăși ordinul n-a fost dat, dar Maestrul... l-a primit. Cu un imens buchet de flori ("Bătrîne, numai artiștii mari mai fac nebunia asta la Paris!") în mînă și buzele numai miere, Maestrul pătrunde și la bătrîna Alma. Florile au, într-adevăr, un efect magnific. Vai, doamna are probleme cu picioarele? Circulația, cumva? Dacă ar vrea doamna să-și scoată papucii de mătase. Așa, perfect. Degetele maestrului fac minuni. Doamna, ciudat, aici, în mijlocul Europei, nu știa de genul ăsta de masaj? De unde vine Maestrul? Din România? Extraordinar! Doamna n-ar vrea să avanseze un pronostic dar anul ăsta poate că premiul Cutare va fi luat de un român L. Îl cunoaște Maestrul? Da? Și? Cum, omul rușilor? Tablouri făcute de alții? Piesele mici furtișaguri? După cine? A, de asta a fugit, de fapt, din România? Extraordinar! Și părea un om atît de curat, piesele foarte interesante. Vai ce neplăcut! Mereu românii ăștia cu micile lor "trucuri''. Vine Maestrul și joia viitoare, la ceai? Vor fi și Cutare de la..., și Cutare de la... N-ar fi rău pentru un om ca Maestrul să-i întîlnească! Au revoir!"

Vine, cum să nu vină! Întrebîndu-l cum se împacă una cu... "Lasă, bătrîne. Viața e o mică mișelie. Decît să mă fi ras imbecilul ăla de L., mai bine-l puneam eu cu botul pe labe. Și-apoi, dacă și căcănarii ăia de-acasă îmi fac greutăți, măcar aici să dau lovitura. Alma e o doamnă. Cînd o să am premiul în buzunar, atunci să-i vedem și pe impostorii ăia de-acasă și pe alde X, L, W și toate scursorile astea de-aici. În zece ani eu țin hățurile aici!"

Numai că primii zece ani au și trecut și unde am citi eu oare, parcă-n niște *Confesiuni* că zece ani de incertitudini pentru o lichea înseamnă enorm. Dar pentru o ditamai canalie ca Maestrul? Premiul nu l-a luat cu toate masajele miraculoase — bătrîna Alma a dat ortul popii. Tot ce-a reușit a fost ca nu L. să ia premiul ci un polonez. Ba nu, a mai reușit ceva — pe vremea masajelor, într-o zi proprietarul acoperișului său parizian i-a zîmbit nesperat de luminos — chiria din urmă pentru Maestrul fusese achitată, ca și cheltuielile pentru următoarele trei luni. "Băiatul acela din România are mîini de aur; nu, nu picturile lui, care nu sînt rele, masajele însă mi-au făcut atîta bine. Trebuie să reușească — dacă nu în pictură, măcar în teatru, sau în roman trebuie să iasă la liman, vorbește așa bine, știe o mulțime de lucruri iar Nietzsche în gura lui devine de înțeles. Bonne chance!"

Dar Maestrul e și-un excellent agent de influență pentru interior. Vizitatorul său o știe, apasă pe zonele sensibile și iată-l pe Maestru în funcțiune ca o orgă *Yamaha:* ·Cutare? O, dar e la pămînt. Franțujii s-au prins, nu-s nici ei fraieri, că n-are talent. Cam toți sînt terminați". "Chiar și S.?", întreabă învățăcelul cu țăcălie, știind chiar de la Maestru că S. îi făcuse prima expoziție la Paris. "Bătrîne, S. e un băiat dezghețat, vorbește minunat

www.arhivaexilului.ro

franceză — mult mai bine decît maică-sa română; bătrîna e cam... rusoaică și franțujilor nu prea le-a plăcut, deși ce legătură are asta cu... — a făcut și lucruri bune. Dar credeam c-ai înțeles, făcîndu-mi expoziția nu pe mine m-a servit, ci cultura română; chiar și pe el. Nu e un fleac, peste cincizeci de ani să fii cel care l-ai prezentat Parisului pe..., nu? Pentru el și asta ar fi de ajuns de glorios. Cîteodată rămîi mai mult pentru chestii de-astea, decît pentru opera ta. Din păcate, franțujii, mi-au și spus-o, sînt cam plictisiți de literatura lui mărunțică — ba nou roman, ba stîngist-sartre-istă — au nevoie de roman metafizic. Și-apoi S. e compromis total: încă necunoscut, se bagă într-o afacere, supără poliția lui Pinochet, ăia vor să-l bleasască, iar el, ca să dea proștilor de la București o copită, dă vina pe "brațul lung al revoluției", și-n timp ce toți țipam pe-acolo el bea vinișor c-un găinar. Nu ține, bătrîne; franțujii n-au înghițit-o. De altfel îl evit cît pot. N-am nici un chef să mă compromit cu mici aventurieri. A avut șansa să fie lîngă mine; i-a dat cu piciorul pentru cai verzi pe pereți. Treaba lui. Îl văd din cînd în cînd. Da' asta e tot."

În lipsa Maestrului, tinerii discipoli, lucrînd înfrigurați după cele douăsprezece pînze mari din ciclul *Femeia oaie și supraomul* se interesează la secretara Maestrului, care le răspunde radioasă: "Ultima oară a fost văzut la Coupole" La Coupole!? Extraordinar! Și încă cu cine! Bravo! Maestrul e pe cai mari!

Se pare că Maestrul le știe pe toate. Ceea ce nu vrea să afle este că jocul are două părți și că-n cea de a doua, devine mai "strîns". Iată, Maestrul ar fi rugat să... O! Eroare! Nu s-a înțeles că el nu primește sugestii. Cum, adică, cine-l ia drept turnător? Cine-și permite?... Vizitatorul zîmbește liniștit, cere voie apoi aprinde *Kent*-ul. Vobește calm: "Nimeni nu-și permite nimic, Maestre. Dar e o perioadă mai grea, sînt probleme. Chiar și-n ceea ce vă privește. Unii tovarăși se-ntreabă din ce trăiți dincolo". "Nu permit!". "Bineînțeles, bine faceți. Alții vor să scoată pe tapet vechea poveste cu..., și cea cu... Nu-i ușor nici pentru noi, vă spun sincer. Uitați, chiar ieri, întors de la o ședință, Șefu' ne-a spus «Doamne, ce-l urăsc unii pe Maestru! Îi vor capul. M-am luptat ca un cîine. Ei, nu, că ori acolo, ori aici! Sigur, a greșit și el, atunci, în 197..., și anul trecut, cînd i-a văzut pe..., dar mai bine el decît alții care nu știu ce să spună. Și n-a luat țara foc că Maestrul a mai călcat și strîmb. Rău e, domne să fii cel mai bun. Toți vor să-ți ia gîtul»". Maestrul dă din mînă cu lehamite ca și cum ar spune "Mie-mi spui?" Vizitatorul continuă "Și mai e și problema pașaportului secretarei Dvs., domnișoara F. Știți cum e lumea, se bîrfește — vorbim deschis, nu? — că n-ar fi doar secretară, că de ce tocmai ea, care lucrează la... să tot iasă, cînd alții, nu-i așa,... Credeți-mă, dacă ar fi numai după noi, mîine ar avea pașaportul, dar... Bineînțeles, noi înțelegem că aveți absolută nevoie de ea acolo, pentru presă, pentru înrămarea pînzelor, apoi traducerea românului metafizic la care am auzit că lucrați — nu trebuia să scoateți manuscrisul fără viză, nu-i nimic dar era mai bine... — e greu fără cineva care să se ocupe cu, cum îi

zice?, a, da, *public relations*. Lumea de-acolo e o junglă, singur, eu n-am fost niciodată, noi ieșim foarte greu, dar cine nu știe?, o junglă, trebuie să ai pe cineva tot timpul lîngă tine. Dar, vă spun, e o perioadă mai grea."

Gușa de reptilă a Maestrului zvîcnește accelerat, dinții ar putea sparge între ei acum și-un diamant industrial. Pricepe c-a fost tot timpul jucat, dar cum să recunoască? El, Maestrul psihologiilor abisale, tot ce e mai profund în plastica și nuvelistica românească de azi? Dar, mă rog, pentru opera lui face orice; și-a spus-o de la început. Și așa rămîne. Moralitatea operei numai ea contază. Un artist care nu face orice pentru opera lui, e un impostor, ratează. Și el nu e așa ceva. Va face orice. Mă rog, nu e el cel care să accepte, așa, pe loc, "sugestii", să nu creadă "băieții" că-i pot forța mîna oricînd și oricum. El e...

Dar lucrurile nu erau nici măcar prea grave: Maestrul are un bun prieten, ceva mai tînăr, ceramist. "Noi îl stimăm foarte mult, deși ne cam înjură, dar cine nu ne înjură pe noi, și Dvs., pe la Paris ne mai trageți cîte una, dar nu ne supărăm, lumea crede că noi sîntem răspunzători de toate relele, mă rog, prietenul Dvs. trebuie să plece într-o călătorie de studii, o bursă cam. cum să vă spun, să nu o luați alrfel, fiindcă și Dvs. ați avut-o, dar acum e mai confuză situația cu cine plătește de ce?, pentru cine?, mă rog. Prietenul Dvs. e cam supărat pe noi, ne e frică să nu intre pe-acolo sub cine șite ce influență. O vorbă a Dvs. contează, știm că vă iubește foarte mult."

O, dar de ce nu i s-a spus de la început despre ce e vorba? R? Dar e un artist excepțional. Smalțul lui din seria *Bunicul* e tot ce s-a reușit mai românesc și mai modern, în același timp, de la, hai să nu spun vorbă mare, dela albastrul de Voroneț încoace. Nici o grijă, oricum urmau să se vadă acolo. Sigur, R. e cam pripit uneori, dar e curat, un om de mare caracter, un viitor lider, pe mîna căruia el, Maestrul, mizează mult.

Dincolo, Maestrul îi arată mai tînărului prieten cîteva locuri superbe, vorbesc mult, se plimbă, cîntăresc lucrurile. Maestrul e mai achilibrat ca niciodată; ciudat de echilibrat. Din păcate, asupra unor lucruri n-au cum să se înțeleagă. Maestrului nu-i vine a crede. Mă rog, cu timpul R. va ceda, vine vîrsta, vin greutățile — bietul R. are și-o familie numeroasă de întreținut — îi va da dreptate Mastrului. Dar peste o vreme R. rupe și ultimele punți ipocrite cu o anume realitate. "El și încă niște prăpădiți, un așa-zis matematician și un vai de lume de inginer, s-au dovedit profund dușmănoși. Pur și simplu au înnebunit. Au fost în stare să spună chiar și că...". Maestrului nu-i place. Nu era tocmai momentul unui asemenea gest. Și pe urmă, de ce nu l-a consultat și pe el. "Maestre, nu v-o spun cu cine știe ce scop, credeți-mă, știu că nici nu dați importanță unei astfel de porcării, dar nici caracter n-are. Păi și de Dvs., care ați făcut atîtea pentru el — nu, nu, lăsați, știm și noi, nu fiți modest — spune vrute și nevrute. Are mai multe obiecții decît cuvinte de laudă la mai tot ce faceți; despre ultima Dvs. expoziție a spus chiar că e o aiureală. Nu, a luat-o pe-un drum fără întoarcere; eu v-o spun, ca să fiți prevenit. Cu el se poate întîmpla orice."

www.arhivaexilului.ro

Din nou ordinul n-a fost dat, dar Maestrul... l-a primit. Cum adică, și de el a spus că... Nu-i nimic. Maestrul vede pe toată lumea, contactează tot ce e suflare artistică, intelectuală. Ce mai face prietenul său ceramistul? Ce crede despre...? "O, ne-am cam înșelat cu toții. Biet sticlar de mîna a doua, fără simț politic și al valorilor. Nu, nu, o mare deziluzie. Ei, da, chiar și eu mă pot înșela — aparențele îl recomandau drept un tip, învățase — chiar și de la mine — niște lucruri, lua ochii cu ele. Dincolo se spune că, mă rog, mi-ar pare rău, a fost amicul meu, da, amicul, chiar prieten e cam mult spus, se zice că pentru cîteva amărîte de mii de dolari ar vrea s-ajungă la nenorociții ăia, care n-au avut niciodată un cuvînt bun de spus și despre mine, dar nu prea văd ce să facă el acolo, un sticlar de mîna a doua. O! O! Chestia cu smalțul lui și albastrul de Voroneț, era, așa, o metaforă, să-l sprijinim, să-i facem vad. Nu, nu, un biet mesteșugar, acolo. Aud că stă rău și cu nervii. Și toată prostia asta cu dizidența și amicul lui, așa-zisul mare matematician, un carierist, contabil de duzină. Ce mai: mic scandal cu multă frișcă. Nu așa se face dizidență. Chiar și cei de dincolo sînt scîrbiți — cu prostioarele lui a lovit dizidența cum n-a făcut-o nimeni, a compromis-o pe zece ani, ai zice, mă rog, eu nu cred, dar ai zice că a lucrat pentru «băieți». Asta e cînd nu există un lider adevărat. Dacă atunci în 197..."

Da, jocul e din ce în ce mai strîns. Maestrul nu mai e la prima tinerețe, nici la a doua, gloria europeană se încăpățînează să întîrzie, nu e rău să îndulcească Maestrul, cît se poate, relațiile cu țara. Mai ales că secretara Maestrului a cam făcut-o de ...oaie cerînd azil politic dincolo, și tovarășii vor înghiți greu figura. Sigur, trebuie s-o înghită, la mijloc nu e orice găinar, ci el, Maestrul, totuși...

Exilul "discreditat". Dizidenții "compromiși". Maestrul e din ce în ce mai mult pe-acasă, revede vechi amici uitați multă vreme, contactează oameni noi, mizează pe liderii de mîine. De curînd a împlinit o vîrstă rotundă. A fost și n-a fost sărbătorit. Dacă era, mai toată lumea — de aici și de dincolo — ar fi văzut cam ce fel de dizident e Maestrul. Dacă nu era sărbătorit defel, s-ar fi *lucrat* mai greu cu el. S-a găsit o formulă convenabilă. Și tristă! O sală cu intrare discret păzită. "E o ședință înăuntru! Reveniți peste o oră" — masă organizată pentru Maestru. Cîțiva invitați. Ce va fi fost, totuși, în inima Maestrului mestecîndu-și fripturica și bîndu-și vinișorul în sala unde, cu ani în urmă, pe vremea teribilei sale ascensiuni, oglinzile venețiene, acele imense oglinzi nu mai pridideau să-l reflecte și să-l multiplice spre satisfacerea curiozității unei masive asistențe fascinată de rolul Maestrului deslănțuit.

Prins între mereu amînata glorie europeană și cartela de zahăr și ulei din țară, ca între Scylla și Caribda, Maestrul trebuie să se descurce. Jocul e din ce în ce mai strîns, și cum Maestrul nu are venituri regulate plătește scump. Pentru orice fleac achită în valută forte: *în oameni*. Colegii și-i dă drept mită pentru încă o viză de-un an cu "mai multe intrări și ieșiri". Prietenii — bacșiș pentru te miri ce.

Cîndva, în sala cu labriuri și oglinzi venețiene, el aruncase, ca un glonț, spre un prezidiu simandicos, vorba lui Lautréamont, după care n-ar ajunge toată apa oceanului spre a șterge o picătură de sînge intelectual. Privindu-l azi pe Maestru, îți vine să spui că ajunge o picătură de sînge intelectual murdar ca să infesteze toată apa oceanului planetar!

Sărmani "Betrogene Betrüger!... (Înșelători înșelați.)

*

"Que voulez-vous, nous sommes ici aux portes de l'Orient, où tout est pris à la légère..."

Raymond Poincaré

V.

În ce a sperat intelectualul român, imediat după totala lui de-clasare? Ce-a așteptat el să se întîmple? Și, mai ales, cum a reacționat? Avut-a el vreo strategie?

Greu, foarte greu de raspuns azi, după patru decenii, la aceste întrebări. Dificultatea vine, mai întîi, din faptul că Molochul n-a ezitat să șteargă urmele a tot ceea ce a însemnat împotrivire. Apoi, dificultatea mai vine și din subiectivismul accentuat al celor, și așa puțini, dispuși să vorbească azi, eu gravitate și răspundere, despre reacția intelectualilor în fața opresunii. După unii, iubitori de legende, ai zice că intelectualitatea s-a comportat "sans peur et sans reproches", iar martirii ei ar fi fost mai numeroși chiar decît galbenii lui Ali Baba. Alții, dezgustați de propriile lașități, susțin că intelectualitatea s-a livrat, de la bun iînceput, fără rezistență puterii totalitare. Cei ce și-au păstrat cumpătul, în primii ani ai dezastrului, mărturisesc mai nuanțat și încearcă să justifice chiar istoric reacția — atîta și așa cum a fost — a intelectualității în fața opresiunii. Un lucru e, însă, comun tuturor acestor depoziții : mărturiile au, mai în toate cazurile, ceva din acele "fotografii mișcate", în care descifrezi cu precizie doar existența unor contururi umane. Restul trebuie imaginat...

Probabil că, asemeni tot românului, mai întîi intelectualul i-a așteptat pe "americani". Anecdotă sau nu (un proverb românesc spune că "nu iese fum fără foc") pare-se că multă vreme după 1944 puteau fi văzuți așezați pe scaune rabatabile, oameni așteptînd — ca și cum luau aer! — trecerea izbăvitorilor de peste Atlantic pe sub Arcul de triumf din București. Adevăr ori nu, asta mi-amintește de-un fragment teribil din *Mondo cane:* peste o insulă ruptă de lume, de fabulosul ei prezent tehnico-stiințific, plutesc primele avioane văzute vreodată de respectivii aborigeni. Stupefiați, ei nu se îndoiesc o clipă că e vorba de un semn pe care li-l dau zeii cărora li se închină. Încropesc în grabă un "avion" și-l proptesc pe-o schelărie înduioșător-primitivă. Apoi așteaptă. Zile și nopți la rînd, așteaptă. Într-o liniște împietrită. Nu se îndoiesc nici un moment că zeii vor face ca "avionul" lor să zboare.

Ce și cum s-a prăbușit în sufletul lor, cînd au înțeles, cît de cît, că miracolul nu se va produce, pelicula n-are cum reda. Dar nici nu e prea greu de imaginat.

Oh, de nouveau "toute comparaison est odieuse", dar ce va fi fost oare, cu intelectualul român, cînd a realizat că pe sub Arcul de triumf nu va trece nimeni? Că aliații (prin "americani" ei înțelegeau de fapt, *aliații*) în care ei vedeau chezășia respectării drepturilor inalienabile ale unei națiuni, chiar mici, garanția tuturor libertăților umane, aveau, de-acum alte treburi? Să mai fi avut el puterea să realizeze că această indiferență opacă era semnul unei teribile lipse de simț istoric și politic al unor puteri ce nu bănuiau că, abandonînd interesele legitime ale unui colț de lume, nu făceau decît să dea un imens (probabil niciodată surmontabil!) avantaj imposturii comuniste de tip totalitar? Oricum, pentru intelectualul român lua atunci sfîrșit ultima filă dintr-"O mie și una de npți", iluzie la zumzăitul căreia, destulă vreme, nu dorise să ia act că Occidentul abandonase România, această ultimă cetate de hotar răsăritean al Europei. Devenea limpede pentru el că Porțile Orientului (prin care cumplitul despotism de tip oriental încercase să pătrundă în Europa și căruia România încercase, mai totdeauna singură, să-i facă față) nu se mai aflau acum în spatele său, în mijlocul Mării Negre. Că printr-un verdict, nici măcar istoric, ci al conjuncturilor nefaste, Porțile Orientului se-nchideau, de-acum înainte, pentru români la... Viena. România era abandonată, practic, acelui spirit împotriva căruia apărase Europa timp de secole, cu eforturi supraomenești. Ceea ce s-a numit de la un anumit moment *Cortina de fier,* pentru intelectualul român și proporul său nu era decît rezultatul acestei sinistre performanțe a "parapsohologiei" roșii, ajutată de nepăsarea Occidentului, ce muta Porțile Orientului la Viena. Pentru români, *Cortina de fier* este chiar gardul bine întreținut al Schönbrunn-ului. "Drăguțul de împărat", la care românul mersese cu jalba-n proțap spre a-și cere drepturile, se va fi amuzat și în neființă pe seama noastră: o dată, în august 1940, cînd prin Diktatul de la Viena, României i se răpea o parte a Transilvaniei, și a doua oară, acum, cînd i se ceda țarului roșu două, trei "palme de pămînt", suficiente însă cît noul stăpîn să poată arunca cu pietre, oricînd ar vrea să se amuze, în castrul roman *Vindobona.*

De-aceea, n-ar fi rău, ci doar onest, ca Occidentul să-și reamintească, măcar din vreme în vreme, că românul, intelectualul român, a încercat cu

www.arhivaexilului.ro

mari eforturi să nu se abandoneze spiritului oriental ce se abătea peste el, "où tout est pris à la légère", dar că spre stupoarea lui, Occidentul, la care a privit necontenit ca spre un model și o rudă spirituală, l-a abandonat probabil definitiv în... spatele Porților Orientului. Unul din marii noștri poeți prevedea atunci un mileniu de beznă peste meleagurile românești. Cum noi avem umor să exportăm și-n Antarctica și pentru că aceste rînduri nu vor să fie ale unei jelanii, intelectualul român — întrebat azi de ce este pasiv și obedient — poate răspunde confratelui său occidental, "Nu-i nimic, aveți puțintică răbdare, onorabilor. Din mileniul de beznă căruia i-am fost livrați, ce-a fost greu a trecut — patru decenii. Mai avem un fleac de nouă secole și jumătate, și iar vom recupera ca altădată!" Și, la urma urmelor, intelectualul român își poate spune lui însuși — nu ca să-și afle scuze, dar spre a-și reaminti că nu e cel mai rău dintre toți! — că-n vreme ce el era marxizat cu otuzbirul, murea în pușcării fiindcă refuza mistificarea marxist leninistă a țării, Parisul, "de-o pildă", intellighentzia lui artistică, filozofică, se automarxiza de bună voie, lansînd, ba chiar cîntînd slogane pe care intelectualul român nu le-a șoptit decît sub o teribilă tortură fizică și morală.

Mai obedient ca niciodată, mai resemnat ca oricînd, intelectualul român vă mai poate spune, cu neliniște, că uneori visează Porțile Orientului părăsind Viena, într-o noapte, și instalîndu-se-n Place de la Bastille... Și n-ar fi drept ca intelectualul francez de stînga să-i ceară tot pasivului și obedientului intelectual român, tot lui, să vină să le ia și să le ducă înapoi în mijlocul Mării Negre.

După ce Porțile Orientului i-au fost trîntite-n nas la Schönbrunn, intelectualul român a trăit anii unei cumplite terori, de care, deși avizat, nu vroise să ia seama. Decimată fizic, umilită, tîrîtă în procese de-o josnicie fără seamăn, intelectualitatea română și-a găsit cu greu suflul Capitulări nedemne și curaj incredibil făceau, pare-se, casă bună. Încet, încet, intelectualul român a intrat (nu știu dacă atît dintr-o strategie bine pusă la punct, cît, mai degrabă, din necesitate și instinct de conservare) în ceea ce, mai apoi, teoretizînd, a numit *rezistență pasivă, conservare prin cultură*. Simptomatic, și intelectual român din exil alegea aceeași cale, a rezistenței prin cultură. La 16 februarie 1949, Mircea Eliade nota în *Jurnalul* său rîndurile de mai jos, cu valoare de document, fraze nu neapărat justificatoare pentru pasivitatea intelectualului român (chiar și a celui *exilat extern!*), ci capabile să explice drumul ales, rațiunile acelei opțiuni:

"Réunion dans ma chambre d'hôtel d'un quinzaine d'intellectuels et étudiants roumain. Je les ai conviés pour discuter le problème suivant: Sommes-nous ou non d'accord *qu'aujourd'hui,* et surtout, *demain,* l'«intellectuel», du fait qu'il a accès aux concepts, est et sera de plus en plus considéré comme l'adversaire numéro un, et que l'histoire lui a confié (comme tant fois dans le passé) une *mission politique?* Dans cette guerre des religions où nous nous trouvons engagés, l'adversaire ne s'embarasse que des «élites» lesquelles, pour une police bien organiée, ont l'avantage de

pouvoir être assez facilement supprimées. Par conséquent, aujourd'hui «faire culture» c'est la seule politique efficace à la portée des exilés. Les positions traidionnelles sont renversées: ce ne sont plus les politiques qui se trouvent au centre concret de l'histoire, mais les savants, les «élites intellectuelles»."

Greu de spus dacă drumul intelectualului român *exilat extern* trebuia să fie și cel al *exilatului intern.* Probabil că, într-un anumit moment și pentru o vreme, da! Dar mai cred că, perioada pentru care rezistența prin cultură trebuia să fie singura variantă de supraviețuire și de manifestare a intelectualului român *exilat intern,* rezistența prin cultură, ea singură, nu mai poate fi nici plauzibilă, nici măcar profitabilă. Paradoxal, aici unde "brațul cel lung al revoluției" poate lovi mult mai în voie ca la Paris ori Chicago, tocmai aici renunțarea la rezistența *numai* prin cultură e posibilă, necesară ca aerul. Soljenitsyne nu se adresa doar scriitorilor (intelectualilor) sovietici spunîndu-le: "Essuyez le cadran de vos montres! Elles sont en retard sur notre temps. Écartez vos rideaux pesants et coûteaux! vous ne soupçonnez même pas que l'aube est déjà là", ci tuturor acelora din ghettoul totalitarismului comunist.

Libertatea nu are fuse orare!

A continua să reziste doar prin "faire culture" înseamnă pentru intelectualul român de azi să piardă ultimul tren. Și-așa, ceasul e aproape al doisprezecelea!

*

"le pouvoir extérieur qui prive l'homme de la liberté de communiquer ses pensées publiquement, le prive en même temps de sa liberté de penser.„

Immanuel Kant

VI.

Totalitarismul e impostura însăși. Cînd partea se substituie samavolnic întregului, drumul nu poate duce decît în abis. E limpede, și nu doar pentru medic ceea ce se petrece cu un organism, atunci cînd unele din celulele sale proliferează în mod monstruos, împiedicîndu-le pe celealte să-și îndeplinească funcțiunile. Rareori un echilibru astfel spart a mai putut fi restabilit.

Niciodată ideologia nu se va putea substitui culturii, fie și din simplul motiv că, în vreme ce cultura, cum bine s-a spus, unește rasa umană,

www.arhivaexilului.ro

ideologia o scindează, o dezbină. Cea dintîi e benefica forță centripetă, încercînd să organizeze umanul în jurul axei sale fundamentale, pe cînd cea de-a doua tinde să risipească, să pulverizeze. Acolo unde cultura e obligată să capituleze în fața ideologiei, mai devreme, sau mai tîrziu, se aude bolboroseala dezintegrării. Și ideologia, în stadiul ei de oarbă proliferare, e simplu delir. Această sumbră performanță nimeni n-o atinge mai repede și mai înfometat decît totalitarismul. Frumosul, care nu e decît "adevărul în stare estetică", avea și în România, grație culturii, un *caracter public, implica, adică gustul — libertatea de-a alege. Ideologia totalitară de tip comunist i-a impus un crunt caracter de clasă.* Opțiunii îi ia locul sloganul contondent, construcției i se substituie potemkiniada, tradiția devine simplu enunț. Conștiința însăși e verbalizată pînă la scoaterea ei definitivă din țîțîni și aruncată în țopăiala cuvîntului lipsit de noimă. Totul devine o groapă comună, în care neantul — sub diferite înfățișări — sare indecent într-un picior. Tocmai neantul, dușmanul... ontologic al culturii! Filistinizarea devine proces de masă, și cei deintîi filistini sînt chiar producătorii falsei culturi, oficializată nu pentru valoare, ci pentru acel din ce în ce mai mult pe care-l dă cezarului: ideologiei, adică. Ceea ce s-a produs azi în cultura română, sub cnutul ideologiei totalitare, este tocmai o cumplită etatizare morală (și materială!) a culturii și a omului ce o produce, aducînd aminte de etatizarea omului însuși din trista perioadă a Sverilor.

Singurul rezultat cert al acestui terorism e acea "chi-mé-ri-sa-tion" de care pomenește un personaj citat de Boukovsky în al său "...et le vent reprend ses tours"!

Dar înainte chiar de-a fi impostură, totalitarismul e *indecență.* Nu mai e pentru nimeni un secret că orice criză începe într-o perioadă de uniformizare și e confirmată de dictatura fermă a uniformizării. Nu i-a fost greu filozofului să lumineze și să acrediteze temeinic acest adevăr. Probabil de-aceea primii proscriși ai totalitarismului de tip comunist au fost *filozofii.* Ei, cei pe care, cu invidie-omagială, Cicero îi numea *maxime ingenuum* și care aveau, după autorul *Tusculanae-lor,* ocupația cea mai liberă — *liberalissimum,* fost-au alungați cei dintîi. Se deschidea, astfel, drumul nesfîrșitului monolog comunist. Filozoful era alungat fiindcă el pune lumea în discuție, ori monologul comunist tocmai asta evită — punerea în discuție a lumii așa cum a hotărît el s-o realizeze prin revoluție. Mircea Eliade observase foarte exact de ce Marx nu e un filozof: "Marx ne veut pas expliquer le monde, mais le changer". Și-atunci? Atunci, parafrazîndu-l pe Hölderlin, nu ne rămîne decît să ne-ntrebăm în fața monologului totalitar comunist " ...la ce bun filozofi pe timpuri atît de indecente?". În lipsa lor, culturnicul cu patalama de "filozof" la mînă, și a cărui educație a început prin ocolirea "sănătoasă" a textelor lui Aristotel, Platon, Kant, Kierkegaard, Heidegger, etc. însăilează incontinuu enunțurile răsuflate ale Agitprop-ului, monolog fără cap și fără coadă. Și lucru bine știut — singurul monolog ce nu sfîrșește în indecență prin incontinuitate este cel al poeziei, al artei mari.

www.arhivaexilului.ro

Există, însă, și avantaje pentru intelectualul român, acum, cînd dialogul a dispărut de mult. Iată, spre exemplu, cîtă liniște în lumea totalitarismului românesc față de, să zicem, cumplitul "embarras de choix" din timpul strămoșilor noștri români, cînd, pe vremea lui Varron, existau zice-se, nici mai mult, nici mai puțin decît 280 de opinii "sur ce qui est bien, sur ce qui l'on doit s'efforcer d'atteindre". A — toate știutoare, puterea a stabilit azi în România, în mod științific„ nu doar ce e bine, ci aproape totul: și pentru foarte multă vreme de-acum înainte!

Cuvîntul cel mai folosit în inima dezastrului românesc de azi e *clarviziune.* Nu există nod gordian care să fi rămas cu buricul netăiat, atît de pricepută e moașa noastră. Așa că, de n-are minunații roboți menajeri de-aiurea, intelectualul român are, în schimb, minunatul robot care gîndește în locul lui. Timpul cîștigat astfel poate fi investit în scopuri mult mai "lucrative": îți lași un loc la coada de la carne, nu se știe dacă apuci?, tropăi de frig la coada de la brînză, unde asculți, gratuit, ultimele anecdote pe tema "bunăstării poporului". Din cînd în cînd, dacă te istovești așteptînd, poți rezema zidul, mai scoți igrasia din el, dar, atenție, să nu cadă peste tine cartonul imens pe care, cu litere prea mari pentru a le crede, stă scris unul din sutele de sloganе ale ideologiei. Ceva care începe, invariabil, cu "Trăiască... în frunte cu...". Și cum s-a anunțat "Așteptați. Se primește marfă!", iar asta înseamnă încă o oră, două de proptit zidul, scoți cartea îndesată în buzunarul paltonului și citești de unde rămăseseși la coada de la carne:

"En ce qui me concerne, jamais je ne me livrerai de bon grá ni ne livrerai ma confiance à un conducteur de peuples qui ne soit pas pénétré de la conviction que, en conduisant un peuple, il conduit des hommes, des hommes en chair et en os, des hommes qui naissent, souffrent, et, sans qu'il veuillent, meurent, des hommes qui sont de fins en soi, et non seulement des moyens ; des hommes dont le propre est d'être ce qu'ils sont et non autres : des hommes, enfin, qui cherchent ce que nous appelons le boneur. Il est inhumain, par exemple, de sacrifier une génération humaine à la suivante sans avoir le sentiment du destin des sacrifiés ; non de leur mémoire, ni de leurs noms, mais d'eux-mêmes."

Te uiți în stînga, în dreapta — nu-i nici un pericol, mai toți moțăie în picioare, au fiecare cinci, șase ore de coadă pe ziua respectivă. Totuși, împături cartea cu grijă în "Scînteia", "legînd-o" parcă dinadins cu articolul de fond "Superioritatea umanismului nostru socialist..." Tatăl tău, plecat de la țară și mort la oraș, avea în biblioteca lui de umil profesor secundar rafturi întregi de cărți legate în piele de vițel. Tu speri să prinzi azi, după atîtea ore, măcar o pereche de picioare de porc sau o căpățînă, și în timp ce ele vor fierbe în oala plictisită și ea de atîta "superioritate"... porcină a "umanismului nostru socialist" să-i arăți copilului, pe planșele colorate ale unui *Larousse,* cum arată un vițel!

Singura coadă la care n-are rost să se așeze intelectualul român este

ceea de la... *ideologie,* aceasta din urmă, deși nu ține nici de foame, nici de sete, deși nu dezgheață caloriferele muribunde în acest ianuarie și nici lumină nu-ti poate da tocmai cînd trebuie să lucrezi, ea, ideologia, este, totuși singurul produs care s-a găsit, non-stop, în ultimele patru decenii în România! *Et encore le mieux partagée!* Fără coadă, fără "pile", fără șperțuri. Dacă te simți la pămînt, dacă ți-e lehamite și de umbra ta, n-ai decît să deschizi unul din volumele președintelui Ceaușescu ori chiar ziarul de azi, să citești cîteva rînduri, și asemeni lui Poppeye Marinarul, renăscut din propria-i cenușă după ce-a dat pe gît cutia cu spanac, te vei simți în stare de orice, mai puternic ca oricînd. Da! Spanacul!

S-ar putea, totuși, nici "spanacul" ăsta să nu te mai poată ajuta, să rămîi la îndoielile tale cu privire la... Nu! Nu-i nici o problemă. Secția de reanimare a Agitpropului e prezentă, ea nu doarme niciodată și vei afla că tu, intelectual român, ai tremurat degeaba, fiindcă, iată, cîrtitorule și cîrcotașule, "Viața a dovedit încă o dată ca...". Și dacă e nevoie ți se dă o doză dublă, triplă din "Viața a dovedit încă o dată că..."

Sigur, fapt, viața a dovedit tocmai contrariul, dar asta e altceva: e, adică, problema ta, intelectual cu metehne mic-burgheze, ce mai crezi, în nerozia ta, că faptele vorbesc mai bine ca vorbele. "Ei, da, e adevărat toa'și, au existat abuzuri" și cîte unul, sau cîte patru te băteau la sînge, pe tine, intelectual "mic-burghez", cu tată țăran și mamă întorcînd mămăliga pentru șapte guri, te băteau spre a recunoaște ce n-ai făcut, că ești un "șovăielnic", că "Lasă, bă, ochelaristule, că noi știm totul. Faptele *vorbeste,* bă!, faptele!"

Azi, "ochelaristule", lucrurile s-au îndreptat definitiv, "datorită contribuției geniale...". Chiar și gramatica s-a îndreptat, ce credeai tu. Și iată, trebuie să recunoști "ochelarist" cusurgiu, că totul e în ordine: vorbele vorbesc, toa'și! Vorbele!

"Cum? Nici așa nu e bine? Ce vorbești, măi frate! Adică nici «faptele *vorbește*» nu era bine, nici acum, cînd vorbele vorbesc. Aha! Păi atunci e clar cu matale: orice-am face noi, zici nu. Ia-ți mătăluță tălpășița, du-te unde vrei, că noi de-ăștia care să zică nu și nu, n-avem nevoie!"

www.arhivaexilului.ro

"Fără complicitatea celor de bună-credință, minciuna e o cantitate neglijabilă."
Alt intelectual român

VII.

"Nu, nu destrăbălații aceștia sînt de temut; de temut sînt cei slabi și palizi", ar fi spus odată Iulius Cæsar, prevenit de uneltirile cîtorva dușmani prost deghizați în sompanioni. *Slabul* și *palidul* la care se gîndea îndeosebi și cu îngrijorare Cæsar nu era altul decît, ați ghicit!, fiul său adoptiv, Brutus; cel puțin așa credea acum 120 de ani eruditul Dvs. compatriot Gaston Boissier.

"Tu quoque, fili?..."

Dacă punem în locul lui Iulius Cæsar *Cultura Română,* cine ar fi acei *slabi* și *palizi* atît de temut?

Acestor intelectuali, persoane respectabile, oameni cumsecade, li se spune pe la noi *oameni de bine.* Așadar, să recapitulăm: *cazul, agentul de influență, omul de înțeles* și-acum *omul de bine.*

Fără să vrea, fără să știe, oamenii de bine sînt marele pericol ce amenință interesele vitale ale chiar culturii pe care — strict profesional — o slujesc cu cinste. Pasivitatea lor, obediența lor onctuoasă, indiferența, îi transformă într-o excelentă masă de manevră, în mîinile Puterii. Inerția, tăcerea lor în fața a ceea ce condamnă în adîncul cugetului, îi fac cele mai teribile argumente, atunci cînd puterea vrea să izoleze, să dezamorseze imediat, să discrediteze un *caz.* Atunci, mai ales atunci, celui ce îndrăznește să spună public NU! agresiunii împotriva culturii, i se flutură, cu cinism, pe sub nas întrebarea tipică: "Cine te crezi Dta.? Dar Cutare, și Cutare, și Cutare, colegii dumitale, de ce nu gîndesc ca Dta.?"

Numele invocate, mai întotdeauna, sînt ale unor profesioniști de primă mînă. Ce să răspunzi? Spunînd adevărul gol-goluț, că, de fapt, ei gîndesc la fel ca tine, devii, spre bucuria puterii, un... turnător. Dacă refuzi să "ții seama" de un atare argument — numele ce ți s-au invocat — aceeași putere te transformă în ceea ce nu ești: "un om lipsit de simțul valorilor, toa'și".

Atunci? Ce să faci?

Cel mult să răspunzi perfidului interogatoriu luînd din gura lui Socrate răspunsul dat lui Callicles, cînd filozoful mărturisește că preferă să fie în dezacord cu "cei mai mulți dintre oameni" (și din cei *de bine,* firește — n.n.) decît "ca eu însumi, un singur om fiind, să nu mă aflu în armonie cu mine și să mă contrazic."

Vei fi etichetat de achetator drept "un sofist de mîna a doua", dar asta nu te va scuti neapărat de-o amenințare cu "demascarea publică", drept

"dușman al nostru", "ins plătit de-o mare putere imperialistă", etc.

Da, nu destrăbălații sînt de temut... În marea lor majoritate, cazuri de pură patologie (și patologia, pe de-o parte, nu interesează, e plicticoasă, iar pe de alta, nu e nici periculoasă; ești prevenit în fața ei) și-au dat de-atîtea ori arama pe față, încît știi foarte bine *cine* și *unde* te va turna, ce va cuprinde delațiunea, cui vor cere, spre exemplu, "să se ocupe cineva de viitorul lui", etc. Pericolul vine într-adevăr de la cei *slabi* și *palizi.*

Ei au preocupări prea fine spre a coborî "în arenă" să apere interesele breslei, ei au mereu "pe șantierul de creație" o "capodoperă", spre a-și pierde timpul spunînd public NU! imposturii și indecenței ideologiei totalitare și comișilor ei voiajori; voiajori din funcție în funcție, din "la mai mare!" în "la mai mare, toa'șu!".

Știu tot, dar se fac că nu știu, văd tot, dar se fac că nu văd. Pe lîngă ei, struțul e un imprudent! Vor să fie judecați ca distinși creatori de vultură, dar doresc să fie doar *martori* ai vieții culturii, care, vai, colega, în Romaânia e cam hurducăită...

Din vreme în vreme, cînd sînt loviți din senin, căci n-au mișcat în front niciodată, se agită. Ar vrea să, "ia cuvîntul", să afle toată lumea ce li s-a întîmplat, dar nu pot. Tăcerea îndelungat practicată le-a luat graiul. Totuși, lumea trebuie să afle "ce porcărie" li s-a întîmplat. Caută pe unul ori pe altul, "Știi cît te stimez pentru curajul tău. Uite ce măgărie mi-au făcut, dar eu, știi, nu prea mă pricep să vorbesc."

După ce "toate lumea" află, grație tie, de necazul lui, el, omul de bine, se retrage din nou — necazul a trecut — în sfera "pură" a preocupărilor sale. Auzi că, de tine, abia mai are timp să spună, zîmbind condescendent "Da, păcat de el și de talentul lui. Se pierde în fleacuri, lupte sterile, Ce ciudat, nu e prost deloc, dar nu-nțelege că nu e absolut nimic de făcut." Fiindcă el, am uitat să vă spun, *omul de bine,* pe lîngă convingerea fermă că pentru el *trebuie* și se poate face *totul*, o mai are și pe aceea, la fel de fermă, că... în general nu se poate face nimic! Puterea totalitară nici nu și-ar fi putut dori un colac de protecție mai bun decît această masă imensă de *oameni de bine,* impecabilă în indiferența ei față de interesele generale, și foarte "demnă" în ceea ce privește necazurile personale. Și ea, Puterea, poate rezolva aproape orice necazuri personale, dacă și tu ești *om de înțeles.* Chiar de-abia așteaptă. Și iată o nouă de-clasare: din *om de bine* ajungi *om de înțeles.*

Fără pasivitatea, din ce în ce mai vinovată, a *omului de bine,* intelectual respectabil, în majoritatea cazurilor, retistența împotriva terorismului ideologic ar fi, dacă nu mai plină de șanse, oricum mai puțin donquichottească! Complăcîndu-se atîta vreme în indiferență, *omul de bine* nu mai e demult... de bine. Dar el însuși n-o află și nici ceilalți n-o simt, decît în situații critice. E cutremurător să vezi că ideologul a devenit mai bun psiholog decît, să zicem, romancierul, cel care, s-ar zice, construiește lumi, psihologii...

www.arhivaexilului.ro

Cînd s-a desființat (cît s-a desființat!) Cenzura în România? Exact cînd ideologul a avut toate probele că *omul de bine* nu mai e... de bine, că, pus în fața răspunderii, va prefera, în majoritatea cazurilor, să se poarte precum cel mai temut cenzor. Pratic, desființarea Cenzurii a creat situația de *om contra om.* Un fel de reeducare gen lagărul de la Pitești, pe care o știți foarte bine de la Paul Goma, lagăr unde nu te mai bătea gardianul, ci un coleg de celulă devenit torționar. Închizînd ochii la o pagină, la o expoziție, la un film nu tocmai "comme il faut", omul de bine cu răspunderi va fi pedepsit ori amenințat si umilit atît de tare, încît, a doua oară, rudă să-i fii și te va cenzura la sînge. Cu umor, cîndva, un asemenea *om de bine* mi-a spus "Tocmai tu te miri, care ai făcut și sport? Nu știi ce spune fotbalistul care te lovește grosolan? «De cît să plîngă mama, mai bine să plîngă mata!»" Da, omul de bine nu uită să fie și vulgar cînd trebuie.

Așadar, terorii Cenzurii ca instituție, Puterea i-a substituit, spre bucuria naivă a intelectualului, acel "despotism colegial și luminat" din vremea dezghețului hrușciovian. Devenit cenzorul colegului său, omul de bine nu se sfiește nicidecum să facă azi destule lucruri care altădată, spre disprețul lui!, pătau mîinile Cenzurii. Și tot cu foști oameni de bine și de talent puterea a știut să introducă în colectivități mai "rebele" un teribil cal troian. Ce n-a reușit puterea, de pildă, cu breasla scriitoricească ani și ani, a izbutit acum, într-un timp record impunînd sau, în alte cazuri, doar acceptînd, să fie aleși în posturi cheie ... *oameni de bine,* atent studiați de ea de-a lungul anilor. Rezultatul a fost nesperat de bun chiar și pentru ideolog: într-un timp amețitor de scurt acești *oameni de bine* i-au înmînat și puținele chei pe care nu le avea în lațul smuls în urmă cu patru decenii...

Cum stau cu propria lor conștiință acești *oameni de bine?* Nici o problemă. Știu și ei că "nimic nu poate trăi fără unitate interioară. Fără sfînta împăcare lăuntrică între conștiință și fapte." Dar, pentru realizarea acestui deziderat există, pare-se, cel puțin două variante: "Unii își pun faptele de acord cu conștiința. Alții, cei mai mulți, își pun conștiința de acord cu faptele. Una e de la înger, alta e de la diavol."

Mai e nevoie, oare, să spun care împăcare e cea a *cazului* și care cea a *omului de bine*? involuînd spre *om de înțeles?*

Fără să știe cînd și cum, *intelectualul-om-de-bine,* fiu natural al Culturii Române, ascute, într-o faptă de somnambul, pumnalul pe care — mai devreme sau mai tîrziu — prin teleghidaj ori simplă și sinceră punere de acord a "conștiinței cu faptele", va fi obligat să-l înfigă în grumazul — nu definitiv plecat — al acestei culturi. El, omul de bine, e înțelept. Cazul e un *nesocotit.* Ciudat însă, pînă și Gorki, pe care nimeni nu-l poate bănui de simpatie pentru dizidenți, părea că preferă unei astfel de "înțelepciuni", "nesocotința": "Nebunia îndrăzneților, iată înțelepciunea vieții".

De puține ori *amoralismul* a sfîrșit prin a nu deveni *imoralitate.* Pasivitatea e o simplă anticameră a culpabilității, dacă nu chiar frivolul ei budoar, tapetat cu bune intenții. Așa cum adolescței îi urmează, în chip

natural, sub presiunea trecerii vremii, tinereţea, tot astfel pasivitatea intelectualului român, *om de bine* — presiunea crescîndă a terorismului ideologic al puterii — nu poate sfîrşi decît în culpabilitate deschisă faţă de Cultură. Nici vorbă, culpabilitatea de acest fel e vîrsta imediat următoare pasivităţii. Şi la urma urmelor, nici n-am fost convins vreodată că mulţumindute să nu faci tu răul, dar tăcînd văzîndu-l săvîrşit lîngă tine, eşti chiar un... *om de bine*. Dar, se vede treaba, că există epoci atît de negre, încît trebuie să accepţi a vedea aproape un sfînt în orice om care tace în mijlocul răului mulţumindu-se, pe cît poate (sau e lăsat!) să nu-l sporească.

S-ar putea, însă, ca asemeni multora din boierii români absenteişti ai veacului trecut, dezmoşteniţi de proprietăţile lor de chiar intermediarii desemnaţi să le administreze, intelectualul român de azi, "absenteist" şi el, să se trezească cu totul spoliat de chiar *oamenii de bine* acceptaţi a-l reprezenta, a-i apăra drepturile.

Există drepturi şi obligaţii ce nu pot fi exercitate prin procură, fără a fi, pînă la urmă, înstrăinate, pierdute definitiv!

*

"... ce n'est pas la liberté qui a besoin d'être justifiée, mais au contraire toute restricition à la liberté"

Salvador de Madariaga

VIII.

Una din erorile vinovate în care trăieşte intelectualul român e înjosirea libertăţii. Căci, ori de cîte ori (adică foarte rar şi într-o surdină desăvîrşită!) îndrăzneşte un dialog cu puterea, încercînd să abordeze problema libertăţii (de gîndire, de expresie, de informare, de gust, de-a călători, etc. — firește, nu şi cea politică!) o face la adăpostul ridicol şi inutil al unor nesfîrşite legiuni de justificări ce mărşăluiesc spre peretele de oţel al monologului comunist. Ori, libertatea este una din valorile exponenţiale ale condiţiei umane, un postulat al existenţei acesteia; libertatea e ea însăşi o justificare ontologică. Şi o justificare de acest grad nu mai suportă justificări derizorii. Valoare în sine, ea nu poate deveni obiectul tîrguielii la nici o masă verde. Ceea ce nu vrea să-şi amintească intelectualul român (visînd, parcă, la o democratizare căzută din senin!) i-o reaminteşte, de exemplu, chiar un critic al democraţiei, care a încercat pe această temă şi "une ébauche d'une solution". Printre multe altele, autorul în cauză reaminteşte şi adevărul de minim bun simţ — istoric şi politic, pe care l-am ales drept motto pentru acest capitol.

Mai poate fi un secret pentru intelectualul român că ori de cîte ori

de-a lungul istoriei libertatea a fost transformată din condiţie *sine qua non* a existenţei umane în obiect de tîrguială, soluţia la care s-a ajuns s-a dovedit, pînă la urmă, un simplu atentat la libertate, încă unul şi nimic mai mult? Justificarea libertăţii e o vinovăţie aproape la fel de mare ca reprimarea ei. De-aceea, încercarea intelectualului român de-a o justifica, într-un plăpînd şi mai mult imaginar dialog cu puterea totalitară, nu e un act de demnitate, de curaj — cum se autoiluzionează el! — ci, mai degrabă, o complicitate cu însăşi puterea uzurpatoare. Un proverb german spune că banul îl ai ori nu, dar nu-l discuţi, nu vorbeşti despre el, nu te justifici de ce îl ai ori nu-l ai. Chestiune de pudoare, dar nu numai atît! Cu libertatea e cam la fel: o ai ori nu: a o discuta, a-i justifica necesitatea, cînd ai pierdut-o, e o eroare din ce în ce mai vinovată, un soi de indecenţă trăgînd spre indecenţa însăşi a totalitarismului, care-şi face o normă din a călca în picioare chiar obligaţia morală fundementală a oricărei societăţi, aceea "de-a nu sili omul să trăiască în contradicţie cu propriile-i convingeri". Cînd nu o mai ai (cum se întîmplă deseori şi cu banul!), libertatea trebuie să ţi-o cîştigi; atît şi nimic altceva! Chiar dacă, firește, o faci altfel decît cîştigi banul. Puterea totalitară românească nu are decît, cel mult, conştiinţă de clasă (cel mult, fiindcă, în fapt, e vorba de o conştiinţă de castă!), ceea ce-i lipseşte spre a fi autoritate legitimă fiind *pluriconştiinţa* — adică puterea morală obligatorie de a respecta viaţa şi gîndurile celuilalt.

Deşi la prima vedere îi pare intelectualului român mai puţin apăsătoare decît altele (probabil prin mai redusa brutalitate exterioară în care e obţinută!), un anume soi de suprimare a libertăţii sale e, în fond, cel mai nociv, cel mai dezagregant. Mai puţin "naivă" decît li s-a părut unora, definiţia dată de Clemenceau libertăţii omului — "le droit de faire son devoir" — pune pe gînduri. Căci, despotismul orb al ideologiei comuniste totalitare, terorizînd întreaga viaţă spirituală a României de azi, îl împiedică pe intelectual (şi nu doar pe el, dar mai ales pe el!) să-şi facă tocmai acest "son devoir". Rezultatele sînt dezastruoase: atît pentru individ, cît şi pentru societate. Căci, pe de-o parte, pe plan individual, este barată astfel fructificarea la nivel superior a nativităţii creatoare, a spiritului inventiv. Pe de alta, rambursarea către societate a şi aşa meschin de puţinului ce se investeşte azi în România în formarea unui intelectual, nu se mai produce. Or se face, dar în "valută" inferioară: muncă anapoda, ineficientă, energie neacoperită de rezultate pe măsură, etc. Aşadar, societate şi individ, amîndoi joacă în pierdere: individul, după firești şi din ce în ce mai rare puseuri de revoltă, se blazează timpuriu, iar societatea se consolează cu vechea şi falimentara zicală "Nu-i nimic, are balta peşte!"

Mai are? Sigur mai are "balta" măcar apă? Măcar maluri?

Puterea care este incapabilă să înţeleagă un lucru simplu, şi anume că libertatea individuală nu îi e necesară doar individului, ci şi statului, cum bine spune Madariaga, edifică un stat aberant, incapabil la rîndul său să înţeleagă că nelăsîndu-şi cetăţenii să gîndească liber, el însuşi nu mai

www.arhivaexilului.ro

poate gîndi vreodată cu adevărat.

Numai aparent paradoxal — ca tot ce e ipocrizie într-un sistem totalitar, a cărui preocupare fundamentală e doar instituționalizarea bine articulată a munciunii — cu cît acest tragic fenomen de dublă proliferare a imoralității — la nivel individual și la nivelul societății — se accentuează, cu atît mai apăsat și mai frecvent se aude apelul puterii ca omul să dea tot ce e mai bun în el pentru "construirea societății socialiste multilateral dezvoltate", această terorizantă enigmă, despre care, de la ideolog și filozoful crescut în sera "Ștefan Gheorghiu", pînă la ghicitoarea în bobi, nimeni, dar absolut nimeni nu-ți poate spune ceva concret.

Dacă în 1848, Marx și Engels atrăgeau atenția că "O stafie umblă prin Europa", cea a comunismului, intelectualul român poate mărturisi că, în România anului 1984 o altă stafie bîntuie — cea a societății socialiste "multilateral dezvoltate". Greu de stabilit dacă cele două "spectre" sînt în vreo relație de rudenie: din rude incerte nu pot apărea vlăstare plauzibile!

E datoria intelectualul român, de la viitorolog la economist, de la sociolog la istoric, etc., să rostească acel *adevăr pe care-l tăcem cu toții,* dar fără de a cărui *rostire publică* nimic nu se poate îndrepta. Sau e nevoie să așteptăm virajul inconștient al unui copil, care să ne spună că "Împăratul e gol!"?

Să nu fi aflat, încă, intelectualul român că doar în povești putem lăsa lucrurile de căpătîi pe seama copiilor ori a miracolelor?

*

"se-aduce marfă la magazinul de vînătăi"
Alt intelectual român contemporan

IX.

Societatea românească de azi, așa cum e impusă de totalitarismul comunist, e o *societate ersatz.* Cel dintîi în a denunța pericolul mistificării ar fi trebuit să fie intelectualul, el — omul cu "acces la concepte". Altfel, totul e bagatelizat, straturile de nocivitate sînt amestecate, ca în orice diversiune a puterii, bine dirijată. Ceea ce trebuie să facă intelectualul român — și nu o fac decît sporadic și cu voce prea stinsă-e să dea societății tocmai *scara exactă* pe care să se poată citi intensitățile substituirii *autenticului* prin *surogat.* Doar așa ar fi posibilă reînvierea opiniei publice, agent de ingienă morală absolut indispensabil oricărei societăți, substituit azi de un *erzatz de opinie publică,* angrenaj complex al mistificărilor, începînd cu aplauzele furtunoase aruncate în sălile mai apatice prin megafoane abia mascate în pereți, pînă la serviciul zilnic al telegramelor de mulțumire, al scrisorilor de adeziune, al jurămintelor de "unitate de nezdrucinat", trecînd prin rubricile de așa zise scrisori de la citiroti, ascultători, telespectatori, etc. Fără această reală scară indicînd gravitatea uneia ori alteia din substituiri, societatea va distinge cu greu (probabil de-aia după ce tragedia se va fi consumat!) deosebirile între o substituire fără prea mari urmări și alta absolut catastrofală, între o substituire justificată la un moment dat și alta nicicînd acceptabilă. Fiindcă, una e să bei în loc de cafea *înlocuitor de cafea* (deși studii medicale semnalează un pericol ridicat pentru organism!), ori să porți *înlocuitor de palton* în loc de palton, și cu totul altceva e ca azi, după patru decenii de totalitarism comunist în România, să nu mai avem țăran, ci *înlocuitor de țăran.* Sigur, e destul de grav să fii obligat a te trata nu cu aspirină ori alt banal medicament, la îndemîna oricui în societăți unde omul nu e, ca la noi, "cel mai prețios capital", dar incomparabil mai grav e ca *autoritatea* să fie înlocuită prin ersatz-ul numit *putere totalitară.* Fiindcă, lucru bine știut, lipsită de confirmarea de "jos în sus", autoritatea e o simplă uzurpare, un ersatz agresiv, un abuz. Nu e o nenorocire că mai folsim și metanol ori chiar biogaz spre a mișca mașinile din loc, dar e o nenorocire că deciziei profesionistului i se substituie hotărîrea activistului. Nu am nimic cu acesta din urmă, ba pot mărturisi cu mîna pe inimă că am cunoscut destui astfel de oameni muncind de dimineața pînă seara, pe rupte, încercînd să facă *tot binele* ce ținea de ei. Dar, de multă vreme, *acest bine* nu mai depinde de ei, decizia fiind concentrată în extrem de puține mîini. Majoritatea dintre ei se află în situația, de neînțeles, de-a fi, în același timp, *puterea* și *lipsa de putere.* Putere — în fața profesionistului; lipsă de putere-în determinarea binelui. Astfel, activistul devine unul din cele mai paradoxale ersatz-uri ale societății românești: *înlocuitor de orice* și neputînd, practic, să înlocuiască nimic, nici măcar acolo unde ar avea competența s-o facă. Aș spune chiar că însăși puterea supremă e un ersatz de putere. Ne lăudăm că nu mai primim ordine de la Kremlin, dar se aud clănțănind ferestrele sediului C.C. al P.C.R. în timpul unei vizite a domnului Gromiko. Ceea ce pare firesc în ce face, să zicem, deseori, Grecia în cadrul pactului NATO, pare, de fiecare dată, un eroism extraordinar într-o hotărîre sau alta a președintelui Ceaușescu în raporturile cu Pactul de la Varșovia ori în alte situații. Și asta, fiindcă, în fapt, Kremlinul nu împarte cu nimeni *puterea adevărată* în ceea ce privește soarta ghettoului comunist est-european.

Treptat dar sigur, societatea românească a devenit țara înlocuitorilor. Însuși omul e amenințat de ersatz-ul său: *omul de tip nou,* realitate cu totul lipsită de contur. Practic, azi, România se poate lăuda că are înlocuitori pentru orice. Să fi pornit totul de-acolo de unde am acceptat cu toții că "Nimeni, toa'și, nu e de neînlocuit!"? Firește, nimeni cu excepția partidului comunist român și a cîtorva persoane, extrem de puține, ce-au monopoli-

www.arhivaexilului.ro

zat puteres, deși culmea ironiei, mai vechi comuniști români, care și-au "dedicat viața triumfului comunismului în România", mărturisesc azi, nu chiar public, bineînțeles, că ceea ce ne este prezentat nouă azi, anul de grație 1984, drept comunism, nu are nimic comun cu idealurile pentru care au luptat ei. Altfel spus, e un ersatz, un înlocuitor, cam fraudulos!, a ceea ce au visat ei.

Mi-e greu să le dau dreptate acestor foști "visători", pentru că îmi e, pe de altă parte, foarte clar că fiind doar obiectul unui vis, comunismul e azi, în orice formă, un ersatz — *un înlocuitor de realitate.* Foarte vioi cît e în opoziție, ajuns la putere nu e deloc convingător. El nu mai e nici măcar o utopie. Fiindcă o utopie care știe că nu e decît atît, dacă nu se autodesființează, devine impostură. Orice utopie e suportabilă, are "șarm", atîta vreme cît nu știe, în naivitatea ei curată, că e... utopie! Pe de altă parte, mi-e greu să le dau dreptate acestor vechi visători, aduncîndu-mi aminte cum au salutat cu entuziasm două acte profund nepatriotice, lovind în interesele poporului român: ciuntirea țării prin alipirea de către Uniunea Sovietică a Basarabiei și a unei bune părți a Bucovinei, ca și pumnul domnului Vișinsky care, trîntit pe masa succesorală de după război, a pecetluit definitiv destinul României. Sînt revoluții în care oamenii se înșeală dintr-un prisos de idealuri. Nu mi se pare a fi cazul vechilor comuniști români; sau dacă da, n-au decît să recunoască un vechi adevăr — orice revoluție ratată înseamnă moartea adevărului ei. Azi, cînd societatea românească e un dezastru de proporții, nu văd adevărul în care a crezut revoluția ce a adus la putere o dictatură ce se pretindea a celor mulți asupra celor foarte puțini, și care azi — orb să fii, tot o simți — e dictatura cîtorva asupra tuturor celorlalți.

Cea mai sinistră victorie a totalitarismului românesc (obținută și prin pasivitatea intelectualilor!) stă în substituirea realităților de tot felul cu simpla lor proiecție verbală. Spunînd *carne,* puterea își freacă mîinile mulțumită și crede că măcelăriile gem de marfă! Mai toate cuvintele, îndeosebi cele mari, nu mai au obligația lor fundamentală, de *a numi* realitatea. Nu, ele sînt obligate chiar *să țină locul* acelei realități. Verbalizarea realităților a dus la o mistificare de-a dreptul mostruoasă, la înlocuirea realului însuși cu proiecția lui în cuvinte. Cu mai bine de 20 de ani înaintea acelui August 1944, unul din cei mai mari poeți și gînditori ai românilor, Lucian Blaga, publica un studiu pentru care după venirea regimului comunist la putere n-a fost iertat, cu adevărat niciodată. Se numea *Silogismul slav.* Premonitoriu, parcă, poetul și filozoful ne atrăgea atenția, ai zice, exact asupra acestui asiatic-oriental "chi-mé-ri-sa-tion" al perosnajului din Boukovsky, scriind: "Slavul nici nu visează, nici nu lucrează; slavul visează acțiuni" și chiar "gîndirea lui e un surogat al acțiunii"!

Refuzarea elitelor, combaterea elitismului — principiu din care totalitarismul comunist românesc își face un titlu de mîndrie în așa zisa consolidare a democrației socialiste este și el un simplu *ersatz de principiu.* Ceea

www.arhivaexilului.ro

ce refuză puterea în România nu sînt elitele, ci *elita naturală, cea a valorilor,* fără de care nici o societate nu-și poate asigura un progres continuu și pe care nici măcar Dumnezeu nu și-a îngăduit s-o tăgăduiască! Ei, elitei naturale a valorilor, i-a fost substituit ersatzul de elită, în care nu valoarea este principiul ordonator, ci politicul, ideologicul, obediența, umoarea vîrfului piramidei, interesele ei, deseori, extrem de personale în acapararea și menținerea pîrghiilor puterii. Nici o altă societate nu cunoaște, practic, o tiranie mai mare a elitelor decît cea comunistă! Faptul e ușor de observat, de la domeniul cel mai accesibil, cel mai popular — sportul, pînă la lumea cea mai ascunsă ochiului public — facerea și desfacerea ierarhiilor politice. Ani de zile, spre exemplu, numeroase discipline sportive în care România avea talente remarcabile n-au putut pătrunde în... elita internațională. Căci tot ce era valoare în aceste discipline a fost permanent concentrat în două cluburi de ... elită — *Dinamo* și *Steaua,* competiția internă dispărînd în mod practic, și putîndu-se disputa nu pe parcursul unui an, ci într-o întrecere, tur-retur, în două dumnici consecutive! Astfel, fară condiția naturală de competiție internă, valorile s-au plafonat timpuriu. Pe de altă parte, tot ce era valoare în afara celor două cluburi și refuza să "semneze" pentru ele, a rămas ani de zile în afara loturilor naționale, devenite pepiniere ertificiale ale... elitei! Decenii în șir a existat un boicot de proporții împotriva valorilor din afara cluburilor de elită, adevărate scandaluri naționale! Nimic de făcut — cel dintîi club era al Ministerul de Interne, cel deal doilea — al Ministerului Forțelor Armate! Devenite simple succursale ale acestor cluburi, echipele naționale săvîrșeau, fără să știe, o nesănătoasă sterilizare a valorilor și în ciuda fondurilor exorbitante investite, ani de zile, disciplinile respective s-au poticnit, mai mereu, în pregul adevăratei performanțe internaționale. Falsa politică a elitei nu iartă!

Nu e un secret în România, nici pentru copii, că singurii sportivi profesioniști pe... viață sînt cein din țările socialiste. Cu atît mai indecente apar repetatele apeluri ale acestor țări de-a fi excluși din anumite competiții sportivii professioniști din țările capitaliste. Dacă în lumea capitalistă, un sportiv profesionist semnează un contract ferm pentru un anumit timp, la noi, intrat în sportul de performanță, ești întreținut, sub diverse forme!, pînă devii venerabil bunic. El, sportivul, nu are o prea mare vină, fiind destinat de societate numai sportului, așa încît, foarte rar mai poate să-și însușească o meserie ori o profesiune. Sigur, există mii de diplome, dar cine nu știe la noi cît valorează diploma unui asrfel de inginer, doctor, profesor, jurist, etc. Excepții sînt destule, dar ele constituie rodul unor eforturi exclusiv individuale și nicidecum al felului cum e gîndit sportul "amator" la noi. Vechea zicală românească "Să-ți furi singur căciula" a devenit politică de stat sub puterea comunistă chiar și în viața sportivă.

Ce să mai vorbim de *elite în straturi* din aparatul politic și cel administrativ sau din cel de represiune? Niciodată unui secretar județean ocupîndu-se de propagandă nu-i va fi permis ceea ce i se acceptă primului

secretar. Ei fac parte din două elite bine delimitate. Diferența nu e dată de valoare, ci de ierarhie. Dar ierarhia nu e dată, nicidecum, de valoare, de competență. Posturile cheie sînt cu atît mai importante nu cu cît competența e mai mare, ci atribuite cu cît mai mare încredere inspiră vîrfului piramidei *dosarul tău de cadre,* promptitudinea în a executa orice ordin, fără să te gîndești dacă e ori nu cel potrivit, deși, tu, cel de acolo, ai putea ști mai bine ce e și ce nu e bine de făcut. În antichitatea romană *nomenclatores* erau sclavii care, pe stradă ori în alte locuri, spuneau stăpînilor numele celor pe care aceștia nu-i cunoșteau, dădeau stăpînilor relațiile necesare despre persoanele în cauză. Azi, în România, omul este sclavul Nomenclaturii, devenită stăpînă absolută. Dacă într-o elită naturală, a valorilor, întîi te constitui ca valoare și apoi ești promovat în Nomenclatură, la noi este absolut invers — mai întîi ești inventat de Nomenclatură și mai apoi puterea te impune ca valoare.

Nu fac parte dintre cei care, prea mîniați pe sistem, nu văd că în aparatul politic, în cel administrativ există și activiști capabili. Dar cu atît mai imposibilă e viața lor în munci mărunte. Cîți oameni capabili nu se vor fi pierdut chiar din mijlocul acestor elite artificial create, oameni în formarea cărora s-a investit imens, fără ca lor să li se dea posibilitatea să rambourseze societății mare lucru?

N-ar fi lipsit de interes să adăugăm că, deși Constituția țării nu acceptă nici o discriminare între membrii și nemembrii de partid, practic aceste discriminări funcționează la o scară națională. Un singur exemplu, fiindcă el ține de felul practicării elitismului în cultură: indiferent de pregătirea sa profesională, azi, un nemembru de partid, nu se poate înscrie în România la doctorat. Mă-ntreb ce-ar spune intelectualii francezi de stînga, comuniștii Dlui Marchais, dacă în Franța ar fi refuzată doctorantura tuturor intelectualilor nemembri ai partidului din care face parte președintele François Mitterand?

Dar cel mai pregnant exemplu de practicare a elitismului mi se pare a fi cel aplicat *în... pedepse.* Disprețuiesc hoția, îmi repugnă profund speculantul, am oroare de fauna interlopă. Nu voi înțelege niciodată, însă, raționamentul care trimite *la moarte* un speculant de vinuri, dar se mulțumește doar cu îndepărtarea din partid a unui ucigaș. Nu pot crede în dreptatea care trimite la moarte un om pentru o pagubă echivalentă, să zicem, cu 50.000, 100.000. de franci francezi, dar îi acordă o pensie consistentă și-i asigură o bătrînețe îmbelșugată celui direct vinovat de moartea atîtor oameni nevinovați — Alexandru Drăghici, ministru de interne pe vremea lui Gheorhe Gheorghiu-Dej. Întîlnindu-l azi plimbîndu-se radios pe bulevardele Bucureștiului, mă gîndesc la cei care, probabil, în liniștea plăcută a unor după-amieze de vară tîrzie, "l'été indienne", culeg flori din propriile grădini, cu aceleași mîini, vai! prea cunoscute nouă, cu care au trimis în neființă pe Lucrețiu Pătrășcanu, pe Foriș, membrii marcanți ai chiar partidului comunist, precum și mii, prea multe mii de români și ei nevinovați. Și

www.arhivaexilului.ro

mă mai gîndesc la intelectualul român, *jurist,* care acceptă ca pentru același furt un om să fie trimis la moarte, fiindcă paguba a fost adusă statului, iar celăltalt să scape cu o pedeapsă destul de ușoară, doar pentru că a furat de la un particular. Unde e morala unei justiții care acționează astfel?

Dar *elita nenaturală* a puterii își apără cu fanatism membrii în orice situație; pentru ea dreptatea, morala, au legi necunoscute nouă, celorlalți. Fără îndoială, nu se înșela cel care vorbind despre cărțile lui Soljenitsyne arăta că ele demonstrau și "qu'à partir du moment où c'est le pouvoir qui décide des critères moraux, il n'y a plus de morale".

Elita intelectuală a României de azi cunoaște, de fapt, două... elite: una ai cărei membri umplu ziarele, revistele, ecranele televizoarelor și rontăie săptămînal microfoanele posturilor de radio, într-o permanentă stare de exaltare a sentimentului de "monolitică unitate..." "în jurul...", "în frunte cu..."; celaltă, cea naturală, a valorilor, pe care iubitorii fenomenului plastic ori al celui muzical, cititorii avizați o știu destul de bine, și o respectă. Fără doar și poate, există și zone de interferență între cele două elite intelectuale — cea dată de dosarul de cadre și declarația săptămînală de aderiune, și cea constituită exclusiv pe valoarea operei — dar, pînă la un punct, aceste interferențe sînt de înțeles.

Așadar, puterea doar "se face" că respinge elitele, cultivîndu-le în draci, de la laboratoarele ce produc, pe "baze științifice" *noua elită* și pînă la secția de cadre a partidului. Acelui excelent *Anglais Français Espagnols,* al lui Madariaga, unde întîlnim explicate mecanismele cultivării elitelor naturale la trei mari popoare — în trei mari culturi — la trei *feluri de-a fi* — leam putea adăuga un *Roumain.* Așa am putea avea, pe lîngă *leaders, les élites* și *las minóras,* și semnificațiile lor atît de personale, și caricatura oricărui gen de elită naturală, a valorilor, prin al nostru *om nou — spirit revoluționar* a cărei apariție e așteptată cu mai multă îngrigurare și de mai mult timp decît însuși... Godot. Uneori am senzația — ca în cazul negării elitismului și practicarea lui în sens invers! — că puterea totalitară din România se comportă asemeni unui copil, al cărui fel de-a fi ar putea fi numit *de vocație contra:* dacă, ceilalți copii umblă cu vestoanele încheiate în față, el și-l încheie la spate, dacă ceilalți umblă cu partea îmblănită a mănușii pe dinăuntru, el întoarce mînușa pe dos în mod ostentativ. Simplu teribilism, dacă n-ar fi plătit de noi toți, cei ce nu vedem nimic revoluționar în a ne încheia hainele la spate...

Spre a demonstra că respingînd elitismul societatea noastră a creat și perfecționat în continuare o democrație de invidiat, diverși *inlocuitori de filozofi* dovedesc o lipsă de umor în alegerea exemplelor ce l-ar face pe Socrate să mai ceară un pahar de cucută. De curînd, spre exemplu, comentînd un recent apărut volum semnat de președintele Nicolae Ceaușescu, *Artă și literatură,* un asemenea *înlocuitor de filozof* vrînd să ne convingă de extraordinara democrație socialistă, alegea, printre altele un citat conform căruia, după opinia președintelui român, fiecare "poate deveni în

societatea noastră inginer, academician, conducător de partid și de stat, poate deveni poet dacă are talent".

Poate că, *înlocuitorul nostru de filozof* ne-ar putea oferi un exemplu — spre a dovedi încă o dată superioritatea democrației noastre socialiste, egalitatea reală a șanselor noastre, etc. — cînd după știința sa, președintele Nicolae Ceaușescu a înaintat vreun merituos compatriot de-al nostru în funțiile de conducător de stat și de partid. după umila mea știință, din 1944 pînă azi, România n-a avut decît doi șefi des stat și de partid reali — Gheorghe Gheorghiu — Dej și Nicolae Ceașescu, ceea ce n-ar vorbi tocmai despre șansa reală a "fiecăruia" dintre noi de-a ajunge la puterea supremă. Sigur, nu e nici un folos să ai aproape în fiecare după amiază un nou prim-ministru și un nou guvern, cum se întîmplă în Italia postbelică, dar nici prea mult umor (ca să nu îi spun altfel!) n-are cel ce vede într-o călduroasă încurajare a conducătorului român adresată concetățenilor săi mai mult decît reprezintă ea în fapt...

Cît privește celelalte șanse, de-a deveni *inginer, academician,* mă rog, entuziasmul nebun al *înlocuitorului nostru de filozof* e perfect justificat, cunoscut fiind că s-a parvenit la astfel de titluri chiar fără ca "fericitul cîștigător" să aibă mare legătură cu domeniile în cauză. Cît despre a deveni poet — cu sau fără talent — șansa asta n-a deschis-o democrația socialistă; e o bună bucată de vreme de cînd, un poet clasic, afirma că "românul e născut poet". Sigur, gîndindu-ne la falsa elită intelectuală a României de azi, cea alcătuită pe criteriul dosarului de cadre și a adeziunii versificate săptămînale, noua democrație a făcut chiar mai mult decît acordarea de șanse egale la vocații egale: a deschis porțile unei imposturi fără precedent!

Că *înlocuitorul nostru de filozof* crede că impostura e preferabilă *elite naturale,* nu mă miră defel. Afirmația contrară, în schimb, m-ar fi stupefiat!

Nu în puține cazuri, înlocuitorul, ersatzul, nu doar că nu poate ține locul relaității căreia îi poartă numele, dar reprezintă chiar opusul acesteia. Se poate lesne alcătui un *Dicționar al ersatzurilor aberante ale limbii române contemporane, dialectul Agitprop.* Deschinzîndu-l la întîmplare vei afla că falsul înlocuitor al lipsei de orice viziune este tocmai "Clarviziunea", că "bunăstare" ține loc, de fapt, "mizeriei", că "spirit revoluționar" e cea mai autentică bătaie a apei în piuă, ca "grija față de om" nu e decît disprețul profund și cinic față de drepturi elementare ale omului, etc., etc.

Atît de cunoscut a devenit "cifrul" libajului folosit de propaganda noastră, încît anecdotele s-au înmulțit precum ciupercile după ploaie. Una: atins de cancer, un bolnav îl întreabă săptămînal pe medic "Cum merge, domn' doctor?". Medicul îl bate încurajator pe umăr și-i răspunde "Minunat, dragul meu. Dă înapoi, dă foarte tare înapoi!". În scurtă vreme bolnavul moare. Asediat de protestele văduvei, care-l acuză de șarlatanism, doctorul îi răspunde cu înțelegere "Doamnă, eu nu-mi pot descuraja bolnavii, nu-i pot nici minți. Nu i-am spus decît adevărul soțului Dvs. confirmîndu-i că *racul* său dădea foarte tare înapoi..." Alta: într-o intreprindere, al cărui director se bucura de un "local" cult al personalității, unul din salariați e anchetat, amenințat și, pînă la unrmă, dat afară. De cîte ori întreba "Dar ce-am făcut, oameni buni?" acuzatorii rînjeau și urlau la el "Faci pe nebunul? Cum ți-ai permis, toa'șu? Cum ai îndrăznit? Crezi că nu știm ce-ai vrut să spui?". Ce îndrăznise omul? De ziua directorului, care prilejuise o mică sărbătorie în întrepridere, îi trimisese sărbătoritului o telegramă cu următorul text: "De ziua Dvs. vă doresc ce vă dorește toată intreprinderea!" Și semnase...

Lăsînd gluma la o parte, se poate ușor obsera că, atunci cînd totul ține loc de orice, cînd infingînd pioneze în mare și luînd munții la palme devii mare arhitect, conștiința însăși a devenit un ersatz.

Societatea-ersatz e varianta românească a sovieticei "Chimérisation".

E mult? E puțin? Cine știe? Pari însă a fi *destul* pentru un dezastru. De data aceesta unul *autentic* și nu un *înlocuitor de dezastru...*

Cel dintîi vlăstar al *Societății ersatz,* cu mari și justificate pretenții la domnie, este *kitsch*-ul. De patru decenii, limbajul înțepenit al ideologiei comunite martelează, incontinuu, limba română. Leziunile nemai avînd timp să se vindece, s-au cronicizat într-o plagă cuprizînd aproape totul, de la discursul Agitpropului, pînă la limbajul copiilor. Ascultîndu-i pe copiii noștri vorbind, după cei dintîi ani de școală, ai sezația oribilă că nu lapte au supt ei la sînul mamei, ci locul comun, otrăvit, al discursului propagandei. Nici n-apuci bine să-ți dai copilul la grădiniță, că afli de la el, în propoziții lipsite de orice candoare, că el mai are un tată în afara ta, care te spetești să-i asiguri măcar o bucată de carne la trei zile — și anume, pe *Cel-mai-iubit-părinte.* Mama copilului, istovită de grija zilei de mîine, află din gura copilului — în versuri sau proză! — de existența încă unei mame — *Cea-mai-iubită-mamă.* Și tot așa, chiar și prietenii cei mai apropiați află că el, copilul tău, are un nou prieten — *Cel-mai-bun-prieten-al-copiilor.* Așadar, *înlocuitorii* pun piciorul pînă și în cel mai sacru dintre toate locurile — familia! Visatul *Übermensch* s-a realizat sub dictatura comunistă totalitară — supra-tatăl, supra-mama, etc. Copiii noștri pierd, sub presiunea neiertătoare a pseudo-limbajului propagandei, cel mai sfînt dintre atributele vîrstei lor — *naturalețea.* Auzindu-i la o serbare, ascultîndu-i acasă, la radio ori văzîndu-i la televizor, rămîi stupefiat de *dialectul kitch* în care vorbesc. Ca să nu mai vorbim de caricaturizarea inevitabilă pe care kitsch-ul discursului comunist totalitar îl declanșează și unde nu și-ar dori... Ce poți spune citind următoarele, scrise într-o lucrare școlară, de-un copil de 10-11 ani: "Patriotismul este prezent în această poezie, *Patria* cînd apar coarnele atît de semnificative ale cerbului", decît că, da, evident, cineva... pune coarne sfintei limbi românești. Și cel ce o face nu e bietul profesor, ajuns azi un fel de *Mädchen für alles* — de la spălatul geamurilor la păzitul școlii, de la căratul sticlelor goale și a resturilor de hîrtie pînă la văruirea pereților, de la sorta-

www.arhivaexilului.ro

tul cartofilor pînă la "șef de rînd" la manifestațiile de mare entuziasm, numai la păzirea limbii române nu.

Altfel însă, fără alunecarea în acest limbaj de bîlci, cum ar fi putut fi înfăptuite diversele revoluții culturale, acest "cel mai absurd mit", cum bine-i spunea Bernard-Henri Lévy.

Ce face intelectualul român în fața acestei agresiuni a kitsch-ului?

Mai nimic, sau foarte puțin. Asediat, din toate părțile — presa scrisă și vorbită, ședințe, conferințe, adunări festive, comemorări, aniversări, omagieri, mitinguri, etc. — intelectualul român i se supune din ce în ce mai mult; din oboseală, din lehamite ori spre a nu da de bănuit că nivelul său ideologic e "foarte slab, toa'șu", că n-ar vrea, Doamne ferește!, că refuză "să-și aducă... aportul" la "realizarea măreților...", deși el, intelectualul român n-a întrebat niciodată, pe nimeni dacă există vreo lege care să-l oblige să construiască comunismul în România!

Multă vreme el n-a înțeles scopul exact al expulzării limbilor clasice din învățămînt (greaca) ori prezența lor absolut formală (latina), punînd totul pe seama draconicelor economii practicate de-o putere sleită și financiar. Azi, însă, e absolut evident că scopul Puterii era altul, unul foarte exact, ca mai în toate cazurile în care înlocuiește autenticul prin surogat. Avînd în față, să zicem, cele trei retorici — greacă, latină, și a propagandei comuniste — tînărul român, mai întîi, ar fi simțit, apoi ar fi conștientizat implacabil diferența dintre ele. Și foarte timpuriu ar fi putut lua act de kitsch-ul discursului totalitar, începînd să i se sustragă în chip natural. De-aici și pînă la refuzul deschis, n-ar mai fi fost decît un pas.

Așa însă, lucrurile se întîmplă mult mai puțin firesc și mult mai puțin profitabil : după ce depășește faza în care vorbește "ca la carte", adică în spiritul și litera editorialelor "Scînteii", tînărul scapă de acestă tiranie, dar tot printr-un exces. El se abandonează unei "păsărești", o românească jargonizată, amestecînd ironia față de limba "celor mari" și agresiunea expresiilor idiomatice din limbi străine ce-l fascinează, fără a avea cum lenvăța ca lumea. Căci, și predarea limbilor străine, în ore foarte puține, mai ales la clasele de liceu, este de-a dreptul bizară. Materialul vizual, de pildă, nu e cel privind civilizația respectivă (cînd el există, și există căci a fost cumpărat într-o anumită perioadă de "deschidere", e interzis să-l folosești "Tovarăși, ni s-a atras atenția să nu facem propagandă, copiii sînt copii, se entuziasmează, vor să vadă, apar probleme, înțelegeți, nu?"), ci din ce în ce mai mult privind barajele, platformele industriale, hidrocentralele românești despre care aud de-atîtea ori pe zi, că sînt sătui. Să nu mai vorbim de textul de document politic care e din ce în ce mai prezent în astfel de ore, traducerea lui în limba respectivă neavînd nici o virtute de a-l face pe elev să fie atras, cu adevărat, de limba ce, chipurile, i se predă gratuit. El se retrage în ceea ce înțelege din textele discurilor procurate cu greu, din reviste nu totdeauna foarte potrivite pentru el, etc.

Uzat, măcinat zilnic de patru decenii în malaxoarele frazeologiei delirante ale Puterii, frazeologie a cărei incontinuitate nu mai poate fi stopată pe nici o cale (nici sub tratement homeopatic!), intelectualul român de azi, cînd e părinte, e incapabil să-și ferească cipilul de acest exces (limbă jargonizată aiurea!), venit ca replică mai mult instinctivă, decît chibzuită, la alt exces: cel al ideologizării fiecărei clipe din viața sa.

Marele caz pe care-l face Puterea în România pe seama patriotismului ocolește chiar *kilometrul zero* de unde, obligatoriu, trebuie să înceapă cultivarea nobilului sentiment. Căci ceea ce ignoră mandatarii acestei puteri e că, spre finele acestui mileniu al doilea, patriotismul în România trebuie să înceapă de la respectarea limbii române. *"Die Sprache eines Volkes ist seine Seele"* — "La langue d'un peuple, c'est son âme", spunea Fichte. Orice generație are obligația să predea celei viitoare o limbă cel puțin la fel de curată cum a primit-o de la cei de dinainte. Oferind celor de după noi o limbă stîlcită, nu ne-am îndeplinit datoria față de popor, batjocorindu-i ce are mai sfînt — sufletul!

Nu, *Cæsar non supra grammaticos!*

Pînă cînd nu vom fi în stare să ne apărăm copiii împotriva barbarizării limbii în care nu doar vorbesc, ci și *simt, gîndesc*, România nu va putea produce încă generații strălucite, cu adevărat competitive, de valoarea celei formate între cele două războaie mondiale. Riscăm să ne întorcem, într-un fel, la acea "Kultur der Kulturlossen" — cultura necultivaților, descrisă de Weule.

Deși în ultimii ani accentul pe *dacismul* nostru a devenit tot mai apăsat, oricum n-am renunțat — nici n-avem cum! — să ne revendicăm romanitatea. Dar ani, nu în România, acest "strop de latinitate pierdut în marele ocean slav", se învață latina cum trebuie, ci cu mult mai serios la Bratislava și Praga, la Budapesta. Noi, "urmașii Romei", am moștenit, pare-se, nu dragostea pentru paginile unor Cæsar și Cicero, Fedru și Horațiu, Juvenal și Tacit, ci ne simțim mult mai mult moștenitorii demagogiei romane, una dintre cele mai teribile cunoscute vreodată! Așa cum merg lucrurile azi, peste două decenii vom umbla înnebuniți să găsim un român știind cum se cuvine limba strămoșilor săi latini!

Nu cu mulți ani în urmă, și oricum în acești "ani lumină", încolțită de argumentele unor intelectuali ce pledau pentru reevaluarea felului în care se predau limbile străine în școlile noastre de toate gradele, o oficialitate a dat acest răspuns piramidal, definitoriu pentru tragedia națională a *societății ersatz* : "Ei, lăsați tovarăși. Nu e chiar așa. Uite, eu nu știu nici o limbă străină și tot am ajuns ministru." Oficialitatea cu pricina era chiar... Ministrul Învățămîntului!!

Ce s-ar fi întîmplat, dacă toți acei intelectuali oripilați de acest "mod revoluționar" de-a vedea lucrurile, ar fi părăsit sala și s-ar fi dus direct la sediul C.C. al P.C.R. cerînd destituirea imediată a ministrului respectiv? Sau, ce s-ar fi întîmplat, dacă, măcar unul din acei străluciți intelectuali și profesori, i-ar fi reamintit demnitarei cu pricina. că numai o structură socială

www.arhivaexilului.ro

profund bolnavă i-a permis să ajungă Ministru, și tocmai al Învățămîntului, și că în condiții normale, într-o societate cît de cît responsabilă față de prezentul și de viitorul acestui popor ar fi fost, probabil, o destoinică spălătoare de vase într-o cantină... studențească.

Puterea, aceeași putere care cere zilnic specialiști capabili — capabili mai ales de miracole, prin care să scoată țara din dezastrul unde a fost dusă de "spiritul revoluționar" al celor fără alte profesii decît cea de revoluționar — uită că azi, în orice domeniu, accesul rapid la informația de ultima oră e decisiv. Ori, cu tot talentul său, un specialist de vîrf, stînd la coadă la traducătorul institutului pentru a-i veni rîndul să aibă un studiu, o carte, documentele unui colocviu, etc. traduse în românește, nu va putea intra, niciodată, prea ușor în adevărata competiție.

Cînd ce știa Francis Bacon, în urmă cu aproape patru secole (că orice adevărată cunoaștere trece prin deprinderea cît mai multor limbi străine) refuză să ia în serios, azi, un ministru al învățămîntului, sub care și predarea limbii române s-a subțiat considerabil, șansa noastră de-a privi viitorul cu oarecare încredere scade cu fiece zi, cu fiece "generație de sacrificiu", cu fiecare ideal și vis arucate la groapa comună a renunțărilor noastre. În acest al doisprezecelea ceas, cînd lumea nu mai are timp să se înduioșeze de "neșansele" celorlalți, de "blestemele geopolitice", pe pluta fragilă a supraviețuirii noastre, ca pe corabia lui Conrad stă scris *Do or die!*

Tertium non datur.

*

"La destalinisation calmait le zèle de zoïles, les pressions s'étaient diluées"
Un ancien communiste français

X.

"...calmait le zèle" și cam atît!

Infinit mai mare decît capacitatea de-a învăța din "lecțiile istoriei", puterea de autoiluzionare a intelectualului român de azi e înduioșetoare. Știți ce anume așteaptă el acum, după ce "americanii" n-au venit, după ce Porțile Orientului au fost mutate din mijlocul Mării Negre în mijlocul Vienei? După Budapesta '56 și Poznan '56, după Berlin '53 și Praga '68, după Tezele din iulie 1971 și Mangalia '83? N-o să credeți, dar el așteaptă *dezghețul*. E convins că, așa, de la sine, cum nopții îi urmează ziua, va urma, "nu se poate altfel, mon cher" o perioadă de liberalizare.

Chiar reală, ce înseamnă însă o perioadă de liberalizare în ghetto-ul comunist? Nimic mai mult decît cîteva săptămîni mai călduroase într-o Antarctică etern înghețată, cînd — cu eforturile... nucleare ale spărgătoarelor de gheață ultrasofisticate — cîteva convoaie reușesc să se strecoare, să treacă. Apoi, gheața își impune legea impenetrabilă. Tot așa într-o cultură supusă definitiv terorismului ideologic totalitar, *dezghețul* nu repune în drepturi cultura, ci lasă doar cîteva uși deschise, prin care se strecoară cine apucă! Apar cîteva cărți, reintră în curculație cîteva nume ținute la index, teatrele și ecranele se mai dezmorțesc și ele. Și tocmai cînd abia buchisea alfabetul libertății (supravegheată bien și această "libertate"!) bubuie vocea neiertătoare "Pauza s-a terminat!". Cînd credeai că istoria intră într-o benifică și naturală convalescență, cineva rînjește și-ți șuieră la ureche "Cette histoire sera écrite par nous, camarade!"

Dorința intelectualului român de-a se autoiluziona e cu atît mai vinovată, cu cît, pe de-o parte el avusese exemplul așa-zisului dezgheț hrușciovian sub ochi, pe de alta, că puterea totalitară românească l-a avertizat, cel puțin în cîteva rînduri, să nu-și facă iluzii că dezghețul ar putea constitui vreodată nu excepția, ci regula.

În urmă cu mai bine de două decenii, "simțind" ei că schimbarea "plutește în aer", și că "acolo", "sus" liberalizarea nu e văzută cu ochi răi, cîțiva intelectuali importanți ai monumentului s-au precipitat să fie cei dintîi la... spartul gheții. După primele lovituri de tîrnăcop, date cu mare entuziasm, sau trezit invitați, cu mari politeturi, "acolo sus, foarte, foarte sus". Cu zîmbetul pe buze și cu falsul său aer de blîndețe, "temerarul cîrmaci" din acea vreme le-a ținut teoria oberlichtului: "Sigur, din cînd în cînd, e nevoie, o știm și noi foarte bine, de puțină schimbare, de-o deschidere, cum spuneți Dvs. Nu uitați însă, că *noi,* nu Dumneavoastră, hotărîm *cînd* și *cît* se deschide... geamul. Deocamdată însă nu e vorba chiar de-o fereastră; n-ar fi prudent. E vorba doar de un oberlicht. De aceea, nu e bine să vă repeziți așa, năvală, spre fereastră: riscați să vă tăiați ori, mai rău, să cădeți peste pervaz. Ei, și acum, ia să auzim, la ce mai lucrați? Ce nevoi aveți? Tovarășu', notează și rezolvați imediat, poate e nevoie și de ceva mai mulți bani. Neam înțeles? Bine, atunci la revedere și toate bune".

Peste cîțiva ani, a venit un dezgheț adevărat, și invitații noștri și-au zis că fostul "temerar cîrmaci", dispărut între timp, vroise, doar așa, să-i sperie. Un pic de dezgheț și multe Teze ale revoluției culturale din '71, jalnic import din China. Intelectualii cu pricina vedeau că teoria oberlichtului nu fusese o glumă, o simplă metaforă, că puterea nu renunță la permanentul ei rol conducător, terorizant, nici la deschiderea unui petec de geam.

Unii s-au arătat nedumeriți, alții iritați. Și cîțiva din mai vechii invitați au primit o nouă... invitație. De data asta, nu chiar așa de sus ca data trecută. Gazda, amabilă și "deschisă", le-a vorbit cu căldură și chiar pricepere despre Brâncuși. Oaspeții aveau să afle și care era "cea mai de actualitate" operă a marelui sculptor după opinia gazdei: *Coloana.* De ce? "Vedeți dragii mei, fiindcă ea exprimă foarte fericit mai multe lucruri deodată, printre care și relația dintre *Noi* si *Dumneavoastră.* Materialul e în mîna noastră, în palma noastră; mai desfacem palma, o strîngem din nou; iar o

www.arhivaexilului.ro

desfacem, iar o strîngem. Și tot așa. Ei, pe la Dumneavoastră ce se mai aude? Da? Ei, probleme sînt peste tot, greutăți. Nici alții nu sînt scutiți, credeți-mă. Să vedem, nu promit nimic, poate cîteceva se va putea rezolva. La revedere și toate bune."

Abia ajunși pe la casele lor, invitații aveau să-și amintească lucrul esențial: *Coloana* lui Brâncuși se numește *fără sfîrșit; a infinitului,* cum i se mai spune... Parafrazîndu-l pe Bernard-Henri Lévy, care-și începea *La barbarie à visage humain* mărturisind "Je suis l'enfant naturel d'un couple diabolique, le fascisme et le stalinisme", cel mai tînăr dintre participanții la acele două întîlniri, om cam de vîrsta lui Lévy, poate mărturisi la rîndu-i, fără nici un risc de-a greși: "Je suis l'enfant naturel d'un couple diabolique, le stalinisme avec Staline et le stalinisme sans Staline".

Nu pot fi sigur că intelectualul mai bătrîn, bun prieten, ce mi-a povestit cele două întîmplări la care a participat, nu m-a tras nițeluș pe sfoară în privința unora dintre amănunte, ori că eu am reținut chiar *mot à mot* cuvintele gazdelor cu pricina. Dar chiar de el m-ar fi păcălit în întregime, morala acestor, să le zicem, *fabule cu dezghețul,* rămîne exemplară.

Se non è vero, è ben trovato, a spus Bruno.

*

"Mă gîndeam astăzi să vă spun că omul e ceea ce rămîne din el după ce lumea din jur îl desființează"
Alt intelectual român contemporan

XI.

Ce-i de făcu? Dacă rămîne încă ceva viu și azi în mausoleul de hîrtie al ideilor leniniste mumificate, e doar această interogație, sau mai ales ea. N-am să răspund — deși românul se simte în calambur, ca peștele în apă — *Un pas înaite, doi înapoi.* "Tango-ul" acesta l-a dansat intelectualul român timp de aproape patru decenii, și pe "dezgheț" și pe "frig".

Mai inainte chiar de-a spune ce cred că se poate face, trebuie să reamintesc un lucru pe care mai totdeauna — etichetați și cei ce pun etichete — ne facem că-l uităm, din motive binecunoscute. Deci: ce-au dovedit Berlin '53, Budapesta și Poznan '56, Praga '68, Legea marțială "poloneză" '81? Nimic altceva decât că, prin *statu-quo*-ul postbelic, Moscova înțelege să nu cedeze vreodată nici o palmă din ceea ce a devenit "al ei". Chiar dacă, printr-un miracol, în toate țările anexate ori satelizate ei s-ar naște, simultan, mari mișcări naționale și ar fi perfect coordonate între ele, Kremlinul n-ar ceda un vîrf de ac din ce consideră "al său". El știe că — 1917 i-o reamintește! – o singură verigă ruptă poate anunța deșirarea lanțului. Apoi, imperiile au viață lungă. E o naivitate să crezi că singurul dintre ele

www.arhivaexilului.ro

dispunînd de năpraznice loviturei nucleare, chimice, își va accepta dezmembrarea după nici un secol de dominație și doar în fața "intereselor legitime ale popoarelor" pe care le subjugă ori și le-a satelizat. Așa că frumosul "Pour qu'une nation soit libre, il suffit qu'elle veuille l'être", al domnului de La Fayette, mai e bun în aceste vremuri doar spre a fi gravat deasupra intrării în sălile afectate secolelor 17 și 18, dintr-un imaginar muzeu al Istoriei lumii.

Evident, dară, că fără război nu există posibilitate ca țările est-europene să iasă, decamdată, de sub laba ursului roșu, iar războiul cine-l poate propune ca soluție? Cine-l poate dori? "Mari bine mor o dată, decît să tremur mereu", ar fi spus cîndva Cæsar. El, însă, era unul singur. Iulius Cæsar, drept e, totuși un singur om. Arma nucleară, raza morții, arma chimică și cea bacteriologică, toate celelalte, nu populau pe vremea lui nici măcăr coșmarurile celor ieșiți definitiv din minți.

Și, totuși, ce-i de făcut?

Paradoxal, aș spune că pentru intelectualul român, totul, dar absolut totul e de făcut! Și-ntr-un fel, asta e marea lui șansă acum.

Ar putea începe, de pildă, prin a-și dovedi sieși și implicit puterii, totalitare comuniste că *"la culture n'es pas une «superstructure», comme le pensent les marxistes: c'est la condition de l'homme"!* Ar fi primul pas spre recuperarea celor abandonate — de voie, de nevoie. Metaforic vorbind, ar puteau-o face începînd cu simpla schimbare a pașilor leșinatului "tango" leninist: nu unul înainte, doi înapoi, ci exact invers. "O luptă-i viața; deci te luptă", spunea un poet clasic român, și nu avea motive să excludă de-aici intelectualitatea. Tactica *pasului înapoi* din box e foarte eficace în unele momente, dar nici un juriu n-a văzut vreodată cîștigător un pugilist care a făcut numai pasul înapoi ; mult prea mulți pași înapoi și extrem de puțini înainte nu aduc niciodată cîștig de cauză. Și-apoi, dacă e adevărat că "O națiune e un caracter", intelectualul e un stil. Și orice renunțare e o lipsă de stil!

A recomanda ridicarea baricadei ar fi o naivitate. Baricada înseamnă mase, mulțimi, și tăria intelectualului nu în număr se află. Dar în 1848, 1859, 1918, deși baricada nu fusese ridicată neapărat de mîna lui, intelectualul i s-a alăturat din prima clipă. Bineînțeles, "Comparaison n'est pas raison", dar Andrej Vaida e Andrej Vaida *și* pentru că a luat aparatul de filmat pe umăr și-a plecat la Gdansk, în mijlocul muncitorilor greviști. Dacă și minerii greviști români din Valea Jiului ar fi văzut în 1977 apărînd printre ei cîțiva scriitori și regizori, cîțiva mari actori și oameni de știință, cîțiva preoți, etc., poate că mișcarea ar fi avut alt curs și poate că azi, de pildă, acesti mineri ar fi întrebat "De ce nu se difuzează filmul lui Cutare? De ce spuneți că nu aveți hîrtie pentru cărțile scriitorilor?" Și mai mult ca sigur, cărțile ar fi apărut — repede și neforfecate — iar filmele înmormîntate în seif-urile "desființatei" Cenzuri ar fi făcut acum săli arhipline. Cronica vremii spune că în plin Octombrie '56, la Budapesta, muncitorii maghiari

luptînd cu pușca-n mînă pentru o Ungarie liberă, adică *neutră,* treceau zilnic pe la sediul cercului Petőfi să-i întrebe pe scriitori dacă le lipsește ceva, fiindcă Tibor Déry, Gyula Háy, György Pálóczi-Horváth, Paul Ignotus, Tamás Azél, Tibor Méray și alții nu s-au făvut că nu știu ce se întîmplă pe străzi, nu s-au mulțumit să comenteze faptele în lungi șuete spumoase și spirituale foc!

Da, primul sentiment pe care trebuie să-l recîștige intelectualul român este *solidaritatea,* ce pare azi pentru el un sentiment aproape... inuman!

Dacă nu e treaba lui să ridice baricade, intelectualul, în schimb, poate aduce conceptele mai aproape de mase, poate să "traducă" și să dea coerență tuturor acelor "dialecte individuale" în care un singur ideal arde mocnit, înnăbușit de frică și lipsit de speranță. El poate crea acea limbă comună în care acest ideal să prindă un contur clar. Teama oricărui totalitarism în fața Cuvîntului nu e o legendă. Întrebînd cîte divizii are Papa, generalissimul Stalin le-a părut celor din jur personificarea cinismului forței. Sînt absolut sigur, însă, că retorica lui deconspira fără voia lui Iosif Vissarionovici un gînd mai profund: teama imensă în fața Cuvîntului. Dar în fața aceluia reprezentînd o *credință,* nu o simplă, *idee.* Să nu uităm că generalissimul șita ce-nseamnă asta — fusese și... seminarist.

Spre a laiciza imediat și cum se cuvine genul de *credință* la care mă refer, mă grăbesc să spun că ea este cea despre care — în comparație cu ideia — vorbea Ortega y Gasset. Ideile ("occurences") înseamnă pentru filozoful spaniol "penser aux choses"; propriu credințelor e "compter sur elles". De aceea, spre deosebire de idei, credințele "ce ne sont pas les idées *que nous avons,* mais des idées *que nous sommes*". A judeca viațe unui om ori a unei epoci prin ideologie este o eroare, sugerează filozoful, singure credințele pot da seamă despre un om și o epocă. Între om și idei rămîne mereu "une distance infranchissable" — "Qand nous croyons vraiment en quelque chose, nous n'avons pas l'«idée» de cette chose, mais simplement nous «comptons sur elle»". Și a conta pe ele este chiar *a trăi în ele.*

Drama intelectualului român de azi — unul din cei mai fermecători "șuetarzi", despicători ai firului în patru! — e că are foarte multe, extrem de multe idei, și mai nici o credință! Doar recucerirea acestora din urmă l-ar putea *re-omologa moral,* ar face ca nu doar opera să fie solidară cu el, ci și el cu opera sa, ar face ca Weltanschauung-ul său — deseori atît de nobil în teorie — să fie unul trăit. Prima *baricadă nesîngeroasă* a intelectualului român de azi e regăsirea de sine, fără de care nu va putea ieși din impasul în care se află. Și dacă *solidaritatea* e primul sentiment pe care trebuie să-l recîștige, cel dintîi pe care trebuie să se lepede este profunda *lehamite* în care s-a zidit. Dar acest proces nu e unul foarte rapid, spectaculos, realizabil de azi pe mîine și poate chiar nici măcar la nivelul unei singure generații..! Munca restauratorilor de artă dovedește că ea e, deseori, mult mai lungă și incomparabil mai migăloasă decît a fost cea a artistului ce-a creat

www.arhivaexilului.ro

opera. Și o conștiință e o operă de artă; artă morală, dar artă!

Așadar, autenticul *eroism* al intelectualului român de azi ar fi trăirea în propriile-i credințe, fără de care nu va putea accede niciodată la un destin adevărat.

Intelectualul român știe foarte bine că "L'humanité est la valeur des valeurs, la source des valeurs, l'espoir des valeurs, et devant elle l'État doit s'incliner avec respect", că statul *e un mijloc* și omul *un scop în sine,* și cu toate acestea, statul azi în România nu doar că nu se înclină în fața acestei "L'humanité" ci a devenit, prin uzurpare, un scop în sine, o finalitate, transferîndu-i omului rolul de mijloc. De-aceea e o *baricadă nesîngeroasă,* încă una, a intelectualului român să demistifice acest așa-zis "umanism socialist", care se dovedește a fi o luptă continuă împotriva valorii și-a elitelor ei naturale, o mistificare a sursei valorilor prin montarea filtrului ideologic și o cruntă alungare a oricărei speranțe a valorii; un anti-umanism prin tot ceea ce refuză acestei "l'humanité". Ca alternativă la dictatura proletariatului (deverită de multă vreme dictatura unei caste restrînse!) intelectualul român poate propune *Dictatura valorilor intelectuale,* cum a mai făcut-o și în alte timpuri, singura nesîngeroasă și cea mai scutită de-a săvîrși nedreptăți, altele decît cele aparținînd naturii înseși. Opunîndu-se multora din prerogativele umanului pentru a servi statul și o ideologie, umanismul socialist nu e o autoritate ci un ersatz al acesteia — e un abuz.

Intelectualul român mai are în fața lui o *baricadă nesîngeroasă* de ridicat, aceea de unde să denunțe indecența, ilegitimitatea raportului stabilit de Putere între P.C.R. — *tutore,* și Cultura Română — *puber.* Fără eradicarea acestei promiscuități, Cultura Română și intelectualul român nu-și pot veni în fire cu adevărat, nu pot, adică, purta un dialog veritabil cu o ideologie. Și, măcar pentru faptul că e mai vîrstnică decît P.C.R. cu cîteva... secole și tot nu poate Cultura Română avea în acesta un tutore; această cultură și-a luat majoratul cu mult înainte de-a pătrunde în România ideologia comunistă. Ca să nu mai vorbim că nici o justiție nu poate obliga un puber să se supună abuzivului său tutore după un lanț atît de lung de agresiuni ale tutorelui împotriva puberului; agresiuni prea cunoscute spre a mai fi numite! Eliberarea Culturii Române din snopul de probleme ce constituie azi "afaceri de stat la cel mai înalt nivel" e o misiune sfîntă a intelectualului român.

Interogat la rîndu-i de Putere "Ce-ți închipui că reprezinți?", intelectualul român poate răspunde exact ca Obermann, eroul lui Senencour: "pour l'univers rien, pour moi tout". Căci o mai nuanțată atenție acordată istoriei umanității îi va dovedi intelectualului român că, de fiecare dată cînd omul a făcut totul spre a fi el însuși, a fi cît mai întreg, nu doar el a cîștigat, ci umanitatea. Un anume "a fi totul pentru tine" nu mai e, deloc, un egocentrism, ci participarea plenară la desăvîrșirea speciei umane. În captivitate, această participare este exclusă; oricît de aurită, o cușcă ori chiar o colivie nu-ți oferă decît *umanismul gratiei.* Doar liber, omul poate sprea

să răspundă, cîndva, la întrebarea "Ce reprezinți?": "pour moi tout, et tout pour l'univers!"

După realizarea unor prime deziderate indispendabile *re-omologării* sale morale, intelectualul român va simți miza extrem de mică a ceea ce azi consideră, autoilutionîndu-se, drept un pisc al sporadicului său curaj: interogarea unor episoade ale sistemului totalitar. Căci Puterea chiar tolerează un asemenea rechizitoriu, în momentele sale de mare încurcătură. Și, evident, tot ce tolerează ea nu e un pas înainte al părții ce-o interoghează, ci unul înapoi. Mai mult, Puterea însăși a apelat și o face și azi, din cînd, în cînd, la diversiunea ivirii de țapi ispășitori ori chiar la numirea unor vinovați autentici, *tocmai* spre a evita, a amîna inexorabilul: *interogarea sistemului însuși.* N-am să spun că e mică vonovăția celor cîțiva ce-au monopolizat într-un moment ori altul, într-un episod ori altul al sistemului, întreaga putere în România totalitarismului comunist, dar această vinovăție este ridicol de neînsemnată pe lîngă cea a sistemului care creează, încurajează, apără asemenea manifestări monstruoase. Simplu ca bună ziua: dacă doar oamenii ar fi de vină și nu sistemul, măcar într-una din țările ghettoului comunist cultura, de exemplu, n-ar fi avut de suferit *tot timpul.* Or, chiar și în perioade de "dezgheț" cultura a rămas vînatul preferat al gonacilor terorismului totalitar comunist. Sigur, am spus că nu uit — "toute comparaison est odieuse", dar după Soljenitsyne — în literatură, și Djilas — în textul politic, a te mulțumi cu interogarea episoadelor unui sistem și nu cu punerea în discuție a sistemului însuși e o simplă complicitate cu sistemul. Cea mai cumplită caracterizare a sistemului a dat-o un comunist extraordinar, Alexander Dubček, care spunea totul — poate fără s-o știe — cu al său "socialisme à visage humain". Cînd sistemului care a demarat cu sloganul "omul e pentru noi cel mai prețios capital", îi cauți, după atîtea decenii, un chip mai omenesc, mă întreb, ce acuză mai substanțială poate demistifica pretențiile de legitimitate ale unui atare sistem?

Binențeles, chiar așa *nesîngeroase,* aceste posibil *baricade* pe care le poate ridica intelectualul român pot produce victime. Dar orice dialog real cu puterea totalitară are un singur rezultat cert — apariția *victimei!* Ca să nu mai vorbim că, și fără încercarea unui dialog real, intelectualul român de azi tot e o victimă, victimizarea clasei sale fiind, pare-se, o condiție *sine qua non* pentru Puterea totalitară în a uzurpa și apoi în a menține ceea ce a uzurpat. Așadar, fie că victima moare în bătăi, în beciul de tortură, e radiată ca individualitate în același timp cu spălarea creerului său în clinici psihiatrice, fie că e "doar" zidită de vie, fără să prea observe, în mijlocul lehamitei sale, a abdicării, ea tot există. Deci, ceea ce cred că poate realiza intelectualul român de azi nu este ieșirea bruscă și lipsită de riscuri din condiția de victimă. Nu! Cred doar că el poate trece — și acesta e pasul imens, fără de care ceilalți nu pot veni, în recîștigarea pierdutei sale identități! — dintr-o anume condiție de victimă, în care azi se complace, într-alta. *Victimă complice*, azi, el poate deveni mîine doar *victimă.* Și vorba unui

www.arhivaexilului.ro

personaj al lui Zinoviev "être victime, cela signifie commencer à devenir un homme".

Nevoia națiunii române de-a avea azi *oameni* este imensă.

Scriitorul român nu mai e azi ceea ce-a fost înainte — "conștiința neamului său" și asta nu datorită hotărîrii acelui lider politic care a ținut să sublinieze de-atîtea ori că "Toa'și, să se înțeleagă foarte bine: conștiința națiunii noastre socialiste e P.C.R. și nimeni altcineva!" O astfel de retorică rebarbativă nu mai impresionează pe nimeni, de mult. Scriitorul român nu mai e "conștiința neamului său" fiindcă națiunea, pur și simplu, nu mai descoperă în el reperele de altădată. Cînd una vorbește, alta "fumează" (= scrie + trăiește), scriitorul român nu mai poate fi un reper nici pentru sine însuși.

Viața fiecăruia dintre noi e un discurs. Doar faptele noastre îl pot face coerent. Inteligența de-a trăi între supunere și revoltă — pe care a moștenit-o de la strămoșul său Cicero — s-a transformat la intelectualul român de azi în dibăcia de-a tremura ... revoltat sub pilota călduță a supunerii, în chip de victimă. Doar aruncînd de pe el această plăpiumioară umplută cu iluzii ar putea afla, în contact cu aerul proaspăt, dacă dinții îi clănțăne de *frig* ori de *frică.* Merită încercat. Trebuie.

Dorin TUDORAN

CRĂCIUN

La masa cea mare
de sărbătoare
masă întinsă
de in curat

din cele patimi
un dar de lacrimi
lacrima Sarei
a adunat

albă de nea
lacrima gândului
la plânsetul Pruncului
s'a adunat

pe albul de in
între pâine și vin

*

Lungul, de-a lungul
apei
prea galben
mereu prea călare
locul ramăs
prea gol se umple
de-aceeași leșie
a vieții de mâine
aceeași apă

Îngerul rupsese de mult
a patra pecete
așteptând

www.arhivaexilului.ro

CÂNTEC ORB.

Lui Mihai Niculescu

Leagănă-mă, mină
Leagănă-mă, soare.
Mină și lumină,
Mestecați-vă!

— Unde curgi, pupilă?
— Întorsul să-l pipăi.
Facelor de milă,
Revărsați-vă!

Vântură-mă, streche!
Ce-am făcut cu ochii?
Ochi într'o ureche,
Limpeziți-vă!

Nu săltareți, steme:
Joaca nu-i a bună.
Steme și blesteme,
Împletiți-vă!

Ard râzând sub geruri
Apele regale.
Poate cântă ceruri
Peste burnițe.

Ah, păreri lichide
Undinde pe lume!
Murul ochi deschide
Ca de bufnițe.

CARTEA REGILOR ȘI ÎMPĂRAȚILOR

Mariannei

1. CRONICA

Regii
se zice
patru erau
Regele Peșterii
Regele pădurii cu fiare sălbatice
Regele Muntelui Suferințelor
Regele Mlaștinii
și al cincilea
Regele Og din poveste

Regele Peșterii
în zeghe de lacrimi înghețate
nu mai putea să-și desfacă
genele din barbă
el era de când lumea
și peștera era lumea
toată dintr'o peșteră
care era maica și mireasa lui

Regele pădurii cu fiare sălbatice
flămândele foamei din urmă
s'a rătăcit fără întoarcere
în căutarea miresei
blândă și iubitoare
Regele Mlaștinei
în care putrezește cerul
s'a înecat
tot încercând să prindă mireasa
cu lațul de nimic al nădejdii.

Regele Og din poveste
așteaptă.

www.arhivaexilului.ro

Dar intre noi
și nevăzutele
din veci de veci
sunt războaele fără capăt
ale Regilor Trântori
neputincioșii puterii
sunt războaele pământului
ale apei
ale aerului
războiul cu foc rece
al nestematelor
al aurului cald
care topește ochii
războiul cu focul
din oglindirea astrelor
din fulger și trăznet

unul e războiul târâtoarelor
altul e pentru sburătoare
și altul pentru setea
ce soarbe neîncetat și usucă
izvoarele ploaia râurile
și mările

Și așa tot bătându-se Regii
s'au ales între ei
unii pe fața văzută
și alții pe fața nevăzută
a lumii dintr'o lumină și'ntuneric
până ce-au rămas fiecare
ca luna cu două fețe

Regii care și-arată fața
sunt orbi
Regii care nu și-arată fața
fac zilelor umbră
să le păzească norocul
pe când ei joacă arșice în praf

Dacă e neagră fața lor
ziua nu trebue să știe
dacă e albă fața lor
nu trebue să afle noaptea
și dacă ochii lor văd

nu trebue să plângă stelele
dar dacă ochii lor sunt goi
nu trebue să știe cârtițele
și să-i năpădească

Dar să-i știe de frică salamandrele
și palatele lor să le îmbrace
în focul răcit al descunoștinței
să-l știe de frică bufnițele
și să-i aducă prinosul
vânătorilor de noapte
corturi de răcoare să-i întindă
și poduri peste aer
liliecii adunați aripă de aripă
să crească în jurul lor copacii
cu rădăcini de flăcări
și coroane să se desfoaie
la răscrucea vârstelor
una pentru cerul de aramă
alta pentru cerul de argint
alta pentru cerul de aur

Așa Regii care și-ascund fața
să tremure prinși de friguri
și de spasmele remușcării
când sună frunzișurile de aramă

Și cu geamăt să-și caute
pacea până în gaură de șarpe
când sună frunzișurile de argint

Să ardă ca torțele de rășină
învăpăiați de arșița
ce-i zice dorul fără leac
când sună frunzișuri de aur
și rădăcinile să-și smulgă
din arderea veșnică
și să se ridice ca fulgii
la plaiul întins
peste lumina lume

La fiecare dintre Regii
cu fața ascunsă
pus-am de straje câte o stea

www.arhivaexilului.ro

jumătate foc jumătate ghiață

Steaua dă cu ocol
să le prindă pașii
să-i poarte cu toate mădularele
înțepenite în lanțul legilor
și să nu cadă în golul nefacerii
să nu se prăbușască
învinși ai răufacerilor
nici în făcutul
răsfacerii desfacerilor
să nu-l prindă
nici roiul înfățișărilor
ce schimbă pe cei ce i-au prins
în vârtejuri de fulgi bălțați
ce nu se mai potrivesc la nimic
și nu mai ajung la niciun chip
și nicăeri nu își află locul

Iar în afară de stea
le-am pus Regilor
ce și-ascund fețele
fiecăruia câte o pasăre
culeasă de mine pentru el
din nețărmuritul Okeanos
al cântărilor ce se îngână
într'un singur framăt
și în valuri ce tot se desprind
unul de altul
ca să se afle pe sine

Dar în fruntea lor
l-am pus pe Regele
care și-a zis Norocul
și l-am uns ca să fie Piaza Bună
și i-am dat supuși
să aibă cât floarea
și iarba câmpului
iar el să nu facă altceva
decât să alunge tot mai departe
grija pe cât se apropie mai mult
căderea vremilor
și în jocuri neistovite
să despoaie grija

de toate podoabele
aduse de pitici clae peste grămadă
și goală și slută și hâdă
să rămână broască râioasă

În afară de stea
le-am pus la fiecare o pasăre
culeasă de mine pentru el
din aerul vânturat de cântec
să facă din plumbul zilelor
fără să știe nici el

Rază dela care vine Rege
care luminează luminișul
tăiat în noaptea pădurii

Dar pasărea care cântă odată
la o sută de ani
mi-a spus că Regele dintr'o Rază
și-ascunde fața
până la moartea grijei negrijite
la surparea vremilor

2. PEȘTELE TURNUL CU SOLZI DE GHIAȚĂ

De molima florilor otăvite
mureau toate albinele
fagurii de ceară cu miere
au ajuns piatră
în mințile iscoditorilor
din altă planetă

Venise ca visul rău
căzut în plină veghe neuzit
pe sub ghețuri
groase ca uitarea gerului veșnic
stratificată mileniu cu mileniu
dela cea de-a doua facere a lumii
din poveștile primilor păstori
ce-au muls din lună
laptele nepăsării
până la ultimii pelerini
ai focului fără cenușe

www.arhivaexilului.ro

Împărătul Peșterii a trimis
un pește de schije
cu solzi de ghiață
cât turnul Babilonului
Impăratul Peșterii
a fost pedepsit dela facerea lumii
să nu-l ajungă niciodată
nici somnul nici dulce odihnă
a sufletului împăcat
după ce-a ucis
Pe Regele Peșterii

Mai mari ca rodiile
căzute din copacul nopții
ce crește neîncetat din sine
cu toate amintirile plânse
de stalactitele mărginirii noaste
sunt icrele din burta peștelui
cu solzi de ghiață
ce-au crescut din moartea făcută spijă

Și peștele cât turnul Babilonului
lunecă liniștit
cu temelii cu tot
sub ghiața nemaivreodată amintirii
groasă de veșnicia
lui a nemai fi fost vreodată

Dar când m'am uitat mai bine
am văzut cum putrezeau
stricate de-o boală
a celor fără niciun suflet
icrele Impăratului de-o neființă
uzurpatorul Regelui Peșterii
tatăl poveștii ce-a fost de când a început

Și icrele acelea
nu erau decât colcăirea
viermilor orbi
în burta Peștelui Turnul de Spije
visul rău îmbrăcat în solzi de ghiață
adus de visul rău în plină trezie

3. PE LOCUL ACELA

Molimele de sus și de jos
ne-au găsit iarăși
doar unul cu altul
să vestim porumbielul
asemeni pajerei cu două capete
ce dorm și veghiază cu rândul
rămase de pază
la stupii ultimelor cuvinte
cu taina celor din urmă flori
lângă ciobanul
cu pletele genele și barba
împletite într'o ceață mițoasă
și care tot paște în vis
turmele de morminte
din poiana florilor fără tulpină

Am început să culegem împreună
păziți de pasărea
ce ne da ocoluri albe
oasele ce răsăreau în locul florilor
trezite din adormirea pământului
de același dor ce le-a tot dus
să nu se piardă
până nu s'au pierdut
niciunul

În aerul acela
suave adieri
ne aduc în preajmă
sufletele celor ce-au murit
pentru noi în toate războaele
dela coloanele lui Hercule
spre răsărit
ajunse dela apus înapoi
după ce focul
a înconjurat lumea
și-a ars cetăți fără număr
ca Troia slujitoarea luminii
ca Ierihonul mâncat
de mucegaiul bătrâneții
și câte atâtea alte cetăți
cu binele și răul amestecate
în aceeași baltă a suferințelor

www.arhivaexilului.ro

și a deșartelor desfătări

Morții războaelor
sunt cei mai iubiți
toți au murit
oentru ceilalți
și plata lor nu e de oriunde
ci pâine cerească
aur sacru
și vin al veșniciei
soldații morți pentru noi
s'au trezit pentru totdeauna
din visul cel mai rău

Oasele ce răsăreau în locul florilor
trezite din somnul pământului
se spălau de noroiul nepăsării
de mlaștina descuvântării
și nu s'au pierdut până la unul

Cu mână de raze le adunai
și le spălai în lumina ochilor
unul după altul înviau în mâna ta
mai curate ca nuferii și crinii
și se mirau încununându-ne
de lungul somn ce dormiseră

Era o vale cât vezi cu ochii
între munți de piatră și soare
piatra pe care scria
încrede-te
și soare din care veneau ochii
să vedem ce scrie
așa era în urmă
și în jurul nostru
așa era cum a fost
înainte de-a fi
și după ce va fi fost să fie

Apoi am poposit
să hodinim
ca și înainte și după tot ce-a fost
să bem din lumina liniștii
din prima lună ce s'arăta

și venea să ne întindă
patul de nuntă
pe plaiul somnoroaselor
cu adieri de mătase și pace

În somnul cu ochii deschiși înlăuntru
și cu tot ce suntem
treziți în noi înșine
au început să se arate
numele ce nu mai erau spuse
ci numai flăcări întrupau
și în alaiuri nesfârșite
veneau la noi
și se plecau în fața noastră

Ca pe Impăratul și Împărăteasa
o liniște de cleștar fluid
ne cununa
și toate grijile piereau
în apele ei
iar dincolo de urmele lor
suiam din valuri de muzici
treptele în alb și aur
treptele în aur și alb

Tot ce era
era ca acum
și acum era
tot ce fusese
și tot ce e nume
ne duce pe treptele ce urcă
una dintr'alta
din tălăzuiri de brațe albe
ce undue petrecându-ne
pe urmele urmelor
înainte mereu începătoare

Tu Diana divina
zâna cerești semănături
fără pământul sămânțării
ne-ai rupt din paragina
viilor cu roadă uscată

Și aducându-ne

www.arhivaexilului.ro

pe tărâmul fără hotar
ne-ai risipit visul rău
al peștelui de spijă
cât turnul Babilonului
și toate numele s'u reîntregit
și ne-au înconjurat
legiunile crinilor
ridicați din oase
de brațele albe mângâetoare
și dorul care smulge din rădăcini pădurea
să sboare cu toate păsările odată

Suntem cele două fire
ale celor două izvoare gemene
care susură din zorile lumii
și povestea ce se aude
sub muntele care adună apă
din cerul iernii și-al verii
și din care beau mai întâi
cele trei păduri
de aur când le bate amiaza
de argint când le bate Iuna
de aramă când le bate amurgul

Pe tărâmul din afară
n'a mai rămas dincolo de noi
decât un acolo
unde se roagă toți
să le cadă din cer bucate
și nimic mai mult

Bucatele de fier
bucatele de pucioasă
bucatele de sare și glod
sunt bucatele și nimic mai mult

Păstorule cu plată și fără credință
fiii fiilor din fiii și răs-fii lui Aaron
adună-le aurul
și fă-le din el
din aurul tăiat
cu acrime de suflete
o nadă cât toate zilele
s'o înghită

peștele de fier cu solzi de ghiață
la care să se roage
să se închine cu lacrimi
cât capetele de copil
și bocete cât urletul mării
bătută de vântul turbat
să se târască pe burți
șă-și roadă genunchii și coatele
în prundișuri uscate
să se roage peștelui cât Turnul
să nu-și lapede icrele
să nu-i prăpădească
pe fiii fiilor din fiii
și răs-fiii lui Aaron

În vremea ce numele
pe care amar de vremi
le-au adunat
păzesc fără nicio plată
iar din flori din suspine
și oase de lucruri
trecute prin cuget
rodesc palate de lumină
și muzici de păsări nepieritoare
aici pe acest tărâm
în care ne-a trezit iubirea
și niciodată nu ajunge
peștele cât Turnul
ce-a venit pe sub ghețuri
și s'a ridicat la marginea bălții negre
uitată de orice nădejde

Pe fire de apă
de sub muntele de piatră
ne-am ridicat
și din lumină în lumină
am poposit în raiul numelor
ce ni se închină
în dimineața nunții
și stă la rădăcina numelor
ceea ce niciodată
nu va putea să aibă nume
dar din a cărui putere am ajuns
acolo unde nici nume

www.arhivaexilului.ro

și nici numărătoare
nu mai încap să înceapă
ci sunt chiar începutul
cel ce este puterea
și niciodată uitarea
înainte și după ce-a fost
și nu-i găsim numele
în tot ce-a murit
cu tot ce-a strecurat
cu tot ce-a adunat
cu tot ce-a numit
cu tot ce-a dăruit
cu tot ce-a pierdut
cu tot ce-a găsit
cu tot ce-a moștenit
cu tot ce-a cerșit
fiu din fiii fiilor și răs-fiilor
aminte să fie
amin

4. PUTREZIREA TURNULUI DE SPIJE

Am zis
și s'a tăiat o cale
nebătută încă de nimeni
între molimele de sus
și molimele de jos
și s'a făcut o cruce între ele
și între vaetele
dela dreapta și dela stânga
s'a ridicat un pod
din osemintele nevinovaților
de peste tot pământul
și s'a făcut o împletire
de lumină vie
a tuturor amintirilor
cu tot ce-a fost să fie
și nimic n'a fost în zadar

Era sus și jos
era la dreapta și la stânga
era în urmă și înainte

și totul era o boltă
era un pod de oase și raze
ce se'mpleteau
cu tot ce fusese
și n'a fost nimic în zadar

La marginea bolții negre
fără nădejde
nici cât un fir
peștele de schije
cu solzi de ghiață
se ridicase ca un turn
și amenința să-și verse icrele
pe capul lumii
care se făcuse un singur vaet

Ca un vis lunecând în stare de veghe
svonul se întindea
și plutea peste întrega lume
ca untdelemnul pe apă
dar peste atâtea vaete și suspine
se vânturau amestecându-se
laudele găunoase și otrăvile ocărilor
Pestele de spije
cu solzi de ghiață
se ridicase namilă de turn
Peștele de spijă cât turnul
începea să asude
și solzi-i cădeau

Întâiul care auzi
de acea desmățată larmă
a fost Sfântul Ilie
și a venit în sbor
adus de cei doi corbi ai lui
și de lupii lui așa de'nfometați
că mâncau văzduhul
și vedeau străbătând-o cu ochii
noaptea dele un cap al ei la altul

Cu biciul Sfântul Ilie
a pleznit și trăznete au luminat
din podul cerului
cu înfricoșată lumină

www.arhivaexilului.ro

Peștele cât Turnul Babilonului
s'a trezit ca un chit aruncat pe mal
și s'a scuturat
să lunece mai aproape
de câmpul darurilor
plin de grădini și ogoare
dar așa cum arăta
ca un munte de catran înghețat
se clătina muiat de șale

Atunci Sfântul Ilie
a poruncit corbilor și lupilor lui
să-l coboare pe-o insulă pustie
ce stă deasupra mării
ca un semn din cer
în amintirea naufragiaților
înghițiți de ale vremilor mări

Și de acolo Sfântul
care nu mai era decât o scântee
scăpărată în amnar
a tunat cu glasu-i ce răscolea
și valurile și pădurile
și hăurile munților
și peșterile
și inima pământului
până în cealaltă parte a lumii
până la celălalt tărâm:
blestemată să fie
dimineața voastră
a celor aduși în peștele de criță
cât rodiile furate
din copacul focului fără izbăvire
oarbe ca înainte de nașterea cunoștinței
să fie diminețile voastre
și în sudori de ghiață
vă veți căzni să deschideți ochii
care nu se vor mai deslipi
niciodată

Și a mai trăznit a doua oară
Sfântul Ilie
din toate pleznele biciului
până ce ochii lupilor

care de foame mâncau văzduhul
s'au făcut așa de mari
și de mulți
că au luminat bolta
jur împrejurul uscatelor
ținute de mări în brațe

Și peștele de criță
cu solzii de ghiață
a icnit
scuturat de puterea Duhului
și s'a clătinat ca o navă
în care adormise cârmaciul
dar nu s'a rupt în două
ci a lunecat mai departe
apropiindu-se de malul îmbălsămat
al grădinilor
și al viilor
grele de toate nestematele

Dar Sfântul Ilie
știa că i-a ars măduva puterii
și a mai plesnit odată
ca să se facă turnul apă
și rodiile focului fără izbăvire
cenușe să ajungă

Și pleznind cu focul
a treia oară
Sfântul Ilie
a poruncit corbilor să-l ridice
și lupilor înfometați
să mănânce înapoi văzduhul
ca să-l ducă într'o clipă
la sfatul de veci al luminii

Dar când tocmai bine
peștele cât turnul Babilonului
în care criția
se făcuse argilă moale
și sozii de ghiață
apă murdară
se apropiau să-l întâmpine
gloatele bălțate

www.arhivaexilului.ro

împingând înainte
copiii
femeile
și bătrânii
iar vaetul lor
era așa de mare
că tot ce mai rămăsese
din peștele cât turnul
ajuns întâi argilă
pe urmă burete
și după aceea un fel de piftie neagră
n'a mai rămas nici umbră

Iar din copii femei și bătrâni
s'au făcut trestii mlădioase
și tufe de flori îmbălsămate
și printre ele curgeau
nesfârșite pârae de lacrimi

Februarie-Martie 1983

MIRCEA ELIADE

LA UMBRA UNUI CRIN...

Abia ridicase degetul de pe butonul soneriei, și ușa se deschise brusc, cu zgomot. Își dădu seama că înălțase, amenințător, sticla de vin, ca și cum ar fi vrut să se apere, și roși.

— Nu mă mai cunoști?, îl întrebă, reușind totuși să zâmbească. Celălalt îl privi încruntat, bănuitor, neîncercând să-și ascundă enervarea.

— Sunt Postăvaru. Ionel Postăvaru. Am fost colegi la liceul Sfântul Sava.

Și pentrucă celălalt se mulțumi să ridice din umeri, îl întrebă:

— Nu ești Dta avocatul Enache Mărgărit, din București?

— Ba da. Eu sunt...

— Ei bine, am fost colegi în primele patru clase de liceu. La liceul Sfântul Sava, repetă.

Mărgărit zâmbi melancolic, și ridică din nou din umeri.

— E mult deatunci, spuse.

— Foarte mult! Patruzeci și opt de ani... Dar ne-am mai întâlnit odată, la București, în preajma războiului. Îți pot spune și data: Martie 1939. Ne-am întâlnit pe Bulevard, în dreptul librăriei "Cartea Românească".

— Îmi pare foarte rău, îl întrerupse Mărgărit. Nu mi mai aduc amin-te...

Pronunța cuvintele rar, oarecum în silă.

— Iartă-mă că insist, reluă Postăvaru după câteva clipe de șovăială. Îmi dau seama că ești ocupat...

— Aștept un prieten, îl întrerupse din nou Mărgărit. Când am auzit soneria, am crezut că era el. Și chiar m'am mirat, pentrucă deobicei întârzie.

Postăvaru își scoase întimidat batista, și și-o trecu pe frunte.

— Încăodată, îmi cer iertare. Dar e vorba de ceva foarte important. Vreau să spun, foarte important pentru mine. Deabia ieri ți-am aflat noua adresă. Iar mâine dimineață trebuie să plec, și nu știu când voi mai avea ocazia să mă opresc la Paris... E ceva foarte important, reluă. Și e o chestie de cinci, șase, cel mult zece minute. Ți-am adus niște vin, adăogă întinzându-i stingherit sticla. M'au asigurat că e tot ce au ei mai bun... Nu mi-a plăcut hârtia în care o împachetaseră, și am mototolit-o, am lăsat-o în taxi...

— Mulțumesc. Dar nu trebuia să te deranjezi. Intră, te rog. După cum vezi, e mare dezordine. Deabia m'am mutat...

www.arhivaexilului.ro

Așeză absent sticla pe o etajeră dar, zărindu-i eticheta, o apucă din nou, cu amândouă mâinile, și o cercetă uluit.

— Dar e nebunie curată!, șopti. Sticla asta te-a costat o avere!

— N'are a face, îl întrerupse Postăvaru. Mi-am spus: trebuie să sărbătorim reîntâlnirea noastră la Paris. Ne cunoaștem de 48 de ani! Și, repet, pentru mine e foarte important. Vreau să te întreb ceva...

Se așeză pe canapea, și-și scoase din nou batista.

— Întreabă, îl încurajă Mărgărit apropiindu-și scaunul. Dar să știi, nici eu nu prea am noutăți. Am fugit din țară acum nouă ani. Lucrurile s'au schimbat mult de-atunci. În mai rău...

— Știu, știu, oftă Postăvaru. Dar voiam să te întreb altceva. Ceva în legătură cu ultima noastră întâlnire, în Martie 1939. Când te-am recunoscut, atunci, discutai foarte aprins cu un prieten, în dreptul librăriei "Cartea Românească", și m'am apropiat să-ți strâng mâna. Te mai zărisem și altădată, dar ori nu îndrăzneam pentru că erai înconjurat de persoane care mă intimidau, ori eu eram prea grăbit...

Se întrerupse brusc și, împăturind batista, și-o introduse pe îndelete în buzunar.

— Să nu zâmbești, reluă după o pauză, dar te asigur că acele câteva cuvinte, fraza aceea pe care a spus-o el, prietenul Dtale, n'am știut niciodată cum îl cheamă, dar știu că ți-era prieten, poate că-ți este și acum, dacă mai trăiește... Deși au trecut de-atunci aproape 35 de ani. A fost războiul, și tot ce-a urmat după război...

— Nu prea înțeleg, spuse Mărgărit. Nu știu la ce faci aluzie.

Postăvaru il privi din nou intimidat și încercă să zâmbească.

— Iartă-mă, e din vina mea. Am umblat toată dimineața, sunt cam obosit... Și-ți mărtirisesc, așteptând dintr'un moment în altul să-ți sosească prietenul, nu știu cum să încep ca să pot spune tot și cât mai repede.

Mărgărit zâmbi:

— Nu-ți fie teamă, e un bun prieten. E și el Român, refugiat. Dacă vine și vrei să rămânem singuri, îl rog să aștepte alături.

— Nu! poate să rămână. Ai să vezi, nu e niciun secret... Dar acum, că m'ai liniștit, te mai pot ruga un lucru? Poate ai la îndemână o sticlă cu bere; rece. Mi-e foarte sete. Mi s'a uscat gura...

Mărgărit se ridică și se îndreptă tăcut spre bucătărie. Se întoarse cu un pahar și o sticlă cu bere, pe care le așeză cu exagerat ironică politețe, pe măsuța din fața canapelei.

— Nimic mai simplu, spuse pregătindu-se să umple paharul.

Dar Postăvaru îi apucă brusc brațul, zâmbind încurcat.

— Te-am auzit! Ai scos-o chiar acum din frigider. E prea rece, și nu face spumă. Trebuie s'o mai lăsăm puțin, să-și vină în fire. Cum spunea profesorul nostru de fizică și chimie, Vasile Safirim îți mai aduci aminte de el, de Safirim? Spunea: totul poate îngheța în jurul nostru, chiar și berea...

Mărgărit se trase surpins, parcă speriat, un pas înapoi, și-l privi curios, ca și cum deabia atunci și-ar fi dat seama cine este.

— Ah! da, Vasile Safirim! exclamă cu un glas schimbat. Săracul Safirim. Treceam odată prin cimitirul Belu. Era o zi frumoasă, de toamnă. Îmi aduc aminte și acum. M'am oprit să-mi aprind o țigară — pe atunci fumam foarte mult — și când să zvârl chibritul, dau cu ochii de un mormânt proaspăt, acoperit cu flori. Și citesc: Profesor Vasile Safirim, 1880-1943. Săracul! A fost prima și ultima oară când i-am văzut mormântul. Puțin timp în urmă a avut loc bombardamentul aviației americane și partea aceea a cimitirului a fost răscolită... Ți-aduci aminte...

— Săracul Safirim! Era un mare savant. Ne spunea: totul poate îngheța în jurul nostru... Se gândea, evident, la răcirea pământului. Dar, ca să nu ne sperie, adăoga în glumă: totul, chiar și berea...

— Acum, da, pot să torn. ai să vezi cum se înalță spuma. Ia te uită!

Mărgărit se răsuci zgomotos pe scaun.

— Ei, și cine era prietenul? întrebă. Vreau să spun, cum arăta? Blond, brun, înalt, elegant?

— Nu se poate să nu-ți aduci aminte, îl întrerupse Postăvaru, pentrucă, repet, atunci a fost ultima oară când ne-am întâlnit, în Martie 1939. Era pe bulevard, în dreptul librăriei "Cartea Românească". Vorbeați amândoi deodată, cu pasiune, parcă erați gata să vă certați. Prietenul Dtale...

— Dar cum arăta? Cu cine semăna? Era mai tânăr ca noi, mai bătrân?

— Părea cam de vârsta noastră. Avea o pălărie cu boruri înguste, dată puțin pe ceafă, și când vorbea, gesticula curios.

— Adică?

— Nu știu cum să-ți explic. Ridica mereu brațele, și parcă ar fi vrut să-și treacă mâinile prin păr; dar, vezi, nu îndrăznea, pentrucă avea pălăria... Și atunci, nu știa ce să facă cu mâinile și le ascundea repede în buzunarele pardesiului. Dar se vedea că era nervos. Ridica mereu tonul... Tot nu-ți aduci aminte cine era?

— Nu! O pălărie cu boruri înguste...

— Dar ce spunea el era interesant, continuă Postăvaru. Repet, erați amândoi enervați, gata de ceartă. După câte am înțeles, încercai să-l convingi să se împace cu unul din prietenii voștri comuni. N'am înțeles de ce se certaseră, pentrucă nici Dta nici el, n'ați făcut nici-o aluzie. Dar m'a impresionat profund ce-a spus. N'am auzit niciodată așa ceva. Vreau să spun, cuvintele acelea, mai precis concepția filosofică, sau poate chiar mistică, pe care a exprimat-o așa, dintr'o dată, fără ca nimic s'o fi pregătit...

— Dar ce-a spus?, îl intrerupse Mărgărit, cu o greu stăpânită nerăbdare.

— Postăvaru apucase sticla de bere, dar se răsgândi brusc și o așeză pe tavă.

— A spus... Dar stai, trebuie să adaog un amănunt. Exasperat, l-ai întrebat dacă e hotărît să nu se împace cu prietenul vostru, acela cu care se certase.El te-a privit foarte adânc, cu tristețe, și totuși a zâmbit. Mi s'a părut chiar că a zâmbit sarcastic. — Ba da! a spus. O să mă împac cu el la umbra unui crin, în Paradis! Auzi: *la umbra unui crin!...*

— E curios că nu-mi aduc deloc aminte. Spuneai că era blond și avea o pălărie cu boruri înguste...

— Și gesticula mereu, reluă Postăvaru, vorbind din ce în ce mai repede. Și-și băga mâinile în buzunarele pardesiului, parcă din exasperare că nu și le poate trece prin păr... Te rog, un efort de memorie. Martie 1939. În dreptul librăriei "Cartea Românească". După plecarea lui, am făcut câțiva pași împreună, dar nu mulți, pentrucă erai enervat și n'aveai poftă de vorbă... Ei bine, nici nu bănuiești cât m'au impresionat cuvintele acelea: că se va împăca la umbra unui crin, în Paradis! Iar mai târziu au început să mă obsedeze. Da, să mă obsedeze! După ce-am căzut rănit, la trecerea Nistrului. Mai precis din clipa când m'am prăbușit, ciuruit de o mitralieră, și m'am trezit, doar pentru o clipă, două, cu obrazul în noroiul din marginea șoselei. Deatunci, nu mai pot uita. Și de câte ori treceam printr'o mare primejdie, și am trecut, ca toți ceilalți, prin multe, îmi revenea în minte prietenul Dtale, cu pălăria lui cu boruri înguste, și-l auzeam din nou: Ba da! la umbra unui crin, în Paradis...

Mărgărit își întoarse exasperat scaunul, apropiindu-l de canapea.

— E exasperant!, exclamă. E exasperant că am putut uita!...

— Te rog, te implor!, stărui Postăvaru, fă un efort de memorie! Nici nu bănuești ce serviciu mi-ai face. Poate o să-ți aduci aminte mai târziu, după plecarea mea. Îți las telefonul dela hotel, și adresa mea la Zürich. Mă chemi când vrei. E foarte important!

Mărgărit îl ascultase distrat, plimbându-și mâna dreaptă când pe un genunchi, când pe celălalt.

— Dar, în fond, izbucni deodată, nu prea văd în ce sens te-ași putea ajuta...

— Dacă îți aduci aminte de cine e vorba, ai să-ți amintești și acest amănunt: daca s'au împăcat sau nu, dacă mai trăiesc și ce mai știi despre ei. E foarte important pentru mine!, repetă patetic.

În clipa aceia Mărgărit auzi pași oprindu-se în dreptul ușii, și alergă să deschidă.

— Bine c'a dat Dumnezeu! sopți.

Postăvaru se ridică intimidat de pe canapea și înaintă spre mijlocul camerei.

— Domnul Eftimie, prietenul pe care-l așteptam, i-l prezentă Mărgărit. Iar dumnealui este Ionel Postăvaru, colegul meu dela liceul Sfântul Sava, adăogă zâmbind.

Eftimie îi strânse mâna privindu-l lung, aproape sever, în ochi.

— Îmi pare bine de cunoștință, spuse așezându-se în fotoliul pe care îl apropiase Mărgărit. Văd că Dumitale îți place canapeaua, continuă privindu-l din nou, enigmatic, în ochi.

www.arhivaexilului.ro

— Aici m'a poftit gazda, prietenul nostru, încercă să explice Postăvaru zâmbind. De fapt...

— Va să zică, dela liceul Sfântul Sava, îl întrerupse Eftimie. Ce liceu!, exclamă împingându-și încet spinarea ca să și-o reazime mai bine de speteaza fotoliului. De-acolo au plecat toate, dela Sfântul Sava. Tocmai vorbeam cu doctorul Tăușan. În fond, ziceam, de ce s'a apucat el să le spună băieților, — erau doar niște copii, de 14-15 ani, — să le spună chestia aceea cu umbra crinului din Paradis? Căci totul a pornit de-acolo...

Postăvaru își dădu seama că roșise și-și căută turburat batista. Îl auzi pe Mărgărit încercând zadarnic să râdă sarcastic, dar nu îndrăzni să-l privească.

— Nu știam, începu Mărgărit, subliniind cuvintele, nu știam că ai obiceiul să asculți cu urechea lipită de ușă, înainte de a apăsa pe butonul sonoriei.

— Ce vrei să spui? îl întrerupse calm Eftimie. Cine ascultă la ușă?

— Chestia cu umbra crinului din Paradis...

— Asta vorbeam cu Drul Tăușan așteptând metroul. Și eram amândoi de acord: a fost o prostie...

Postăvăru își îndreptă privirea spre Mărgărit, apoi se ridică hotărît de pe canapea.

— Îmi dați voie, spuse. Și îmi cer iertare că vă întrerup. Dar, vă mărturisesc, mie, ca și lui Mărgărit, aproape că nu-mi vine să cred. Pentrucă, să vă spună Mărgărit, eu am venit să-l văd — și nu l-am mai văzut din Martie 1939 — am venit să-l văd, repet, special pentru fraza asta: *la umbra unui crin, în Paradis...*

— Știu, interveni Eftimie, fraza pe care le-o spusese el, profesorul, la liceul Sfântul Sava.

— Nu, dragă, îl întrerupse enervat Mărgărit, nu încurca lucrurile. Noi, Postăvaru și cu mine, am fost colegi la Sfântul Sava...

— Acum 48 de ani, precizâ Postăvaru.

— Dar povestea cu umbra crinului și toate celelalte au avut loc mult mai târziu.

— În Martie 1939...

— Povestea cu umbra crinului n'are nimic de-aface cu liceul Sfântul Sava, cel puțin cu liceul Sfântul Sava din adolescența noastră

Se opri, extenuat, și se reașeză pe scaun.

— Eu vă spun ce vorbeam cu doctorul Tăușan, reluă calm Eftimie. Asta, după ce ne-am întâlnit, cu tot grupul nostru, la cafenea, la "Excelsior". Îmi pare rău că n'ai fost și tu. Pentrucă lucrurile se complică, adăogă coborînd glasul. Și ar putea să aibe urmări pentru noi toți, noi, Românii din exil, vreau să spun...

Mărgărit sări brusc în picioare.

— Simt că am să-mi pierd firea și am să încep să urlu!... Despre ce este vorba?

Eftimie îl privi câteva clipe, nedumirit, apoi se lumină la față.

— Iartă-mă, spuse, credeam că știi și tu, dar uitasem că Duminica trecută n-ai fost la biserică.

— Eram in provincie, Tot din cauza ei. Aceleași plictiseli. Aceleași și aceleași!

— Acum mi-am adus aminte... *Bref*, ne-am întâlnit, după cum era vorba, la "Excelsior". Ca vă vedem ce putem face ca să-l ajutăm pe Iliescu.

— Dar ce i s'a întâmplat? îl întrerupse din nou Mărgărit.

— O să afli îndată. Dar spune-mi întâi dacă-l cunoști pe inginerul Iliescu.

— Nu-l cunosc personal, dar știu cine este. Am citit despre el și în ziare, cum a reușit să ajungă la Viena, ascuns, *cinci zile*, într'o ladă.

— A fost chiar mai extraordinar decât atât, am să-ți povestesc altădată.

— Dar ce i s'a întâmplat? stărui Mărgărit.

— Eu vă spun ce mi-a spus Iliescu. Închipuiește-ți că a fost transferat dela Briançon și încă nu i s'a spus în ce departament va fi trimis; deocamdată, e, cum spune el, "în vacanță". Ce e mai grav, a devenit suspect. Simte, mai precis — *știe*, că e urmărit. Și asta, numai pentrucă a povestit unora din colegii lui ce aflase dela Valentin!...

— Ascultă, îl întrerupse Mărgărit rezemându-și amândouă mâinile pe speteaza scaunului. Eu nu prea înțeleg despre ce este vorba...

— Dar n'am terminat!...

— Știu. Știu că mai ai multe de spus. Dar înainte de a continua vreau să te întreb ce bei: cafea, oranjadă, vin...

— La ora asta, eu aș spune vin.

Mărgărit se îndreptă, cu oarecare gravitate, spre bucătărie.

— Și am să-ți mai aduc și Dtale o sticlă de bere, spuse întorcând capul spre Postăvaru și zâmbindu-i cu înțeles.

Cu cât se prelungea tăcerea, cu atât simțea Postăvaru mai severe privirile celuilalt.

— Aceeași frază!, șopti. Suntem zeci, poate chiar sute de mii de Români în exil, împrăștiați pe toată suprafața pământului, și se întâmplă ca tocmai azi, în trecere prin Paris, să-l caut pe Mărgărit ca să-l întreb despre o frază auzită în Martie 1939, iar Dta, abia intrat pe ușă, rostești *aceiași frază*. Ce coincidență!...

— Dacă-l întâlnești pe Iliescu, să nu-i vorbești de coincidențe. Pentru el, matematician și mare specialist în statistacă, cele mai extraordinare coincidențe sunt tot atât de firești ca și regula de trei simplă...

— Matematic o fi având dreptate, dar...

Se întrerupse ca să-l ajute pe Mărgărit să așeze tava încărcată pe măsuță.

— Văd că mă răsfeți, spuse Eftimie ridicând paharul și păstrându-l ceremonios în mâna dreaptă.

www.arhivaexilului.ro

— Matematic, zic, reluă Postăvaru, o fi având dreptate, Și totuși, *aceiași frază*...

— Dar nu era fraza lui, spuse zâmbind misterios Eftimie. Excelent!, adăogă după ce sorbi prima înghițitură. Repet: mă răsfeți!

Mărgărit își apropie din nou scaunul, se așeză și, cu un gest brusc, scoase din buzunar un pachet de "Gauloises".

— E prima țigară, explică puțin încurcat. De fapt, nu mai fumez. Dar am întotdeauna un pachet la îndemână. Când mă simt prea nervos, aprind o țigară. Duminica trecută, se adresă lui Eftimie, am fumat aproape tot pachetul!...

— Rău ai făcut!, spuse Eftimie. Mai bine rămâneai în Paris și-l întâlneai pe Iliescu... Ca să știi ce ne așteaptă!

— Dar de ce? de ce?, întrebă exasperat Mărgărit.

— O să vorbim de asta mai târziu. Dar, te rog, nu mă mai întrerupe. S'o luăm, deci, dela început... Adică, de acum doi ani, de când l-a aciuit pe lângă el pe Valentin Iconaru. Știi, Iliescu lucra la Centrul de control al auto-vehiculelor, și de câțiva ani locuia la Briançon. Avea o casă mare, era burlac, așa că întâlnindu-l pe Valentin i-a propus să locuiască la el, ca un fel de secretar. Eu nu-l cunosc, dar după cum mi l-au descris Iliescu și alți Români care l-au vizitat la Briançon, Valentin ăsta ar avea vreo 25-26 de ani, și nu pare prea deștept. Nu vrea să învețe bine franțuzește, deși știe să citească, și citește mereu, dar citește numai despre animale, și mai ales despre insecte. Și când vorbește, rareori, tot despre animale vorbește. Iliescu nu putea conta pe el, pentrucă dispărea de pe șantier, sau din birourile Centrului, și când reapărea, uneori după două, trei zile, repeta întotdeauna aceiași scuză: că s'a luat după un flutre, sau vreun cărăbuș, sau ce-o fi fost, și s'a rătăcit în munți.

— Trebuia să-i facă morală, și apoi să-l trimită înapoi la Paris să vadă ce înseamnă exilul, izbucni Mărgărit.

— Iliescu are o inimă de aur, continuă Eftimie după ce-și umplu paharul. Și, ne-a mărturisit, tânărul acesta, năuc cum era, l-a interesat dela început, de când i-a vorbit într'o seară despre cum ar trebui rescrise astăzi *Souvenirs entomologiques* ale lui Fabre... Dar, cum vă spuneam, totul a pornit dela o întâmplare, în aparență, banală. Acum vreo două luni, stăteau amândoi rezemați de o stâncă, în plin soare, și el, Valentin, prinsese o șopârlă albastră, o ținea în palmă, și nu se mai sătura admirând-o. Și deodată îl aude vorbind, mai mult pentru sine: Când vom fi cu toții în Rai, la umbra unui crin, o să înțeleg ce-mi spune acum șopârla asta... Iliescu l-a privit curios și l-a întrebat, în glumă. — Dar de unde știi tu cât de înalți sunt crinii în Paradis? Tânărul a zâmbit, fără să-și ridice privirile. — Așa ne spunea nouă un profesor dela Sfântul Sava. De fapt nu era profesor de meseria lui, dar își schimbase numele, și avea acte false, până ce l-a descoperit Securitatea și l-a arestat.

Mărgărit sări de pe scaun și-și trecu de mai multe ori palma pe frunte.

www.arhivaexilului.ro

— Evident! exclamă, el era! Flondor. Emanoil Flondor, arhitectul. Cum de nu mi-am adus aminte? Cu pălăria lui cu boruri scurte. Atunci în primăvara aceea, purta pălărie. Dar curând a renunțat la pălărie și umbla cum umblase toată viața, cu capul gol.

Postăvaru își făcu cruce și, emoționat, se ridică în picioare.

— Bine c'a dat Dumnezeu și ți-ai amintit! Și s'au împăcat? De asta venisem, adăogă făcând un pas spre Eftimie. Ca să aflu dacă s'a împăcat cu prietenul lui.

— Cu Sandy Valaori, gazetarul. Erau buni prieteni, și se certaseră dintr'o prostie. Dar până la urmă s'au împăcat. Hotărîseră, chiar, să facă un chef, numai ei doi, la cârciuma lor favorită, îndată ce se va încheia războiul. Dar n'au mai apucat. Pe Sandy l-au implicat în procesul Maniu și i-au dat 25 de ani temniță grea. Atunci Flondor a dispărut, și-a schimbat numele, a obținut, nu prea se știe cum, diplomă și acte false și a devenit profesor de istorie, întâi la un gimnaziu din provincie, apoi la București, ca să înlocuiască pe un coleg dela liceul Sfântul Sava, care murise într'un accident de mașină. Dar după 5-6 luni, se pare în urma unui denunț, a fost arestat și condamnat la 15 ani...

— Dar se mai știe ceva despre ei? îl întrerupse Postăvaru. Mai trăiesc?

Mărgărit se așeză absent pe scaun, și-și căută din nou pachetul cu țigări.

— Am auzit că Sandy Valaori ar fi murit după câțiva ani, în închisoare. Eu, în orice caz, nu l-am mai văzut. Cât despre Flondor, nu se știe nimic precis. Unui spun că ar fi murit și el, fără să precizeze când și în ce condiții...

Eftimie nu încercase să-și ascundă enervarea că fusese întrerupt dar auzind ultimele cuvinte ale lui Mărgărit întoarse repede capul.

— Alții spun că ar fi scăpat și ar fi trecut granița, dar, iarăși nu se știe când și cum...

— Asta v'o poate spune Iliescu, interveni Eftimie. Adică, nu el, ci Valentin, tinerelul de care vă vorbeam adineaori. Valentin pretinde că omul vostru trăiește, că l-a văzut de mai multe ori, că au vorbit chiar împreună...

— Extraordinar!, șopti Mărgărit.

— Dar că el, continuă Eftimie, el, Valentin, nu vrea să povestească nimănui cum s'au întâlnit și ce-au vorbit, pentrucă știe că nimeni n'are să-l creadă.

— Adică, ce vrea să spună? întrebă Mărgărit frecându-și fruntea. Nu înțeleg...

— Nici eu nu sunt sigur că am înțeles ce vrea să spună, pentrucă toate acestea mi le-a povestit Iliescu, și cum erau atâtea de povestit n'a avut timp să intre în amănunte. În orice caz, Iliescu este inginer cu picioarele pe pământ, nu se lasă păcălit de iluzii, vedenii, sau ce-or fi. Și când Valentin i-a mărturisit într'o zi că, după miezul nopții sunt *anumite* camioane care *dispar,* îndată ce fac turnanta dela nu știu care kilometru, Iliescu a zâmbit.

Foarte interesant! i-a spus. Vreau să le văd și eu "dispărând" la turnantă. Dar cum o să știm dacă dispar sau nu? Trebuie să-l luăm și pe Marc (Marc e colaboratorul lui, omul lui de încredere), și să ne așezăm la pândă, la 10-15 metri unul de altul, *înainte* și *după* turnantă... Așa au și făcut. Puțin înainte de miezul nopții s'au "camuflat" (cum spunea el) înapoia arborilor, și de câte ori se apropia un camion, Iliescu îl anunța printr'un fluerat scurt, imitând nu știu ce pasăre de noapte...

Eftimie întinse brațul, apucă paharul și, înainte de a-l apropia de buze, adăogă:

— Învățaseră de mult, toți trei, să imite fluieratul acesta scurt și strident al pasării de noapte... Apoi sorbi pe îndelete din pahar, și-și căută o poziție mai confortabilă în fotoliu.

— În primele două ceasuri, totul s'a petrecut normal. Dar a apărut deodată un camion supra-încărcat, înaintând totuși extraordinar de repede, și 10-15 secunde după ce îl semnalase, Iliescu auzi fluieratul lui Marc, anunțându-l că auto-vehiculul *nu* trecuse prin fața lui. Iliescu alergă să verifice. Într'adevăr, pe șoseaua care urca prin pădure îndată după turnantă, nu se zărea nici urmă de autovehicul. Doar, mult mai departe, sus, printre arbori, se distingeau farurile camionului care-l precedase pe șosea cu vreo 5-6 minute mai înainte.

— Extraordinar!, șopti Mărgărit.

— Așa am exclamat și noi, continuă Eftimie. Dar Iliescu e un om de știință. Când Valentin i-a spus: Vedeți că am avut dreptate?, el i-a răspuns, calm: — Deocamdată, nu se poate trage nicio concluzie. Să vedem ce se mai întâmplă... Și-au schimbat pozițiile; el, Iliescu, s'a "camuflat" într'un boschet, chiar în dreptul turnantei; iar Valentin îl anunța cu același semnal de câte ori zărea apropiindu-se camioanele. Și, în noaptea aceea, spuse Iliescu, au mai dispărut trei camioane. — V'ați convins și Dstră, insistă Valentin. V'ați convins că nu mint! — Dar n'am văzut încă pe profesorul tău dela liceul Sfântul Sava, l-a întrerupt Iliescu. Și până nu l-oi zări și eu, nu cred!... Marc, mai tânăr și cu mai puțină experiență, intrase în panică. — Trebuie să anunțăm imediat autoritățile!, șopti. — Dimpotrivă, i-o reteză scurt Iliescu, nu spunem niciun cuvânt la nimeni. Pentrucă asta ne-ar putea creia complicații...

— Mă întreb de ce, îl intrerupse Mărgărit.

Eftimie tuși de câteva ori, goli paharul și cobori glasul.

— Pentrucă Iliescu a bănuit dela început despre ce este vorba. N'a spus nimic față de Valentin, dar lui Marc i-a mărturisit, a doua zi, că, foarte probabil, este la mijloc un secret militar: probabil, un nou sistem de camuflaj, prin... (și aici a menționat un termen tehnic pe care nu l-am înțeles). În orice caz, repetă Iliescu, nici autoritățile, nici colegii lor, și mai ales, nici ziariștii nu trebuie să afle ce-au descoperit ei. Pentrucă, într'adevăr, era o descoperire. Au stat la pândă în următoarele trei nopți, și și-au dat seama că nu se înșelaseră: au *văzut* cum *dispar* camioanele; odată două, altădată

www.arhivaexilului.ro

cinci, și în a treia noapte, unul. E drept, recunoaște Iliescu, în a treia noapte — de fapt, era a patra noapte de veghe — erau prea obosiți, și s'au întors la casele lor mult mai devreme.

— Și totuși, s'a aflat, îl întrerupse Mărgărit. Dacă spui că Iliescu, și ca el, noi toți Românii din Franța suntem suspecți...

— Ghinion! exclamă Eftimie. Acum vreo două săptămâni, într'o seară, la un bar din Briançon, venind vorba despre "farfuriile zburătoare", despre ce se numesc astăzi "objets volants non-identifiés", Marc a spus — probabil că băuse cam mult — a spus că și el a văzut asemenea misterioase de transport. Le-a văzut pe șoseauna națională. Și-a dat însă repede seama de indiscreție și n'a intrat în amănunte. Totuși făcuse gafa, și un gazetar din localitate a publicat informația că un nou tip de "farfurii zburătoare" au fost văzute aproape de Briançon, iar câteva zile, în toată regiunea nu s'a vorbit decât despre asta. Închipuiți-vă, deci...

Mărgărit se ridică brusc și, făcându-i semn să tacă, se apropie de ușă. În clipa când auzi soneria, deschise încet, cu multă precauție. Apoi, întorcând capul către ceilalți, anunță.

— E Doctorul Tăușan!...

— Iartă-mă, dragă, se scuză doctorul intrând. Sunt urmărit!... Probabil că și Dta ai fost urmărit, se adresă lui Eftimie. Toți suntem urmăriți! Am venit să vă previn. Dacă ne întreabă ce-am discutat la "Excelsior", să fim bine înțeleși, să nu ne contrazicem...

— Adică?, îl întrerupse Eftimie. În ce sens?

— Să spunem toți același lucru : că Iliescu a fost discret și n'a intrat în amănunte; ne-a spus, doar, că în urma unui *malentendu*, a apărut un articol într'o gazetă din *Midi* și că...

Mărgărit își puse din nou degetul pe buze și se îndreaptă, cu pași ușori, spre ușă. Doctorul Tăușan se așează pe canapea! După câtva timp, neauzind soneria, Mărgărit întrebă.

— *Qui est là?*

Și pentrucă tăcerea se prelungea, apăsătoare, repetă întrebarea cu un glas mai sever.

— *Nous venons de la part de monsieur Iliescu.*

— *Mais j'ai des invités,* începu Mărgărit. *Quelques amis...*

— *Monsieur Iliescu nous a priés de vous consulter...*

Îndreptându-și marțial umerii, Mărgărit deschise larg ușa. Când îi văzu intrând — un tânăr înalt, slab și foarte blond, alături de un bărbat voinic, trecut de 50 de ani, cu figura jovială, îmbrăcat corect — Tăușan se plecă spre Eftimie și-i șopti: Nu sunt cei care m'au urmărit!

Cu oarecare solemnitate, Mărgărit făcu prezentările — Monsieur Jean Boissier, și tânărul înclină politicos capul, Monsieur Gerald Lascaze — apoi aduse încă două scaune din sufragerie.

— *Mais de quoi s'agit-il?* întrebă Tăușan.

— Să vorbim românește, începu, zâmbind amical, Gerald Lascaze,

pentrucă nu prea am ocazia — și-mi place mult limba românească...

— Dacă n'aș percepe un foarte ușor accent, exclamă Eftimie, aș jura că sunteți Român.

Lascaze își privi amuzat tovarășul și râse, surprinzător de spontan și de prietenos.

— Am copilărit în România. Iar soția mea este românca... Îmi parre rău că vă deranjez, continuă adresându-se doctorului și lui Eftimie dar, așa cum ați ghicit, lucrurile se complică. Deaceea inginerul Iliescu ne-a sugerat să vă consultăm. Știm ce-ați discutat Duminica trecută la "Excelsior", și asta complică și mai mult situația...

— Dar de ce? întrebară Eftimie și Tăușan.

Lascaze râse din nou, cu multă voie bună, întorcând capul spre Boissier.

— Pentrucă nu erați singuri în cafenea. Mai erau și alții care înțelegeau românește. Și riscăm să se repete povestea dela Briançon, cu articolul din *La Dépêche* desphre OVNI și celealte...

— Dar Iliescu spune că farfuriile zburătoare și toate celelalte sunt prostii!, exclamă Eftimie.

— Și tocmai asta e grav, continuă Lascaze pe un ton oarecum oficial. Dl Inginer Iliescu v'a spus că, după impresia lui, ar fi vorba de un secret militar, și asta e mult mai grav decât *Objets volants non-identifiés*. Deaceea am fost nevoiți să recurgem la anumite măsuri de precauție. Ați aflat, desigur, că circulația în zona respectivă a fost interzisă timp de 24 de ore, și este de-atunci riguros controlată. Putem vorbi despre asta, adăogă, nu este niciun secret. Mi-e teamă, însă că vor veni și alte măsuri de precauție. Vă anunț, confidențial, că vom fi probabil soliți să invităm — oh! doar pentru câteva zile!... să invităm într'un hotel din Corsica, pe toți cei care au aflat dela Iliescu direct, sau printr'o a treia persoană, pe toți cei care au aflat despre afirmația lui Valentin Iconaru că *el* ar fi văzut într'un autovehicul pe fostul lui profesor de Istorie, și chiar ar fi vorbit împreună...

— Dar Valentin ăsta e un prostănac!, îl întrerupse Eftimie încercând să se ridice din fotoliu. Cum se poate pune bază pe se spune un tinerel care abia știe franțuzește?!

Zâmbind ironic, Lascaze întoarse din nou capul spre tovarășul lui.

— *Mais Valentin parle assez bien le français,* spuse Boissier, *et il est très apprécié au Musée. Il a fait des observations sensationnelles sur les coléoptères de la zone alpine. On a publié plusieurs articles de lui. Bien entendu, sous un pseudonyme,* adăogă cu înțeles îndreptându-și privirile către Lascaze.

— *En tout cas,* începu Drul Tăușan...

— Să continuăm în românește, îl întrerupse Lascaze. Mă simt mai acasă, dacă îmi ingăduiți această expresie...

— În orice caz, reluă Tăușan, mi se pare abuziv, îmi iertați expresia, sau cel puțin exagerat, să fim suspecți și eventual invitați în Corsica, pentrucă Valentin pretinde că ar fi vorbit cu fostul lui profesor de Istorie, care le-ar fi spus...

— Când ne vom întâlni, îl întrerupse Lascaze, când ne vom întâlni la umbra unui crin, în Paradis...

Postăvaru roși, și-și căută batista. Nu indrăznea să ridice ochii spre Mărgărit.

— Va să zică, știți și asta, șopti Eftimie. Știți și de liceul Sfânta Sava...

— Ni le-a povestit inginerul Iliescu, explică Lascaze.

— De acolo au plecat toate, continuă Eftimie, dela profesorul lor. Ce sens avea să le vorbească, unor băieți de liceu, despre umbra crinilor din Paradis?

— Asta m'am întrebat și eu, îl întrerupse Lascaze! Dar, deocamdată, nu această problemă ne interesează...

Își privi pe furiș ceasul, și continuă:

— Aș vrea să ne oprim puțin asupra acestei fraze. Colegul meu, care citește și înțelege românește, dar nu îndrăznește, să vorbească, m'a rugat să vă întreb dacă expresia aceasta — *la umbra unui crin...* nu are, pentru Dstră, Românii, și un înțeles special; dacă nu este cumva o metaforă...

— O metaforă? repetă doctorul. Adică, în românește, s'ar referi la altceva... Dar, le ce?

Lascaze îl privi lung, cercetător, apoi își alunecă privirile asupra celorlalți.

— Bunăoară, la întoarcerea din exil, răspunse târziu. Pentrucă Jean Boissier a discutat de multe ori cu Valentin (vă pot spune că pasiunea lui "secretă" este entomologia) și, tot discutând, a avut impresia că pentru Valentin "Exilul" înseamnă mult mai mult decât condiția de refugiat, așa cum o înțelegem noi. L-a frapat, odată, afirmația lui Valentin că "lumea întreagră trăiește în Exil, dar că asta n'o știu decât câțiva"...

— *Une infime minorité,* precizâ Boissier.

— Și colegul meu se întreabă dacă întâlnirea la umbra unui crin în Paradis nu s'ar referi la o întoarcere beatifică, triumfătoare din Exil, așa cum s'au întors Israeliții din captivitatea babiloniană. Evident, adăogă după o pauză, în cazul acesta n'ar fi vorba numai de exilații din Europa de Est, ci de marea majoritatea a europenilor...

— Nu m'an gândit niciodată la așa ceva, mărturisi doctorul.

— Nici eu, recunoscu Eftimie.

Lascaze așteptă câteva clipe, apoi reluă.

— Știți ce răspundea Valentin de câte ori domnul Iliescu îl ruga să-i spună în ce împrejurări l-a întâlnit pe fostul lui profesor de Istorie și a vorbit cu el. Răspundea că nu îndrăznește să spună pentrucă nu-l va lua nimeni în serios...

— Dar cum poate un om de știință, ca Iliescu... începu doctorul Tăușan.

— Problema este alta, îl întrerupse Lascaze, și este mai gravă. Iliescu

www.arhivaexilului.ro

l-a întâlnit pe Valentin ultima oară acum exact o săptămâna, când Valentin i-a telefonat dela Muzeu. (În paranteză fie spus, de câte ori dispărea, nu-l informa niciodată pe Iliescu unde se duce; așa a aflat Iliescu, prin telefonul de acum o săptămână, că Valentin venea la Paris ca să lucreze la Muzeu...). Ei bine, când l-a întâlnit atunci, Valentin i-a răspuns, poate mai mult în glumă, că acceptă să povestească tot ce s'a întâmplat unei mari personalități religioase sau științifice...

— Ce impertinență!, exclamă Eftimie.

Lascaze îl privi zâmbind.

— Asta, evident, ne-a pus în încurcătură, continuă. Ne-am consultat cu cine a trebuit, și am găsit marea personalitate religioasă în care Valentin ar avea încredere. Dar am pierdut câteva zile. Când i-am comunicat știrea inginerului Iliescu și am luat amândoi avionul ca să-l aducem pe Valentin dela Briançon (la Paris nu rămăsese decât două zile), Valentin dispăruse. Adică, nu l-am mai găsit...

— Deși, interveni zâmbind doctorul Tușan, îmi închipui că era și el urmărit.

— Evident că era urmărit. Cum a fost tot timpul, inginerul Iliescu, imediat după articolul din *La Dépêche*, cum ați fost, și sunteți încă, și Dstră.

— Știm, șopti Eftimie.

— Totuși, spuse Mărgărit, nu se poate să nu-l găsiți. Un individ, un tânăr străin, nu poate sta ascuns multă vreme...

— Evident că vom da de el, reluă Lascaze. Dar se pierde timp. Am pierdut deja foarte mult timp. Bănuiesc că nimeni dintre Dstră nu l-a întâlnit, în ultimele zile, pe Valentin.

— Nu!, vorbi Eftimie, și toți ceilalți clătinară viguros din cap.

Când se auzi telefonul, Boissier își privi ceasul și, ridicându-se brusc se adresă lui Mărgărit.

— *Je m'excuse. C'est pour nous!*

Ridică receptorul și ascultă câteva clipe fără să spună un cuvânt. Apoi îl privi pe Lascaze și clătină din cap. Lascaze își trase scaunul, se așează și apucă receptorul. La început, nu încercă să-și ascundă surpriza, dar pe măsură ce se prelungea convorbirea figura i se lumina.

— *Parfait!*, exclamă târziu, și privi cu înțeles pe Boissier.

Continuând să asculte, consulta la răstimpuri ceasul. În cele din urmă șopti: *Tant mieux!*, și așează corect receptorul în furcă. Rămase câtva timp nehotărît, fixând, pe rând, pe cei patru care-l priveau întimidați, apoi își trase scaunul aproape de canapea și se așează.

— *Et alors?* întrebă doctorul Tăușan.

— Ultimele vești sunt bune, și în același timp lucrurile se complică. Ce vă pot spune este că Valentin a fost primit în audiență de Excelența Sa Arhiepiscopul Parisului. Cum a știut Valentin că audiența fusese fixată pentru astăzi la ora 3:00, și tocmai cu Arhiepiscopul de Paris, vom afla

www.arhivaexilului.ro

mai târziu. Deocamdată, Excelența Sa a telefonat persoanei responsabile și i-a relatat întrevedera cu Valentin. Nu pot intra în amănunte, dar cred că nu fac o indiscreție spunându-vă că Eminența Sa a fost foarte impresionat de, să spunem, revelațiile acestui tânăr naturalist. Dealtfel, adăogă zâmbind, Valentin va petrece noaptatea aceasta la Arhiepiscopie, și Excelența Sa a cerut permisiunea ca Valentin să-l poată însoți mâine, când va lua avionul spre Roma.

— *Alors, le vieux a compris!*, murmură Boissier.

— *Hélas, les autres aussi!* îi răspunse printre dinți Lascaze. *Le pauvre pilote!...* Se para că audiența la Sfântul Părinte a fost aranjată mai de mult, adăogă întorcându-se către ceilalți.

— Dar ce i-a spus Valentin? îndrăzni să-l întrerupă doctorul. Ce fel de "revelații" i-a comunicat?

Lascaze ridică din umeri, ne mai încercând să zâmbească.

— Sper că am să le aflu și eu, mai târziu. Excelența Sa ne-a asigurat însă că expresia "la umbra unui crin în Paradis" nu conține niciun element eretic. Ne-a invitat să recitim Evangheliile și pe Sfinții Părinți...

— Dar fostul profesor de Istorie pe care l-ar fi întâlnit Valentin?, începu Eftimie.

— Excelența Sa n'a precizat, dar a mărturisit că nu are motive să se îndoiască de realitatea lui.

— Deci, trăiește!, exclamă Mărgărit. Dar unde? În ce țară?

— O să aflăm și asta, mai târziu. Deocamdată, ceea ce ne interesează, și pe noi, și pe Dstră, Românii din Franța, este faptul că nu veți mai fi obligați să petreceți următoarele cinci, șase zile într'un hotel din Corsica...

— Însfârșit, o veste bună! exclamă doctorul.

— Foarte bună, chiar, și din toate punctele de vedere, sublinie Lascaze.

Eftimie se răsuci zgomotos în fotoliu, pregătindu-se să vorbească.

— Dar camioanele? interveni Mărgărit.

— Tocmai asta voiam să întreb și eu, îl întrerupse Eftimie. În fond, camioanele acelea care *dispar*, există sau nu există?

Și, văzând că Lascaze își îndreaptă privirile spre colegul lui, continuă.

— ...Sau, așa cum crede Iliescu, ar fi vorba de un secret militar?

— Deaceea vă spunem că veștile sunt bune, dar în același timp se complică, reluă Lascaze. Se complică, pentrucă scapă de sub observația noastră. De-aici înainte, enigma auto-vehiculelor care devin invizibile la un punct precis în spațiu și la un moment dat în timp, enigma aceasta îi va preocupa pe alții.

— Adică? întrebă Eftimie.

— Valentin l-a asigurat pe Excelența Sa că aceste misterioase autovehicule și-au schimbat itinerariul. De aici înainte ruta va trece printr-o țară neutră.

— *Un pays neutre?* întrebă Boissier.

Lascaze întoarse capul și-l privi lung, senin.

— *C'est ce qu'il a dit, et il l'a répété : un pays neutre.*

Boissier se ridică brusc de pe scaun.

— *Mais il s'agit d'une métaphore!*, izbucni. *Je connais bien Valentin, il faut le rejoindre. Et même assez vite!*, adăogă.

Lascaze se ridică și el, oarecum turburat. Atunci se auzi telefonul și după o scurtă ezitare, Mărgărit se apropie și ridică receptorul.

— Cine? Ah!, da. Exact. E aici. Vi-l dau.

Apoi făcu semn lui Eftimie.

— Este inginerul Iliescu. Vrea să-ți vorbească.

Se ridicaseră toți în picioare și aşteptau, intimidați. Eftimie asculta cu oarecare solemnitate, clătinându-și ca de obiceiu capul. La răstimpuri înălța, enervat, din umeri, dar nu îndrăznea să spună vreun cuvânt. După câteva minute şopti încurcat.

— Da, sunt și dumnelor aici... Am să le spun și lor. De fapt, suntem mai mulți aici. Am să le spun la toți... Bine!

Se întoarse trufumător, și totuși îngândurat. Se apropie de fotoliu dar se răsgândi și rămase în picioare, ca toți ceilalți.

— Era Iliescu, începu brusc. I-a telefonat Valentin acum un sfert de ceas, i-a spus unde suntem și l-a rugat să ne transmită un mesaj. Dar să mă trăsnească Dumnezeu dacă am înțeles ce vrea să spună Valentin în mesajul lui!... Am înțeles doar că *deocamdată* – ne ne amenință nici o primejdie. Dar să nu uităm că Exilul se apropie de sfârșit, și că ar trebui să ne pregătim de pe acum. — Cum să ne pregătim? l-a întrebat Iliescu. — Depinde de fiecare din noi, i-a răspuns Valentin. Și a continuat: Cel care n'a iubit niciodată florile, să învețe să le iubească. Numai așa le va înțelege taina, pe care o cunosc și copii dar pe care o uită repede. Și Iliescu mi-am mai spus ceva, adăogă stânjenit Eftimie, dar n'am priceput și am uitat...

— Ceva despre umbra crinilor din Paradis? întrebă Postăvaru.

— Nu!, răspunse sever Eftimie. De asta mi-aș fi adus aminte... Dar, vă rog, nu mă întrerupeți, căci risc să încurc recomandațiile cuprinse în mesajul lui Valentin... Deci, după chestia cu florile, Valentin ar fi spus: acel care n'a vorbit decât cu pisica sau câinele lui, să încerce să vorbească și cu alte animale, bunăoară cu păsările din parcuri sau șerpii din *Jardin des Plantes*. Să nu se descurajeze dacă, la început, nu va înțelege răspunsurile lor. Cu dragoste și cu răbdare, le va înțelege — și atunci va începe să se trezească și se va minuna de splendoarea propriei lui existențe (sau cam așa ceva n'am reținut exact expresia...). Și a mai spus și altceva, reluă Eftimie după o scurtă pauză, dar n'am înțeles. Bunăoară — și Iliescu a repetat fraza de două ori, precizând că e foarte importantă — bunăoară: să privim și cerul fără stele, și vagoanele goale, cu luminile stinse, să zâmbim *mai ales* bătrânilor și bătrânelor pe care îi întâlnim..., și alte lucruri pe care nu le-am înțeles și nu le-am reținut.

— Dar Iliescu? îl întreupse doctarul Tăușan. Care a fost reacția lui Iliescu?

Eftimie șovăi, și-și așeză mâinile pe speteaza fotoliului, ca și cum ar fi vrut să le odihnească.

— Iliescu părea foarte impresionat, reluă Eftimie oprindu-și o clipă privirile pe figura lui Lascaze. Spunea: *El*, Valentin, avea dreptate, nu eu! El a înțeles...

— Ce-a înțeles? îl întrerupse Mărgărit.

— Mi-a spus doar atât, *că Valentin a înțeles.*

— Dar auto-vehiculele care dispar după miezul nopții? întrebă Tăușan.

Eftimie își ridică mâinile de pe speteaza fotoliului, scoase batista și și-o trecu pe frunte.

— Iliescu a făcut doar o aluzie. Tot ce i-a spus Valentin la telefon, mi-a mărturisit, mesajul pe care l-a rugat să ni-l transmită și nouă, toate acestea i-au îngăduit — și, a precizat, ne vor îngădui și nouă — să înțeleagă de ce numai *anumite* camioane dispar, și ce se întâmplă cu ele. Și, a adăogat Iliescu: Atunci vom înțelege și ceeace ne așteaptă, adică ce se întâmpla cu *unii* dintre noi.

— Deocamdată, nu înțeleg nimic!, exclamă Lascaze îndreptându-se spre ușă.

Dar se opri brusc și se adresă lui Eftimie.

— De unde telefona Iliescu?

— Dintr'o cabină telefonică. Spunea că mai sunt vreo doi, trei care își așteaptă rândul, și deaceea e atât de grăbit.

— Ca și noi! spuse zâmbind Lascaze întinzându-i mâna lui Eftimie.

În dreptul ușii întoarse capul către Boissier, care își scosese agenda și o răsfoia încurcat.

— *Il faut se presser, mon vieux!*

— Dar a mai spus ceva, șopti Eftimie. A spus că pleacă chiar în sera asta...

Lascaze începu sa râdă.

— Nu face nimic. Plecăm și noi cu el. Și nu va fi surprins când ne vom întâlni. Inginerul Iliescu știe de mult că e urmărit, pas cu pas...

Eftimie clătină din cap, apoi adăogă încurcat:

— N'am vrut să repet ce mi-a spus la despărțire...

Lascaze îl privi curios.

— Ce-a spus?

— A spus să nu vă mai deranjați urmărindu-l, că el și-a făcut datoria și v-a transmis mesajul...

— Asta e părerea lui, îl întrerupse Lascaze. Dar mai sunt și alte probleme pe care trebuie să le discutăm împreună.

Eftimie își freca în neștire mâinile, una după alta, cu batista.

— Și a mai spus: dacă Inspectorul Lascaze vrea, cu orice preț, sa mă întâlnească, roagă-l să mă aștepte, poimâne dimineața, între 2:00 și 3:00,

www.arhivaexilului.ro

în dreptul kilometrului 109, pe șoseauna Basel-Schaffhausen. Dar n'o să putem sta de vorba. Eu am să fiu în al treilea camion, alături de fostul profesor de Istorie al lui Valentin...

— *Sans blague?* exclama Lascaze din nou foarte bine dispus. Și n'a mai spus nimic altceva?

Eftimie șovăi câteva clipe, privindu-l lung, cu simpatie.

— A spus: Mulțumește-i domnului Inspector Gérald Lascaze pentru amabilitatea dumnealui, și reamintește-i de prima noastră discuție. Dacă, în seara aceea, la despărțire, nu mi-ar fi spus: *"Heureux les pacifiques"*, ce s'ar fi ales de sufletul meu?...

*
* *

Îi auzeau cum coborau grăbit scările, pentrucă gazda rămăsese în pragul ușii. După ce Mărgărit se așeză istovit pe scaun, Eftimie șopti.

— Nu știu dacă am făcut bine că nu le-am spus tot...

Mărgărit întoarse surprins capul.

— Am repetat numai mesajul lui Valentin, continua Eftimie. Dar nu le-am spus la ce concluzii a ajuns Iliescu în legătură cu camioanele care dispar... Valentin, spunea Iliescu, a avut dreptate: se pregătește o nouă Arcă a lui Noe.

— În ce sens? îl întrerupse turburat Mărgărit.

— Acele misterioase auto-vehicule transportă o seamă de oameni selecționați din toate țările. Camioanele nu dipar, ci trec înt'un spațiu cu alte dimensiuni decât dimensiunile spațiului nostru.

— Vorbește domnule mai clar!, îl întrerupse din nou Mărgărit.

Eftimie zâmbi melancolic.

— Nici eu n'am înțeles prea bine ce se întâmplă, dar Iliescu mi-a spus: în fond, e vorba de un camuflaj, împlinind aceeași funcțiune ca orice alt camuflaj: adică, să ascundă, dar în acelaș timp să atragă atenția celor avertizați. Iliescu a precizat — și asta pot s'o repet cuvânt cu cuvânt — că drumul către noua Arcă a lui Noe, adică spre spațiul cu alte dimensiuni, poate fi efectuat instantaneu și în mod invizibil, dar, pentru binele nostru, este uneori camuflat într'un transport prin auto-vehicule...

— De ce "spre binele nostru"?, întrebă doctorul.

— N'a avut timp să-mi explice. Dar din tot ce mi-a spus, înțeleg că ar fi vorba de niște semne care ni se fac, și pe care unii din noi le ghicesc. Pentrucă mi-a repetat: Dragă Eftimie, ni se fac mereu semne de tot felul. Deschide ochii și dă-ți silința să le descifrezi.

— Deci, exclamă întristat Mărgărit, se apropie sfârșitul Lumii. Potopul! Apocalipsul!

— Nu! Nu!, l-a întrerupt Eftimie. Iliescu m'a asigurat că ni se fac de mult semne, de multe secole. Doar camuflajul se schimbă, în conformitate cu epoca în care trăim. Astăzi, în epoca noastră dominată de tehnologie...

Mărgărit se ridică brusc de pe scaun și se apropie de el, privindu-l curios.

— Dar asta nu ți-a spus-o Iliescu, chestia asta cu epoca dominantă tehnologic.

Eftimie roși, zâmbind încurcat.

— Nu, Nu mi-o spus-a el. Nici n'ar fi avut timp. dealtfel. Dar am ghicit-o eu, adineaori. În fond, Valentin și Iliescu au dreptate: ni se fac semne, dar trecem pe lângă ele fără să le vedem...

Și pentrucă Mărgărit continua să-l privească neîncrezător, reluă.

— Bunăoară, iată, întâlnirea noastră de astăzi: patru Români, doi Francezi, și două telefoane, și toate acestea — întâlnirea, conversațiile și telefoanele — în legătură cu aceeași expresie: "la umbra unui crin, în Paradis". Nu vi se pare curios?

Câteva clipe l-au privit toți turburați, nehotărîți.

— Deci, în concluzie, îndrâzni doctorul să rupă tăcerea, ce crezi că ni se va întâmpla?

Eftimie se așeză calm în fotoliu.

— Să mai așteptăm, spuse zâmbind. Poate mai sună odată telefonul. Sau soneria...

— Chiar dacă ar suna, începu Mărgărit, chiar dacă...

Dar se întrerupse și, pălind, se repezi spre telefon și ridică receptorul.

— Allo! allo!

Așteptă câteva clipe, apoi întrebă din nou, aproape strigând.

— Allo! allo!

Doctorul se apropiase încruntat de el.

— Nu răspunde, șopti Mărgărit.

Târziu, așeză receptorul în furcă și adăogă: Nu e nimeni!...

Chicago, Aprilie
Eygalières, August 1982

www.arhivaexilului.ro

www.arhivaexilului.ro

DANIEL BOC

URMĂTOAREA RESPIRAȚIE

"Lasă-te întâmpinat"
(Roman Melodul)

... îi cuprinzi cu somn, și dimineața vor fi ca iarba ce crește! Lumea unde se merita să trăiești pare că a murit. Lumea care negreșit va decurge, — nările simt încă de acum coșmarele sufocante —, care ne va silui să-i devenim companioni, să-și ia adio dela ostenelile noastre. Întru nerecunoaștere biografia unei generații. În cavernele vecinului de pat, de câteva luni un roi de albine sălbatice a prins să facă miere. Voioși deci sceptici, doctorii râd între ei pe înfundate; li-i gândul la coincidențe, la guriță dulci prin livezi, la un ceainic de porțelan aburind. Pourquoi le cerveau humain a-t-il inventé ces êtres ténébreux : le centaure, la sirène, le satyre, la licorne, les penderies et les rêveurs ? Liberați de aduceri aminte și reticențe se cuvine să tăcem. Împreunați; là où il y a l'erreur, que je mette l'union ; doar rugăciunile noastre de-o șchioapă, de un consemn peste limitele, ipocrite bineînțeles, ale imediatului audibil și degustabil. Stânci de cretă pe insula Rügen, dar n'am să le văd. (Nici originalul picturii lui Caspar David Friedrich din colecția Reinhart, Winterthur.) Cei "jucând" pe instrumente netemperate știu că o notă coborîtă cu un semiton, bemolată, sună totuși ceva mai sus decât pandanta cu diez; descălecarea unui ținut bântuie preajma altminteri decât sumețirile feluritelor puncte de vedere. Puncte de suspensie în vid. Precum mi s'au luat (ori am pierdut, ori am risipit) atâtea lucruri, noime și ființe dragi. Amănunte, desigur... Amănunte. Semnificații ascunse care fac însă cu neputință un sfârșit, un finis coronat opus tacticos; o cumințenie și un pustiu de-adevăratelea. Cântecul agasant, stupid, de jucărie ieftină al unor guguștiuci — pasărea municipiilor. Iar depărtarea s'a închis pentru mine. Hoarda sunetelor nomade; multă ploaie, ca de piatră, spintecă în rafale ceața, asperges me Domine hyssopo et mundabor, ploaia sau plumburiul pofticios, mijlocirea apei prea târziu sosită. Ridicări din umeri; pe umeri sicriele altui veac. O clipă minunea apelor din cer, izvor de curăție, de convalescență, și minunea rodului veninifer din țeastă, pe furiș. Viață nouă, reîncepătoare, după arșița latentă, foetală, și dogoarea afurisitului lirism al nevrozei... Se lasă (crucial!) seara; transpirație învederat convulsivă sub lumina scâncită și (noutăți despre nou) la rându-i scâncind, încăodată spasmul unei seri pe sub inertele clipiri.

Aparentă. Apartenentă. Două priviri asupra feței divine. A treia e inima: urcă încet în gâtlej. O fetiță oarbă în râpă. Nu, nici aci nu ei voie. Nici aci. În adolescență, băietan timpuriu dar senin, întoarcerea ceasului ajunsese a-l scoate din minți: cumva își prepara singur, la deșteptare, orele terciuitoarelor fleacuri netranspozabile, apă în piuă, încă nu basamac, destămările s'au ingeniat mai pe urmă, și tot aia și aia. Frumuseți și fatalități. Veșnicii și vremelnicii. Întrulocați să intonăm retragerea? maturi exasperați de bibliografia unei zile însorite; e același degeaba, imprevizibil sau determinat, întru bucuriile celor vii... Dumnezeu și dragostea! Ardoare vitală, nu diletantism vicios. Dar infirmitatea și inexplicația nu s'au putut compensa. Contrariile se rezolvă prin similarii. Am uitat ferestrele deschise ori nu am cutezat să forțez ușa, le soleil de l'homme n'est pas celui de l'univers, et n'est Dieu non plus. Cu afabilitate poate doar invizibil, translucid fără nicio altă putere, fără chiar grația poemului, sublimat și suprimat și superb undeva aiurea — invizibil și cel mult fericit! Furtuna iar nu se schimbă, pare da capo al fine întreagă povestea, gheena. Nicio vindecare, niciun leac; parcă mă drăgosteam cu mine însumi, liberat cumva de mine însumi. Alegii dintâi au fost din nou respinși; alți aleși — depeurmă — s'au reales din mulțimea inediților, veșnicilor chemați. O foarte mică turmă, o geană de lumină "de necrezut" într'un întuneric peremptoriu. Într-un plâns. E atât de bine, cucernic și cinstit de bine în abisul obscur, pe cât de fericit atâta numai trist. O lumină rotundă pentru un acoperiș temporar. Sârguincios. Însă nu mai am lacrimi, niciuna pe buza albastră a prăpastiei. La început m'a tras Dumnezeu de mânecă; apoi nu cumva să cad, trebui-va să mulțumesc aceleia fiind ea însăși — definiția ne învață — o nebunie, o pauză clătinătoare adiă o muzică în loc de orice. Îi procura partiturile dela ilustre edituri (Peters, Breitkopf & Härtel, Ricordi) și numai piese rarisime din vechea literatură a violinei, în corespondență fiind cu puzderie de amici, altminteri cam dubioși de prin străinătățile cutreerate cândva. Degrabă le știa "par cœur" și urmau încântătoare după-amieze de audiții care, obișnuit, concludau cu scene tari, orgiastice, până se făcea zi albă, dar trânta lor pe nerăsuflate și deopotrivă pe îndelete era urgisire și înciudare, îmbietoare obidă și duioșie, sau doar o lacomă desperare pentru ceea ce nu le-a fost într'un timp cuvenit iubire limpede și jubilare. Se ascultau unul pe celalt tăcând; victime hărăzite fericirii îndurau frângerile aceluiași cântec monoton, primejdios, divin... Și câtă durere e în articulare, cât de articulate sunt zgomotele... Mi le-au răpit cei dragi, cei nespus de dragi pentrucă mă iubeau cu gelozie: Băiatul ăsta "nu va aprecia o dragoste adevărată"! Lupi cu nostalgiile ciulite, lupii care-mi țineau iar și iar de urît. De frumos iubeam o abstracțiune fâșneață, cu suflarea de rouă, cu privirile de ceară, cu mersul de mângâiere voinicoasă. Nimeni, da, nimeni nu e alungat; ne cumpărăm unii altora încălțări solide. Poate de acum încolo. Poate se întâmplă ceva, poate sorocul — mai știi? — se amână... Ce soare! Question de vie et de mort, mais sommes-nous des vivants ou des morts ? ! Istoria

www.arhivaexilului.ro

condamnatului la douăzeci de ani — care numai să amăgească vremuirea a dresat o furnică (ajunsese necuvântătoarea să execute incredibile salturi mortale), ori se gândea să-și răzbune voios privațiunea? Fapt e că, în ziua ulterioară liberării, nu a apucat să-și prezinte l'apprentie, discret scoasă dintr'o cutie de chibrituri, c'a zis directorul circului: Uite o furnică! și cu degetul gros a terciuit fenomenul pe cristalul biroului... Dar tâlcul anecdotei s'a strecurat printre neetichetatele borcănașe, tuburi cu vopsele, cutiuțe și pensule. Albul lanțurilor abrupte, coincident orizontului înalt și întins, adâncit într-un verde inel de nădejde. Intonații. Frazări. Toate femeile eșuatelor mele afecte au ținut să se identifice, să se ghicească în spusa horoscopului; niciun hotar între cele două realități (explozie/implozie), doar contemplativitatea și tristețea, monstruoasa tristețe mereu agilă — ca o deslegare, ca un pământ bine arat. Și-a găsit tingirea capacul, păcătosul anafura, multele plimbări de unul singur și prin mine — spre stele! — readuc melancolia, spaima criminală de prăbușire, de panoramă, iară ea se face vers, quidquid tentabam dicere versus erat, o! cocoțat cum pe un munte de jerpelituri, de măiestrite și jetabile obiecte de lux intim, pe maldărul paginilor scrise, rescrise, nepublicate, paginilor sângerând de neființă și de tot râvnita viață, viață coram populo și — ... "când publică atâția!" — iarăși muntele de pietate al Venerei: protectoarea impasibilă a vegetației în vremea avânturilor demonstrativ-distructive ale omenetului. Flacoane, triumfale medicamente... Ne va întâmpina frigul, așteptata așteptare, vioara unui vin acruț. Numai să nu stăm pe loc. Numai rareori, fugărit de insomnie (nicidecum de patimă, asta se întâmpla pe sub alte circumstanțe, preludate totdeauna muzical), de nesomnul desamăgirii care nu afla în niciun chip, nici în visări, alinarea, darămite rezolvirea, vreunul dintre ei însemna pe hârtii fără consecuție canavaua unor "stări de spirit", oh! demnitate a îngândurării, prea lucidă și prea tainică pentru a fi impunatoare: discreția față de aproapele a treptăluit un neadevăr față de sineși. Pasul timpului a durăit încăodată cuvântul lui moșitor în cimitire de cătine și albăstrițe, noroc cel puțin că s'a înnorat...! Verbul care s'a voit confesiune iată-l spontan purtătorul zicalelor colective, în cercuri tot mai restrânse... Piatră sunt, să mă calce capra și să crăp în patru. Capră sunt, să calc piatra ca să crape în patru. Sunt patru, cele patru "fire" echiplauzibile — complementare și contradictorii — ale unei engrame. Tout était encore à dire. Nu uita poezia anotimpurilor dintâi, cu osebire morții nu-i uita; favorurile lor sunt viață nescornită și nemeschină. La acostare iarba deja a pălit. Își preschimbă și aerul răsuflarea, a subsol, cocleală, fermentație. Câteva picături de cerneală neagră în stilou sunt prea destule — "tragice progresii" — fără dată; drumul cel mai scurt e pe toate cărările, deodată acolo și aci în toloacă, potrivit după semnele frunzelor, măcălendrilor, după vălurita perindare a gângăniilor roinice, saltul peștilor și mugetul postsincron vreunei uzine al bivolilor. Se târîie un nor ca o știucă de fum la numai câțiva metri... Foc, foc hărăzit, mărunte mădulare darnice și lacome. Întâlniri, încontrări,

dacă-mi preîntâmpin nebunia și-s îngâduitor printre seceratele ceruri : de când a dispărut luna din visele-mi albastre numai și verzi? Nopțile, deși ai casei dormeau toți duși, conacul părea că fierbe de serbare, — câtă vorbărie prin vecini —, căci între ferestre și faldurile draperiilor groase de bengalină se puneau sfeșnice mari care-și ardeu feștilele..., altă manie luminatul cu torțe, cum și întoarcerea la încălzitul cu lemne, în miez de veac civilizat (criza de energie nu apăruse încă; orașele abia încheiaseră, nedecis, războiul cotețelor). Nu-i nimic, nu "face" nimic. A meritat. Foc al naibii de tremurător; iute, mai iute profunda și spulberătoarea și muta hămesească a trupurilor. Nu doreau de fel să mă știe al lor; doreau cu împurpurate scrâșnete din dinți să afle cimotiile, sau niscai străini anume, că-s eu răzbunătorul nefăcutelor dela ah! la he-he! Decisă reîncântarea celeilalte abstruse întristări... Trebuie (verb impersonal deci angelic) să mă uimesc? mai degrabă să aștept să urce apele până la moară, la moara cu furnici? deadreptul să mă speriu? Am oarecare pricepere (stigmatizatoare, fiind nativă și nu dobândită pe parcursul rimatelor lascivități); — sunt normalități ale rușinii, ordonate dar în suferința asumată unui suflet, onorabililor anormali. Marginea nemernicelor neteziri. Miezul înfloritelor vânăt, de nesăturat. Orice materie se creează din formă, se autocreează dintr'o uluită sugestie... Sur le soir, comme il se doit! Aș da "un semn de viață", unul hotărît, dar veșnicele împletiri de scuze, de reproșuri (un reproș e adesea o mulțumire intimidată), și cum oare să convorbești grăind un singur cuvânt în câteva propoziții simple pentru care nici măcar nu aș pretinde o replică. Un răspuns nu e decât o repliere, un cap de pod laîndemâna ocurențelor, ispitelor și indiscrețiilor, amândouă părțile având dreptate. Să fiu auzit — și gata. O întrebare de sine... Abia după ani, după mult prea multe întâmplări, și oameni, și ani, nevoințe complet sau deloc sfinte, desuuri, mănuși, parfumuri și bretele și "modiste vânzând amorul cu cotul, ca panglicele" și nătânge episoade (... se simțea în aer și în cearceaf se simțea că fuseseră de curând forfotiri, el neînțelegând dacă e o voluptate nouă, căreia îi da ghes, ori numai prelungirea unui orgasm trecut...), după atâta pritocire și preget și incidentală diurnitate neprecupețindu-și chiulul, și alți ani, patruzeci neîmpliniți în exil și nici în pustie au șiroit ca patruzeci de zile fără de postire, și-au dat seama că doar atunci, în acele zile din îngemănarea de drumuri, de surâsuri, de șoapte, de drumuri încă și de stele, ar fi putut să fie amândoi într'un trup două suflete, cum se spune, regi niciodată blazați ai destinului, și poate că și viața fiecăruia, împreună fiind, s'ar fi plinit altcumva, dumneaei, viața asta, care se împrăștie fără să asculte vreodată de păsurile noastre; dar nicio remușcare, niciun regret nu-i cuprinde, a fost strict ce priceputu-s'au nepricepuți să le fie, — și azi nu știe el, și nici ea nu are cum să prevadă, că petrec de fapt minutele ultimei, ultima dintre ultimele lor îmbrățișări furtive. Povesteau, și nu mai povestesc. Îndrâzneam, și nu mai îndrăznim. "Ai toată viața înaintea ta!" Răstălmăciri. De unde răzbat până aci frânturile acestui cântec de leagăn? Rutină dintru sila de rutină. Le-a

www.arhivaexilului.ro

zis: Să nu minți! celor curajoși, celor sfidând epigrama jurnalieră, — și pentru cine minți ori pentru ce te desminți în exagerări, suspiciune, uzură de târg...? "Fericite în veci ființele văzute și nevăzute și tot ce e viu. Bucurativă, și teamă — ființei de ființă — nu o să-i fie." Estimp grandioasele capitulații (afirmative): omul nu e singur! omul e invariabil singur!..., anomalii dogmatice. Aci, în cea mai de preț, în cea mai corespunzătoare și mai convenabilă dintre lumile imposibile, ea mai iubise, și îndrăgostirea aia mult fictivă, când a dăruit pecât nu a primit, apoi ceva succedanee amoroase, sport și sănătate viscerală, sau nerezistențe din bizarerie, însă cu toate că trupul îi fusese implicat zice-s'ar că se culcase mai degrabă cu psihicul, acest desagrement (culpă inadmisibilă, erezie fundamentală pentru o femeie — "partener" într'un "joc gratuit") turburându-i vădit modul de comportare nu numai intim, azi "mutație socială" pe indiferență ori scârbă a unei netâlcuite exasperări sexuale abordată cu încetinitorul, au făcut ca realizarea adevărului, propriul adevăr care urla dela pubertate sub piele, să fie iscodită cu afaniseala înțepată a degustătorilor ce simulează ebrietatea, din invidie pentru bețivii de rasă și din insatisfacție, așa emancipată de servituți civile cum se prezenta, iar "legat" înaintea oamenilor era (sau părea!) el, pe care sorții nu-l puseseră la încercarea marii iubiri, dar care a bănuit exact în cursiva neliniște a sufletului și nemulțumire a cărnii (dealtfel foarte vioaie) că dragostea e purgare și e încredere, voință de încredere, o încredere vasăzică un risc, el, ascunsul, "nehotărîtul", râzătorul de "obligații etice" (inventându-și altele, mai dure, fără de cale înapoi) într'o tentativă forțamente ilegală a mântuirii de ipocrizie. Bicicleta în garaj bolunzește; reîntrupate săptămâni închipuite; epuizări. "Să trăiești totul, să te trăiești pe tine însuți în toate gesturile, orbitele. Copacul despre care pomenești nu există. Cred că am crezut în existența lui, apoi am sperat că pot să mai cred, acum nici nu mai sper că aș putea spera, ba poate o sămânță de speranță mai există, dar ar fi bine să nu mai fie deloc, nu are niciun rost, nicio rânduială, rana a tras oblonul, se apără de gemenii scormonitori, fie-ne îndestulătoare lehamitea, visătoria, cinstitele ei vânătăi, sub coajă sporește coptura, miezul adăpostește scaieți și scatii, milenii vor trece peste noi fără emoție, fără atitudine, numai migala aprigă a vlăguitei amărunțiri, inventarieri, perpetuum mobile van, irespirabilă perfecțiune, servus, nu era cazul (macazul!) să pășim în terenul acesta, la malul drumirii sunt nisipurile mișcătoare"..., rumegușurile, nu euthymia. Clipele dintr'o agendă de cumpărături, trebușoare, îngurluiri. Nici tu plug, nici tu candelă. Tabieturi. La spartul balului cuvinte-confetii, după o arșiță neglăsuită o arșiță guroșă, ne prefacem betegi, ne așternem punctul de vedere cu fânul din privirea străinilor și fredonăm: destin. Tragi cuvertura peste cap,mai trișezi câteva secunde. Am visat ceva? Nu-mi amintesc. Cineva scutură covoare, suntem toți harnici și ospitalieri. Va face covorul sul, va pătrunde gâfâind în ascensor. Câtă satisfacție! Răsucești în tâmplă o cheiță de plastic și, hat, încă o fișă e gata. Știați că ochiul planetei a sărit din andreaua văzduhului?

Natura e totuși minunată, duminicile organizăm concursuri de orientare, excursioniști rumeni pentru o nouă sesiune științifică : adevărul și devărul intelectual. Trocul de abțibilduri, de ideologii și industrii continuă, ducă-se'n ceea a mâne-sa, deșteptarea! Pas alergător la baie, pași mai puțin vioi dar fermi spre ușă. Cutia de scrisori — popas emotiv și inutil. Melodia zilei, tâgâdâg tâgâdâg tâgâdâg către soarele roooz al sărbătorii. Ce-ar fi dacă?... Dacă ce? Nu avem habar dar întrebarea asta defectivă de răspuns deține un nescio quid senzațional, acel "deodată" într'un roman. Deodată lumina inundă odaia și din spuma așternutului izbucni trupul splendid și caracterul dintr'o bucată al eroinei. O pârtie de praf ineditul periplu; băștinași păzindu-și caprele, nevestele, obrocirile. Nimic iar nimic. Dela prezentul istoric la prezentul etern câțiva te înțeleg dela cuget la cuget. Oarecâțiva rodind anonim. Nădejde plivită de clinchetul stihiei. Despre mulțimea fiindu-i necesare explicațiile (semne de punctuație între oameni) se presupun cele mai nostime și mai adânci bătrâneți... Odată ca niciodată omul sădea un copac. Încă o revoluție luminișul obținut prin masacrarea tuturor pădurilor pădurarilor. " Când dă colțul ierbii!" Pe viscol și ger făgăduința asta de orîîncotro. De oriunde. Lucernă, floarea paștelui, drăgaică și Dumnezeu știe ce alte plante zălude, câmp niciodată arat și însămânțat, necontenit în așteptarea noilor cartiere, astăzi numai câini într'o libertate ce nu și-au dorit-o, slobozi după risipirea stăpânilor, gospodăriilor din mahala și încă neinstalarea gunoaielor, spinăriilor, buruieniței, doar grăbitele monoame patrupede ale unor procesiuni enigmatice, uneori niște soldați bat mingea sau apar țigani lingurari cu focurile lor de o zi. În noaptea de Sân-Andrei, proteguitorul neamului, orășenii pun la încolțit boabe de grâu în fereastră și topesc plumb — scrutând destinul în bizareria închegatelor contururi. Ei, cum e? Se trezeau către amiază, cafele și țigări, tăcere frântă dela umeri, lumină cât răzbea pe la marginea storurilor neridicate și, intuind un reproș, o melopee din pornire un refren, a adus pe cearceaf, între ei, firele de grâu care nu o să fie spic, amagit grâu de glastră, carevasăzică dejunau la iarbă verde. Felurime de texte, poezii sau prostii, vezi volumul cutare capitolul cutare paragraful cutare, aflați și juvățul cât e de întins și cât e de strâns cureaua, perspective orișicâte. În mersul la pas al autobuzului deslușeam prin geamul aburit o succesiune de afișe, afișe, afișe vag lizibile înrădăcinate într'o zăpadă veștedă și biciuite de noua ninsoare; pe bancă (ții minte? eram în parcul școlii...) fără veste cadavrul unei ciori, fum înghețat lână șoaptele și sărutările noastre dintâi. Dacă ți-ai vorbit vorbele, ce te-oi ști face, nemuricule, cu mălaiul din triunghiul arboreom-secure? *Igne Natura Renovatur Integra.* Au șovăit, rezidualitate a amândurora, s'au amânat dimpreună, geniali în tembelismul lor. E loc pentru toate necazurile și nenoroacele lumii într'o poveste simplă, deci fără de măsură,zămislită în doi!... Nătânga, patetica și profund derizoria clipă intens pândită. Măreața clipă râvnită domestic. S'a mai înregistrat pe discuri vreun reformator cu hamul și praștia lui salvatore? Plaudite cives!

www.arhivaexilului.ro

țeapănă între serbeziciunile, superbitățile, hei prostiile mele și ale convivilor, teama sau imaginația temerii de a ne apropia substanța (citește: sudalma) lucrurilor; irosiri continuu și deplângeri, vestitoare încheieri, extrapolări, cu duhul lor amirosind a garoafe, scorțișoară, tămâie. Prea abundente începuturi — cu stângul. Simetrie fatală; promisiunile, plănuirile celor două cămări le-a trecut cu vederea, tot și nimic, reținându-le numai sentința. Îl emoționează un pantof scâlciat și retălpuit; o gleznă care întârzie reputația orelor nemuririi în acest pat de spital răvășit, sonorizat, vârfuit la adierea unui soare deodată scăzut. Un spor foarte de timpuriu valorizat, adus la socotință și succes, de dotare senzuală (poate extravaganța randamentului intelectual); se decide, se lasă antrenat în meșteșugită hora avânturilor, epidermelor, perceperilor ilegitime. Rebeliuni plauzibile în creer, în largul inimii nepermise. Un zero ce pare că se trezește la existență, la eroism. "Într'un timp normal am fi arătat ce puteam, dar așa"... Într'un timp de speranță? Verificați-vă conștiințele! Nu e părere, de mâine nici vreun dubiu; și neîmlinirilor s'a dedicat sub cerul proaspăt, mai ales buzelor dând greș. Perfectă hipersensibilitate; în mod pur s'a ostenit scriind și pecetluind complicate (spun unii și alții, nerozii: tenebroase) apoftegme, târnosiri. Fiecare interpret vrea să reprezinte o modificare de timbru, de ton; întruchipatele memorizări nu pentru sine, dar suntem recitați cu pronunțări încă necunoscute. Asprele trăiri au acționat liberator asupra suferitorilor divini... Iată-mă (și iartă-mă) desfătărilor, așadar celor mai neînțelepte dintre înțelepciuni, nu destrăbălărilor; pe puntea stridenței, spiritumi în trup nu s'a plecat împrejurării, împrejmuirii. Trece un cocor (în somn). Dar tocmai apare oarecine și-ți împăiază capul, moină și bălării, zvonuri despre iminenta repetare a cutremurului sau feștelite politicale; da, da, da, istoria noastră unică în cosmos de frumoasă! Câți ani sunt de când nu am cumpărat și nu am citit un ziar? Păsăret falit, pasămite de curte domnească, mehtupcii și comis-voiajori ideologici unu pentru unu, toți pentru niciunu și o invazie de socluri (ecvestrele celebrități s'au recalificat mijloace de producție!), "leacuri de ocrotirea și de îndreptarea stricăciunilor alcătuite spre folosul neamului" (date în tiparnița dela Cișmea, 1829, mai acuși la Casa Scînteii) și, într'un sistem de irigații sentimentale cu șampanie "potrivit de rece", adorm nezburătorii cântând Deșteaptă-te române! ... Să nu calc pe vreo ramură înmugurită dar frântă de furtună, pe umbra unui smoc de săgeți care-mi împung minutul. *Je veux mourir, mourir jusqu'à ma vie.* Odată (nu tocmai de mult, numai cât să pară că nicicând) aprindeam lumânări fiind laolaltă. Ne vegheam, puștani de restituită ocazie solitară, propriile însuflețiri date în pârg de-abia la amin... Timp nemărginit, fără limite în spațiu. Spațiu etern, fără început și fără sfârșit în timp. Însă ce folos?... "când ne-o fi mai rău așa să ne fie!" și, leșinați deacurmezișul tavanului, nu pricep gorobeții că taman când rostesc vocabulele imnului acesta de ocară e răul absolut; încă o dușcă, încă un chiolhan pe loc repaos. Poate dacă am merge, am merge întruna, braț la braț de măga-

nul ei fiecare pereche, în contra rotirii pământului, soarele pe frunți mereu la ceasul răsăritului, ne-am păstra etatea favorită și drumul mare nu ar avea cimilituri nedeslegate pentru noi, ... spune, te-ai gândit la asta? Te vrei nebotezat? Se ivesc în plin secăturism, în deplina licheleală, alți spalăvarză, alta capistre hănănăi, zavragii cu fierbinți filosofico-estetice, mă rog, sau doar "morale", noi doctus cum libro gata să dea dosul, fermecați să dea cu gura că acea savurare a nesimțirii răului va să fie nu numai sublimă ci însuși sublimul. Ciorba de cazan, scadența, zadarnica zăbavă și încă mai zadarnica nerăbdare, scadența, fie ce-o fi dar să fie prezent acolo, acolo oriunde, și cutărică pofticiosul cu paftaua ochilor lui de culoarea spiritului. E absurd! E nedrept! Ba deloc: re însăși logica transfinită a lumii și e foarte înălțător! Ai început, fătul meu, să deprinzi regula jocului (rezistență? nepăsare și cadență...), adicătelea să-i nesocotești capcanale. Încearcă acum un efort de înțelegere și pentru adversar; lămurindu-te, deci, că lucrările sunt potrivnice unele altora doar fincă în egoismul lor se ignorează regal, numai de tine mai te poți împiedica rostogol până la olimpiada ratării. Nu-s prinși în laț decât cei obsedați de noduri, de lacăte și balamale și cârlige, marii precauți, scepticii, fanaticii încrucișărilor de papuri, ornamentărilor de găuri, și entuziaștii... "Nu credeam că ești atât de chinuit!" Aflați că nu mi-s nicio țară chinuit, însă domniile voastre în ce păcatele mai credeți? Îmbisericirea unor neisprăvi?! Sub copac o pereche de mături-mătuși vociferează slovele alfabetului; într'un vârf de undiță s'a prins un liliac galben păros, alte fețe netunse și copitate sau doar niște caricaturi frizând indecizia regnurilor, buboși, mucoși, urduroși în patru buși dar parcă zburând ori așezarea lor într'un câmp vertical le conferă această iluzorie aerianitate unii peste alții culeg mușețel și nu-mă-uita; în celalt colț printre sperietorile ridicate pe catalige — să alunge duhurile, îngerii? — trei fluturi imenși, lipicioși dau să aterizeze pe un nor care a luat foc și din nor picură cireșe uriașe; pâlnii, strecurători, ibrice, teluri, frigări și alte ustensile casnice cuibărite pe creasta valului lasă impresia că sug, că absorb pe măsură ce-s absorbite de același cub de beznă cleioasă; un pește-armonică a luat partea leului, pocnește de strălucire și voiebună și s'a pitulat în mustățile unui cal alb placid cu posteriorul vârît într'un ochean; atârnând de o cracă retrasă privirilor agonizează pe paie un butoi din urechea căruia se scurge în încremenire, fincă undele sunt retezate înainte de a atinge lutul, un pârâiaș de zero-uri — ochi închiși — și de ochi fără culoare; la umbra butoiului fel și fel de furci, fierăstraie și topoare cu clape, brice și foarfeci muzicale și o scoică, mai exact o imitație de scoică dungată țipător în roz și cafeniu și în care urinează singurul personaj uman: un măscărici, dar figura îi e indecisă, nici bărbat nici femeie și, detaliu curios — ține mâna la falcă — dormitează încă sau a căzut pe gânduri, în tot cazul neparticipând ci cumva doar s'a trezit subit în centrul alegoriei; la picioarele lui, sau ei, o armură și câteva râme ori lipitori ori pașnici șerpi de casă într'o atitudine dansantă, săltați pe poante, vreau să-i distragă atenția sau pur și simplu profită gudurându-se de udul ce modifică local atmosfera îmbâcsită, sufocată, prăfoasă, toate bidigăniile, chiar cele din apă, au praf pe ele; vraiștea unui pachet de cărți de joc abandonat în mare grabă lângă o statuie nedesvelită, un crucifix bănuim după forma acoperitorii; un gard de nuiele în proximitatea resturilor unui zid roman, însă din zeul îngrădirilor de odinioară nu a rămas decât o biată scorbură pustie; sârme, sârme, sârme se revarsă peste fosforescentul pervaz construit în unghi direct cu turma neagră a bărcilor plutind cu fundul în sus pe un fragment de ocean înrămat în pântecul jefuit al unei pendule; dincolo de pod, în zare, mărunt cât un sâmbure de curmală un castel aureolat cu un contur de ou și circumscris la rându-i într'un măr de o lucire scăzută, autumnală, contrastând duios cu violența plein-air-ului; pe podul impozant ce traversează niciun lichid ci doar o sticlă ceruită și ciobită — vestigiu de după un potop ancestral — un cimpanzeu cu bonetă frigiană și pinteni călărește falnic un trifoi cu patru foi; la marginea întinderii marine înrămate un panou de tragere la țintă expune o mână cu degetele dispuse obscen, policarul între mijlociu și index; alături două coase încălțate cu cizme de furat sau de împrumat se țin de subsuori holbându-se într'un presupus hău dela granița peisajului; o basma albă, vreun porumbel mototolit ori o ciornă de scrisoare, cade — să fie un veac? — dintr-un turn plin de mușchi, ai spune un copac trăznit sau căruia i s'a retezat coroana și, de-ar mai trece un secol, basmaua ar putea acoperi întreg ținutul: dă senzația unei certe augmentări cu fiece clipă ce se pogoară; un pâlc de suliți în semicerc străjuiesc la poalele muntelui un enorm pahar gol din care se înalță cu precauții și ezitantă o frunză... Apoi încă una. "Am fost în Franța, *între altele*" (citatul din Hölderlin; sublinierea mea). Între care altele? Fuge un câine prin stropii îndesiți brusc. Un călugăr privește marea (la Cherbourg). Schimbi locul schimbi norocul!? Aș vrea să scriu in poem în apărarea câinilor vagabonzi și oricât de didactic ar fi chiar am să-l scriu, câinele e prima noastră amintire ca oameni, înainte de împărțirea noastră în hăituiți și hăituitori, dar toți cei care năpăstuesc câinii nu citesc poezie, la ce bun, mi-am zis, un poem despre psihoza vietuitoarelor de pripas și, în optica unora, de prisos, nicicând oropsitorii de câini și prigonitorii de semeni nu vor avea habar de poezie, așadar m'am hotărât să scriu, mai ales că dela slobodele clarvederi în sutană nu am primit nicio veste de mult. Un poème c'est une contre-lettre... Oui ou merde? Desfigurate, descompuse vocalize, igrasia cuvintelor magige, tânguirilor atomizate flecăreli, când le-a venit să caște și au născut din sânul lor neîngropat un fruct negru, coajă doar la rangul seminței, discuții și discursuri de consum, de oferta depășind cererea, revendicarea și reclama, orice om prevăzător are'n casă un tractor, mincinoși cu simbrie și contabili pe gherghefuri ușernice. Legile (un exemplu: "octavele paralele interzise"; punem iar două puncte, deschidem ghilimelele pentru obligatoriu deci îngăduit), legile-s recitarea (piciorul stâng ușor temenit înainte, dreptul zvârlit cu grație îndărăt, pe când în simetrie și sfială brațele sleiesc

www.arhivaexilului.ro

o ciozvârtă de zbor), recitarea unor dispoziții scurse dela născător la născător (ô le charme indiscret d'un bonheur perdu, partagé : la vertu, la virtuosité...), legea e un mesager catalitic (y compris neutral), un mesaj cât peaci genetic (lapte, miere, acadele, luminiscentul Jean-nu-tête), în fapt doar vocea împresurătoare a fantomelor din fortăreața unde domiciliem, tot ceea ce întâi au declamat nălucile acestui (sau acelui) cvartir fără țară, stafiile fiice stafiile mame, stafiile alcătuiesc stafeta de normalitate și tradiția, noi suntem veșnice lor plagiere, indefiniți plagiatori originali. Dar ce te rog eu oare? Să-mi spui că am dreptate? Să-mi spui că n'am dreptate? Și oare ce i se cuvine, adevărat cum aerul unui om, mai presus de sacrificiul de sine? Era "la secret", într'o singurătate lucie purificată de orice zgomot, de orice miros, niciun obiect, nicio formă, kilowații proectoarelor din colțuri, patru jos și patru sus, albul pereților nimicit o beznă aseptică, ireală, și umbra, reper ultim în constatarea de tine însuți, desființată plenar, nici aducerile-aminte — prezente, trecute, viitoare — nu-și mai făceau apariția, spiritul într'atât ostensie de mult, spiritul, nu trupul, trupul se mulțumise să fie un încasator placid de pumni, doar spiritul s'a ambiționat în parcurgerea interogatoriului, și tot el, acum, își oferea un joc: Se iau din porția de linte câteva boabe, se pun la uscat, azi așa mâine așa până ce grămăjoara se rotunjește,se numără boabele și se aruncă spre tavanul celulei, apoi — ore anodine ore pasionale — se caută bob după bob și dintr'odată iar dela început! Dacă te refuză memoria, apelezi la celelalte înzestrări psihice, la imaginație, la puterea de concentrare, la perseverență, etc., un joc ce durează veacuri întregi. Pe hărți — pârleazuri potouri promovări parcelări coruptibile. Înlăuntru — sârme ghimpate odată pentru totdeauna. Agnus Dei mi-e fratele lup, un peregrin, un solitar, un diamant, un răzlețit de piramida (au désespoir comme à la fête) oilor rumenite pe frigări de utopie și turism. Dacă vorbea, în amintire — memoria inimii — bineînțeles, cuiva drag, privea fix punctul cardinal (presupus exact, oricum estimat îndelung) în care imagina acea persoană,... capacitate omenească, omenească strict, de autoplantare nucleică în hățișul orbitelor, rezonanțelor... Pnevmatofori. Nu parte integrantă ca număr mare, ci ființe unice pecât irepetabile. "Altul mama nu mai face!" Sub lumina lumii umblăm, dar Spiritul înduplecat (zidit) în noi *este* Lumină increată. Neantul de-a trăi? O rană se cauterizează cu foc. O rană. Dieu écrit droit par des chemins tortueux. E altceva un orizont decât copacul — res extensa — fosnitor al nostalgiei, așadar ce e nostalgia decât "linia imaginară" a orizontului?! Batjocura unei coperți: "Saint François d'Assise, Œuvres", cel ce a meritat Stigmatele e un încăunul litteratore în ediții adnotate (galeșă ilaritate; răspicase pentru moștenitori — "Sine glossa!"), pe curând tipărirea Bibliei sub titlul "Dumnezeu, Opere alese", nu complete, văleu, nici întreg Cuvântul nici toate Actele nu s'au zbicit caligrafíi și litere. "Nu poți să publici? Isus Cristos nu a publicat!" iată replica unui tragic poet către unul nedumerit, fără "mal de terre" și humor. Și ceva încă nu a făcut El: nu a cerut azil politic (în Trahonitida, Idumeea, Decopole, Sirofenicia, Pereea...), ba dimpotrivă, dimpotrivă. Foc vital. Arbor mirabilis yrmingsul, de preferat între două nopți o fluierătură, un lătrat stârnitor pe multe spinările de sudori foarte reci, în toiul extinselor catastrofe o succintă înviere, — miruit e doar cel ursindu-și (nicio solemnitate, niciun subterfugiu, nicio scuză; descânt al tenebrei...) predestinarea... Unde noi locuim în Tine și Tu locuiești în noi, Om tuturor apropiat și neapropiat Dumnezeu. Când vom fi? Când nu vom fi? A tăcea întru lauda Ta. A tăcea întărit prin nevulgara artă. Psalmi în cumpătul nevremii. Cântec lung. Intabulaturi. Și grădina subiectelor viclenite, visul din noaptea dinaintea plecării, în elegante haine albe într'o barcă ușoară cu pânze pe un calm plat, siniliul în două nuanțe părelnic adverse, și o vilegiaturistă desăvârșit goală ce lenevea lângă mine fura parcă soarele din urmă al unui alt tărâm, vis banal mai degrabă decât ciudat... La fereastra noastră plop înalt, plop uscat. Nu tulburi nicio scăldătoare, nu transformi în cenușă de cortex niciun gram de plumb; se primenește gazonul scuarurilor, întrunitelor și ocolitelor scuaruri, numai ele atât de mult. Jertfa bunului augur, temerar studiu ori timid. Dismas ori Gesmas! Minus cu minus a dat plus doar în absență, la înfârșitul surpat; nimic nu a putut afla despre el,cașicum l-ar fi răpit văzduhul într'o secundă când s'a dus după țigări, și deodată ea a cuprins ce anume greșise — nu oarecândva ci prin contemporanizarea trecutelor rebuturi. De mâhnire a aruncat în iaz cutiile cu muzică (erau o droaie; pe zumzetul lor îi plăcea să se zbenguie coregrafic diminețile parcurgând camerele în șir în vreme ce-și aranja îmbrăcămintea), toate partiturile și coșcovitul clavicord la care-l acompaniase... A înclinat capul și a reprimit spirit: Nu i-au rămas decât prezicerile, (fantasme, întreprinderi septentrionale) de cântat în felul cântacelor de jale — cu înfricoșare și (ceva mai apoi) bucurie...! Zornică tinerețe omenească. Intempestivă, scurtă eternitate, surpriză peste orice patimă. "Te-am recunoscut după vodcă!" E laie sau bălaie înzadar și, dacă tot ai destupat sticla, un nimic extrem de natural, de la-locul-lui. Rugina și molia. Noaptea din tren, manuscrisele în desagi, cineva iubindu-mă se ruga pentru mine. După noaptea de-a v'ațiascunselea față în față cu vameșii ce întredeschideau zâmbitori vizorul celulei, — și precum într'un vis nevisat ori visat prea îndelung coborându-se la fiece km scurs puntea întrezăritei priveliști —, după acel soare al tuturor nopților, și alunelor, și "loviturilor" de telefon, și pletelor lungi, nimic nu mi se mai poate năzări sau părea cumplit. Sau fi. Sau poate nu suntem nici singura nici cea mai veche formă de inteligență din univers. Seul à seul. De un sâmbure tare nu scapi odată cu trecerea timpului; drumul nu e zbânțuială în geografie, cu îndărătnica revenire la punctul critic de pornire (de împărtășire? Paris, mon Paris, mon coupe-file sur les prodiges...), la ceaslovul târcolirilor de lume-lume atotneliniștitoare; drumul închis e abia un debut. Nicio "notă falsă"! Moștenite viețuiri intermitente; scrânteală, desfrânare-dedublare, implacabila fățărnicie mundană ce minimalizează întregul și umflă părțile, lume neîncetat deochiată a răzbătăreților și — fite-

www.arhivaexilului.ro

cine cu teritoriul lui de confuzie — a lunecărilor. Zărea (arată și celorlalți) luna: imensă, amenințătoare, purulentă pe un cer de oțel,... dacă ambiționăm (totuși) a descâlci un abecedar infra și ultrauman, o Weltfrömmigkeit. Care meșter mare a ajuns până la genunchiul broaștei? pentrucă glorioși năzuim să-l întrecem, să purtăm mai nicăieri euforia de aplauze și urale, și mai am un singur dor necăjit — de apocalips fără mutre în uniforme cu număr. (Spune moș Breugnon:) Nu-s vremuri triste, sunt numai oameni triști. Fabuloasa cifră de potriviri, probabilitatea dospită (egal din confort și din insecuritate evenimențială) a permutărilor, piulițe, șuruburi cu același ghivent la lichidarea tabuurilor. Și raritatea atracției pasionale: o electivitate, un elitism increat al creaturilor... Originale mergeri în pustiu și deșerturi noian; doar colivia e una, mocnita vanitate. Du-te vere cu Dumnezeu și vino-ți în fire! Desigur am ratat un ascet, zice-s'ar că s'au izbutit niscai parabole paralele, o apotează sau un nod — singurătăți esențiale — nisipuri și zăpezi, lăcuste și miere sălbatică, și trânta sufletului cu propria voință dușman nevăzut, și înfrângerea ca unica libertate potențială, adevărată deapururi... Că am avut eu un program, că Descătușătorul a vroit astfel, pe cine interesează? Un bombardier în dificultate de zbor și-a slobozit încărcătura unde s'a nimerit, prăpădind conacul. Lângă rovina lui (au luat sătenii cât au poftit "materiale de construcție") se îndesește de lintiță iazul, în care nu s'a pescuit niciodată, din undele căruia ies la răstimpuri bășici de aer grele de sunetele înecatelor boîtes à musique, — prilej de a tot povesti ceva ce nimeni nu mai știe cum a fost, și născocește... 2000 de pagini așteaptă anul 2000. Senin, senin și vizibilitate/vizualizare nelimitată. Astăzi știu de ce Andrei Belîi a trimis Marinei Tzvetaeva epistola (ultimativă, exaltată) să-i afle o locuință într'un cartier anume — în chiar ziua când pentru totdeauna părăsea meleagurile acelea, emigrația. Cum știu de ce *Acțiunea premergătoare* nu s'a lăsat isprăvită (ba isprăvita era; nu a mai apucat creatorul ei, Alexandr Nicolaevici Skriabin, să o treacă în portative, din gând), în refuzul păguboasei reverii sau al desnădejdii... Punct de orgă. Severă deșteptarea celeilalte vegheri: dela realitate la fantezie. Mii de capete voalate priveau un cap scânteietor care nu le privea. Surogate de otrăvuri, de balsamuri pe drumul statornic înspre Damasc; în patrulaterul unde se aciuiseră nu aveau, golașii, la răscrucea orișicăruia unic, decât să-și contopească săririle din ei înșiși. Deschide-te pământ; reîndurați-vă ceruri, ceruri între noi căderi... Inverzire deci ispășire. Flori ale Tropicului Vărsătorului, zvârliți-vă una câte una în pădurea, în sângele mistuitor, în torențială fulguirea săratelor pleoape și peste epitaful meu! Dilexit me et tradidit semetipsum pro me..., seara adormim plângând (de iubire? de suferință? de înțelegere numai?) și disdedimineață ne trezim în exultare. În frica de a nu pierde, a nu părădui ce-am reușit, de a constata că posedăm umbra umbrei și golul. Să nu primești ceea ce sperai, iată marea decepție unanimistă. Să primești ceea ce încredințat nu sperai, iată autentica nădejde și precizitata devoțiune... Vidi aquam... Timp al trupului; cețuri violent până la

www.arhivaexilului.ro

greu de presimțit colorate, cutremur de limpede clopot pieziș ori de lacrimă. Spațiu doar sufletesc; firave cele drepte, cele nedespicate în două se cuvin făptuite. Limbajul tăcerii, munteniei la scăpătat ființătoare: dela ingeniozitate la credință — novissima verba... Subțirea, ferocea Lui tinerețe, realitatea în sfârșit reală, și câteva legende cantabile infinit zbuciumate... Vânt! Vânt! Orbul unui ochi mai mult dar prea puțină mlădiere

(31 iulie - 28 august 1977)

ALEXANDRU LUNGU

SCRISA DELA VREVOEL

..și Domnul chemă pe unul din arhanghelii săi, numit Vrevoel, mai isteț decât ceilalți în înțelepciune și cel care scrie toate făptuirile Domnului. El îi spuse: adu cărțile comorilor mele și o pană de trestie și dăi-le lui Enoh și arată-i cărțile.

Vrevoel îmi zise: scrie toate sufletele oamenilor, pe toate cele ce nu sunt născute și locurile ce le sunt arătate dinaintea lumii. Pentrucă toate sufletele sunt pragătite înainte de facerea pământului.

Cărtile tainelor lui Enoh (22, 11-12; 23,3-4)

I

cine desferecă lumina
în trupul înfricoșat al nopții?

care să fie văzul cerului ascuns
robind în neguri
steaua neînchinată încă?

fântâna departe-și străluce
sufletul și patima

de mi se deschide pieptul
precum trunchiul unui arbore de apă
lăsând să se arate
cărarea din cuvânt

cine supune spaima
cu tăcerile ei căzătoare

www.arhivaexilului.ro

silind-o să-și culce pedeapsa
în iarba altor opreliști?

timpul cine-l abate
strâns într'un izvor de taină
mânat pe un râu de crini
către suflarea atoatevăzătoare?

el e îngerul mare
vrevoel
acela carele scrie litera

litera nevătămată
în veghea căreia dorm
și visează
zece peceți deodată

II

în fărădezare
lunecă nourii fără pripas

răzvrătitorul duh
taur cu piept de vultur
vultur cu cap de luceafăr despletit
umblă șarpelui pe urmă

tâlcul se'ntunecă
asfințind în oase râuri de dor

tâmpla minunii
strigă numele morții
pentru trandafirul sălbatec
ce-și înaltă rădăcina și fața
în suflarea neîndurării

eu cu neliniștea
în bătaia acestei însingurări

piatra de unde-și trage
amintirea lacrimei?

dincotro vine
foșnetul vânzării de lume
vedenia neomeniei?

deschide cartea
la foaia ei de foc și sabie
unde se mântuie trecerea
trecere de sămânță
din gând în rătăcirea firii
și aceasta este vremea
asprei cuminecări

III

timpul își pierde
despărțirea de noapte

soroc nesocotit
fruntea și călcâiul
a însemnatu-mi

văduvitor de pasăre
cuib ruinat
pe sub streașina gândului

secure lovind osul pasului
vâltoarea de odinioară
pierzătoare de drum

la loc de pajiște neplânsă
la stâlp de piază împietrită
îmi tot dărâmă
și-mi înfricoșează
alcătuirile căinței

unde a rămas
inima cu tulpinile ei de foc?

în călușul întrebării
zace miez străluminat
și se tânguie izvoare

www.arhivaexilului.ro

izvoarele pe unde-le
sorțile coboară
de din umbră adăpând
steaua și miresmele

IV

de din adâncuri fără față
pârjol și pară negândită
ocolul vetrei mi-l loviră

risipiți în pierzanie
îmi nălucesc uitarea
frații vânduți
pe arginți de tăcere

răspântiile s'au șters
durerea nu mai are mărturie

și se face o negură de suflet
și se înalță o ploaie de cenușă
de nu se mai pricepe
pasăre cu pasăre
de nu se mai alege
arbore de arbore
de nu se mai osebește

moarte de prunc înlăcrimat
nici umbră deasă de umbră călătoare

printre șapte spaime
cine i-a furat ființei
chipul și asemănarea?

e vremea neagră
care smolește
gura și ochii rostirilor

rostiri tăinuite
în fântâna ce doarme
somn de literă visătoare
vise de semn uitat

V

în pulberea legendelor
ascult încotro rugineşte timpul

pecetea ursitei
trei tărâmuri de văzut
peste trei tărâmuri de visat

clopote cu limba pierdută
mă împresoară
zvonul li se făcu piatră
de o macină vântul şi ploile
piatră de plângere

când o lovesc cu nuiaua de salcie
lumea însăşi tresare în amintire-şi

iar literele fiecare
în duhul lor alcătuit
lăcrimare de strâns tristeţea
potire de păstrat plânsul
îşi pleacă privirile de deasupra
pe sufletul meu desrourat
culcându-şi umbra clintitoare

şi tânga de unde vine
şi care e numele acestui pământ?

întunecatule prelungule
întristărilor datule
desprinde-te din zarea netăinuită

în setea de moarte a pustiei
cele ce nu sunt născute
te întâmpină
şi tu eşti purtătorul de umbră

VI

dându-mă de ceasul tainei
socotesc despletirea stelei din urmă

www.arhivaexilului.ro

calea bătută de pomi suspinânzi
pentru care ceas opri-m'aş încă
să mai spintec păcatele
culegând răşina
în care s'au închegat
mireasma şi cântecul
risipite de îngeri pizmaşi?

răscrucile se frâng
nicio ninsoare nu mai arată
încotro s'ar afla
alinul şi trecerea

nici un nour nu mai întreabă
urma păsării spaima peştilor

către care alean mă laşi purtat
cu frunza pe apă
cu litera pe gând
cu apa pe uitare
cu gândul pe cădere
cu căderea pe buza morţii?

închide cărţile
deschide văzduhul
încărcat de rostire

o rană văd
strălucindu-ţi pe umăr
un pârâu îndurerat
trupul despărţindu-ţi-l

VII

şi vine un car de înspăimire atunci
înhămat la nouri
cu nouă roţi de cuvânt nerostit
încoronat deasupra
de o taină uruitoare

ca o moară cerească
în care comete piezişe
şi stele pierdute

măcinate se lasă
într'o altă cale a robilor

mai adâncul surghiun m'a rămas
la toate zidurile lacrimei
de mă trece gând cu gând
și os cu os
prin cazna neuitărilor târzii

și acum ochii mei
cum să mai cunoască
aruncarea privirilor îngerești?
acum în ce parte aș mai umbla
pe răsturnarea vremii
dincotro să-mi mai aștern
ceasurile de pe urmă?

îngere mare
vrevoel strămutătorule
unde mă vei lega înălțându-mă?

la limanul tristului
la treimea de turn
de răzbit de visat de murire

la litera de înfricoșare
în care ai aflat osânda
la mireasma spulberată
din care ai iubit această piatră

www.arhivaexilului.ro

BIBLIOGRAFIE

ACKER Udo, *Alexandru V. Boldur : "Ștefan cel Mare, Voievod al Moldovei"*, Revista Scriitorilor Români, München, Nr. 12, 1975.

ADAMEȘTEANU Dinu, *Mircea Popescu-Amintiri*, Limite, Paris, Nr, 20 Decembrie 1975.

ALONSO Martin, *Aron Cotruș poeta de la latinidad*, Carpații, Madrid, Anul XX, Nr. 26-27, August-Octombrie 1975.

AMARU T., *The Socialist Republic of Rumania sau elucubrațiile lui Fischer-Galați*, Exilul Solidar, New York, Nr. 37, Decembrie 1975, pp. 10-11.

ANDRADE Carlos Drummond de, *Un Brasileiro em Honolulu, [despre Ștefan Baciu], Jornal do Brasil, 15 Marite 1975.*

ARABOLU G., Autobiografie [poem], Mele, Honolulu, Iunie 1975.

ARCADE L.M., Mircea Popescu : Românul, Limite, Paris, Nr. 20, Decembrie 1975.

ASTALOS Georges, *Bordel à merde*, Poésie. Traduction et adaptation D. Scortzeanu, Evelyne Denuit. Edition revue par l'auteur, Jean Grassin Éditeur, Paris, 1975, 64. p.

ASTALOS Georges, *Costin Miereanu : musique visible*, New Europe, Luxemburg, Nr. 11, Ianuarie-Martie 1975.

AXENTE Crișu, *Muncitorimea și comunismul*, Carpații, Madrid, 25 Aprilie - 25 Iulie 1974.

BACIU Ștefan, *Inscription en una fotografia de Carlos Edmundo de Ory*, [poem], Torra Tavira, Cadiz, Noembrie 1974.

BACIU Ștefan, *Timpuri noi; Bilanțul poetului născut la Brașov, la 55 de ani în Honolulu; Florile dalbe, flori de bananier; Autoportret pe un colț de ziar; Provincială universală, [poeme], Revista Scriitorilor Români, München, Nr. 13, 1975, pp. 34-38.*

BACIU Ștefan, George Putneanu (1913-1979), Revista Scriitorilor Români, München, Nr. 13, 1975, pp. 120-124.

BACIU Ștefan, *Franz Tamayo* [poem], Poesia de Venezuela, Caracas, Mai-Iunie 1975.

BACIU Ștefan, *Eugen Relgis: un om dintr'o bucată*, Limite, Paris, Nr. 19, August 1975.

BACIU Ștefan, *Trincheras de ideas y de piedras*, Los Tiempos, Cochambamba, Domingo, 3 Noembrie 1974.

BACIU Ștefan, *Diario Carioca* [poem], Mele, Honolulu, Noembrie 1975.

BACIU Ștefan, *Apreslude in Hawaii* [poem], Die Tat, Zürich, 14 Decembrie 1974.

BACIU Ștefan, *André Breton y los surrealistas en Santo Domingo*, Presencia Literaria, La Paz, 18 Mai 1975.

BACIU Ștefan, *Un bun Român* [despre Mircea Popescu], Limite, Paris, Nr. 20, Decembrie 1975.

BACIU-SIMIAN Mira, *Documents inédits Paul Caludes-Jean Charlot concernant L'Apocalypse*, in "Paul Claudel in the Pacific". Honolulu, Hawaii, Vol. I. Nr. 1, Mai 1975, pp. 40-45.

BACONSKY Anatol E., *Die schwartze Kirka (aus dem Rumänischen von Max Demeter Peyfuss), Kontinent, Nr. 3m 1975, pp. 211-342.*

BACOU D., *Dans la prison roumaine de Pitesti. Une journée de "rééducation"*, Catacombes, Mai 1975.

BACU Dumitru, *Toamnă* [poem], Vatra, Freiburg, Nr. 153, Iulie-Septembrie 1975.

BAIGNÈRES Claude, *Aux Bouffes-du-Nord un triomphe pour le jeune théâtre new-yorkais. La Mama émerge de son sous-sol* [despre Andrei Șerban], Le Figaro, 16 Octombrie 1975.

BAIN George, *Eastern Europe's too chummy for (printable) words*, The Toronto Star, 22 Noembrie 1975.

BANU Georges, *Une Mouette proustienne* [despre Lucian Pintilie], Travail Théâtral, Paris, Nr. 20, Iulie-Octombrie 1975, pp. 90-96.

BANU Georges, *L'orient et les voix du théâtre*, Travail Théâtral, Paris, Nr. 20, Iulie-Octombrie 1975, pp. 120-123.

BAR-ON George, *Trăiri peste furtuni*, Editura "Panopticum Press" Londra, 1975, 144 p.

BARBU Titus, *Fum împărat* [poem], Limite, Paris, Nr. 19, August 1975.

BARBULESCO Titus, *Lucian Blaga, poète d'aujourd'hui*, Revue des Études Roumaines, Paris, Nr. 15, Paris, 1975, pp. 7-51.

BAR(BULESCU) T., *Lucian Blaga "Poesie" (1919-1943)*. Testo a fronte e introduzione a cura di Rosa Del Conte, Roma, 1971, Revue des Études Roumaines, Paris, XV, 1975, pp. 215-217.

BARSAN Vasile, *Miorița: Romanian Folk Ballad* (translation by Vasile Barsan), Romanian Sources, Pittsburgh, Vol. I, Part. I, 1975 pp. 35-37.

BARSAN Vasile C., *Literary Analysis of the Romanian Folk Ballad "Miorița"*, Romanian Sources, Pittsburgh, 1975, Vol. I, Part. I, pp. 38-42.

BARSAN Vasile C., *The Legend of Master-builder Manole* (translation by Vasile C. Barsan), Romanian Sources, Pittsburgh, Vol. I, Part. 2, Iulie 1975, pp. 26-32.

BARSAN Vasile C., *The Legend of "Meșterul Manole". A Literary Study of Sources and Themes*, Romanian Sources, Pittsburgh, Vol. I, Part 2., pp. 33-38.

BARSAN Vasile C., *Dracula : A Warped Image of Escapism and Insanity*, Romanian Sources, Pittsburgh, Vol. Vi, Part. 2, Iulie 1975, pp. 44-54.

BATALI Nina, *Honduras visto da Nina Batali*, [Texte de : Nina Batalli, Mario Luzi, Giorgio Prosperi, Marino Piazzolla], Edizioni d'Arte La Barcaccia, Roma, 1975.

BAȚU Florica, *Oglinzi*, [poem], Kitchener, 1975.

BELDICEANU N., *A propos d'un livre sur les lois pénales ottomanes*, Journal of the Economic and Social History of the Orient, T. XVII/2, Leyde, 1974, pp. 206-214.

BELDICEANU N., *Margarid: un timar monastique*, Revue des Etudes Byzantines, Paris, t. XXXIII, 1975, pp. 227-255.

BELDICEANU N., *Les Valaques de Bosnie à la fin du XV-e siècle et leurs institutions*, Turcica, Paris, t. VII, 1975, pp. 122-134.

BELDICEANU N. - Irène BELDICEANU-STEIHERR, *Déportation et pêche à Kilia entre 1484 et 1508*, Bulletin of the School of Oriental and African Studies, University of London, t. XXXVIII/1, Londra, 1975, pp. 40-54.

BELDIMAN Matei, *Călătorii* [poem], Limite, Paris, Nr. 19, august 1975.

BENDESCU Vianor, *Mircea Streinul, 1919-1945. Poet și romancier*, Drum, Pittsburgh, Anul XI, Nr. 4, Noembrie-Decembrie 1975, pp. 3-9.

BERNARD Noël, *Exluderea lui D. Țepeneag din Uniunea Scriitorilor Români*, Limite, Paris, Nr. 19, August 1975.

BETOCCHI Carlo, *Poesia inedita*, 19 disegni, 2 scultura de Ernesto Galzffi. Con un commento di Ionel Jianou, Florenza, 1975.

BLAGA Lucian, *Self-Portrait: Among the Mountain Lakes* (translation by Donald Eulert), Romanian Sources, Pittsburgh, Vol. I, Part. 2, Julie 1975.

BLAGA Lucian, *Aux lecteurs: Biographie ; Années, exil et sommeil ; Nous, les chanteurs lépreux ; Bonté, automne ; Perspective ; Epilogue ; Concluision* (traduit du roumain par Vigril Ierunca), La Nouvelle Revue Française, Nr. 273, Septembrie 1975, pp. 2-8.

BOBOC J. Dr., *Les Relations franco-roumaines*, Bulletin Informatif de l'association des Français d'origine roumaine, A.F.-D.O.R., Paris, Nr. 3, Iulie 1975, pp. 1-3.

BOCANICIU Dan, *Appels* [poem], Cahiers de l'Est, Paris, Nr. 2, Aprilie 1975, pp. 88-90.

www.arhivaexilului.ro

BOCANICU Dan, *O Antologie poetică de Dinu Pillat*, Limite, Paris, Nr. 20, Decembrie 1975.

BODISCO Antoaneta, *Un năzdrăvan* [despre Mircea Popescu], Limite, Paris Nr. 20, Decembrie 1975.

BONNEFOY Claude, *Entretiens avec Ionesco. Dada roumain*, La Quinzaine Littéraire, Nr. 217, 16 Septembrie 1975.

BOSSCHÈRE Guy de, *Tsepeneag exilé malgré lui* [Dialog cu D. Țepeneag], La Quinzaine Littéraire, Paris, Nr. 219, 16 Octombrie 1975.

BOSSCHÈRE Guy de, *Mioritza; Maître Manole; Maramures*, Cahiers de l'Est, Paris, Nr. 4, Decembrie 1975, pp. 49-50.

BRĂDESCU Faust, *Tineretul și mișcarea legionară*, Carpații, Madrid, 1 Decembrie 1973 - 31 Ianuarie 1984.

BRĂDESCU Faust, *Mișcarea Legionară și spiritul religios*, Carpații, Madrid, 22 Februarie - 25 Martie 1974, pp. 11-14.

BRAGA Roman Arhim., *Câteva gânduri despre Basarabia*, Solia, Mai 1975, pp. 20-22.

BRĂTIANU G.I., *Les Assemblées d'États et les Roumains en Transylvanie. III*, Revue des Études Roumaines, Paris, XV, 1975, pp. 113-143.

BRUCKSTEIN Ludovic, *Destinul lui Jaacov Maghid*, Colecția Panopticum, Tel Aviv, 1975, 136 p.

BRUMARU Emil, *Julien l'Hospitalier; La Véranda de Julien l'Hospitalier; Les Amours de Julien l'Hospitalier; Le Secret de Julien l'Hospitalier; Le Bonheur de Julien l'Hospitalier; Le Bonheur de Julien l'-Hospitalier* (traduit du roumain par Alain Paruit), Cahiers de l'Est, Paris, Nr. 4, Decembrie 1975, pp. 114-117.

BUICAN Denis, *[Correspondance]. Un Munich de la liberté*, Le Monde, 30 Iulie 1975.

BUMBEȘTI Gheorghe, *Drumul robilor* [poem], Mele, Honolulu, Iunie 1975.

BURILEANU Aristide, *Interviu cu pictorul Radu Anton Maier*, Apoziția, Mnchen, Nr. 3, 1975, pp. 163-167.

BUTARIU Miron, *Amintiri din închisoare de Nicolae Dima*, America, Detroit, 13 Ianuarie 1975.

CĂLINESCU Matei, *La vie et les opinions de Zacharias Lichter (extraits)*, (adapté en français par Robert Marteau), Cahiers de l'Est, Paris, Nr. 2, Aprilie 1975, pp. 37-53.

CAMPY Antonio Manuel, *Maria Droc*, in "Diccionario critico del Arte Espanol Contemporanes", Iberico Europea de Ediciones, Madrid, 1973, pp. 112-113.

CANSINOS-ASSENS, *En Homenaje a Eugen Relgis*, Ediciones La Escuela Moderna de Calgary, 1975.

CHAMBRILLON Paul, *"L'Homme aux valises", pièce d'Eugène Ionesco*, Valeurs Actuelles, Paris, 15 Decembrie 1975.

CHAPIER Henry, *La Roumanie à l'heure du sommeil de Helsinki*, Le Quotidien de Paris, 30 Iulie 1975.

CHIRNOAGĂ Platon, *Ungurii și Transilvania*, Carpații, Madrid, 1 Decembrie 1973 - 31 Ianuarie 1974.

CIORAN E.M., *Fluctuations*, La Nouvelle Revue Française, Nr. 274, Octombrie 1975, pp. 136-155.

CIORANESCU Alexandru, *Vasile Alecsandri*, New York, 1973, 160 p.

CIORANESCU Alexandru, *Alonso de Nava Grimon de Villanueva del Prado*. Obras politicas. Edicion, introduccion y notas, Santa Cruz de Tenerife, 1974, 354 p.

CIORANESCU Alexandru, *Alejandro de Humboldt, el hombre arrondillado*, Estudios Canarios, XVI-XX (1970-1975) pp. 96-97.

CIORANESCU Alexandru, *Los primeros pobladores de Santa Cruz de Tenerife*. Anuario de Estudios Atlanticos, XXI, Madrid, 1975, 33 p.

CIORANESCU Alexandru, *José Viera y Clavijo. Tomas de Iriarte. Dos viajes por Espana*. Edicion, introduccion y notas. Santa Cruz de Tenerife, 1975, 93 p.

CIORĂNESCU Alexandru, *A doua vedere*, Revista Scriitorilor Români, München, Nr. 13, 1975, pp. 39-42.

CIORĂNESCU Alexandru, *Geometrie variabilă*, Apoziția, München, Nr. 3, 1975, pp. 19-30.

CIORANESCO Georges, *Le "Hospodar de Valachie" du Musée de Rouen*, Revue des Études Roumaines, Paris, XV, 1975, pp. 85-96.

CISMĂRESCU Mihai, *Clio's Mishaps or a Reinterpretation of Romanian History,* Romanian Sources, Pittsburgh, Vol. I, Part I., 1975, pp. 43-52.

CISMĂRESCU Mihai, *O Controversă care continuă. Paternitatea Învățăturilor lui Neagoe Basarab,* Revista Scriitorilor Români, München, Nr. 13, 1975, pp. 135-150.

CISMĂRESCU Mihai, *Cantemir, al nostru,* Revista Scriitorilor Români, München, Nr. 13, 1975, pp. 151-153.

CISMĂRESCU Mihai, *Un prieten ne-a lăsat singuri...* [despre Mircea Popescu], Limite, Paris, Nr. 20, Decembrie 1975.

CLAUDIAN Ion Dr., *A murit Generalul.* [Platon Chirnoagă], Carpații, Madrid, Anul XX, Nr. 22-25, 25 Aprilie - 25 Iulie 1974.

CLAVERIE Marcel, *"Le Tableau". Ionesco en musique,* Le Quotidien de Paris, 22 Septembrie 1975.

CODRESCU Andrei, *The Life and Times of an Involuntary Genius,* A Venture Book, George Brzailer, New York, 1975, 192 p.

CODRESCU Andrei, *O dezlegare la marginea cuvântului* [poem], Mele, Honolulu, Iunie 1975.

CONDÉ Gérard, *Gérard Calvi compose pour Ionesco,* Le Monde, 24 Septembrie 1975.

CONSTANTINESCU Magdalena, *Exil I* [poem], Revista Scriitorilor Români, München, 1975, Nr. 13.

CONSTANTINESCU Magdalena, *Sarea ploii* [poem], Limite, Paris, Nr. 19, August 1975.

CONSTANTINESCU Magdalena, *Regește* [poem], Limite, Paris, Nr. 20, Decembrie 1975.

COSMOPOL Eleonora, *Philip Gabriel Eidelberg: "The great rumanian peasent revolt of 1907",* Limite, Paris, Nr. 20, Decembrie 1975.

COSTE Brutus, *Growth of the Romanian Nation and Evolution of Society Until the Turkish Conquest,* Romanian Sources, Pittsburgh, Vol. I, Part 2., Iulie 1975, pp. 3-11.

COSTSCU Paul, *Voronet* [poem], Limite, Paris, Nr. 19, August 1975.

COSTINESCU Mihai, *Ionescu văzut de Suedezi,* Limite, Paris, Nr. 19, August 1975.

COTRUȘ Aron, *Cosașul* [poem], Apoziția, München, Nr. 3, 1975, pp. 32-33.

COTRUȘ Aron, *Deștărare; Drumuri prin furtună* [poem], Mele, Honolulu, Iunie 1975, pp. 1-2.

COURNOT Michel, *"Les Troyennes" au Festival d'automne* [despre Andrei Șerban], Le Monde, 10 Octombrie 1975.

COURNOT Michel, *"L'Homme aux valises"* [despre Eugen Ionescu], Le Monde, 3 Decembrie 1975.

CRISTEA Vasile Episcop, *Mucenicii adevărului,* Bună Vestire, Roma, Anul XIV, Nr. 3-4, Iulie-Decembrie 1975, pp. 1-4.

CRISTOVICI Șerban, *"Elles étaient quatre", roman de Paul Goma,* Cahiers de l'Est, Paris, Nr. 1, Ianuarie 1975, pp. 132-134.

CRISTOVICI Șerban, Nasc și în Occident oameni. Jules Monneret și "iscodirile" sale, Limite, Paris, Nr. 19, August 1975.

CRISTOVICI Șerban, *"Les Staliniens" de Dominique Dessanti,* Cahiers de l'Est, Paris, Nr. 3, Septembrie 1975, pp. 142-144.

CRISTOVICI Șerban, *"Contre tout espoir" de Nadejda Mandelstam,* Cahiers de l'Est, Paris, Nr. 4, Decembrie 1975, pp. 143-144.

CROITORU Angela, *Soarele* [poem], Limite, Paris, Nr. 19, August 1975.

CUGLER Grigore, *Vi-l prezint pe Țeavă.* Ilustrații: Apunake, Editura "Limite", Madrid, 1975, 60 p.

CUGLER Grigore, *Despărțire* [poem], Mele, Honolulu, Iunie 1975.

CULIANU Ioan P., *Michel Meslin: "Pour une science des religions",* Aevum, 49 (1975).

CULIANU Ioan P., *H. Jonas: "Le Gnosticisme",* Aevum, 49 (1975).

CULIANU Ioan P., *Mircea Eliade: "La Nostalgia delle origini",* Aevum, 49 (1975).

CULIANU Ioan P., *J.E.S. Thomson: "Maya History and Religion",* Aevum, 49 (1975) 5-6.

CULIANU Ioan P., *Nota su "La Vergine delle Rocce" di Leonardo,* Aevum, 49 (1975), pp. 389-393.

CULIANU I.P., *Exil,* Limite, Paris, Nr. 19, August 1975.

CULIANU Ioan P., *Les Xavantes du Mato Grosso,* Revue d'histoire et de Philosophie Religieuses, 4/1974, pp. 531-534.

CUȘA, I., *Scrisoare târzie* [despre Mircea Popescu], Limite, Paris, Nr. 20, Decembrie 1975.

www.arhivaexilului.ro

DAVID Cathérine, *Le Dernier des ciniques* [despre E.M. Cioran], Le Nouvel Observateur, 6 Ianuarie 1975.

DEMETRESCU Camilian (Catalogul expoziției sale dela "Instituto dell-Arte, Universita di Parma. Introduzione di Giulio Carlo Argan. Testi di: Rosario Assunto, Domenico Cara, Enrico Fanciulli, Luciano Marziano, Italo Mussa, Sandra Orienti, Arturo Carlo Quintavalle, Eugen Schileru, etc.), Parma, 1975.

DEMETRESCU Camilian, *Treizeci de ani dela eliberarea României,* Limite, Paris, Nr. 18, Martie 1975.

DEMETRESCU Camilian, *Colonna infama la colonna infinita di Brancusi,* l'Unità, Roma, 12 Iunie 1975.

DEMETRESCU Camilian, *Quando Bucarest non era in Asia,* L'Umanità, Roma, 3 Iulie 1975.

DEMETRESCU Camilian, *L'Arte del compromesso non esista,* L'Umanità, Roma, 27 Iulie 1975.

DEMETRESCU Camilian, *L'Occhio di Stalin,* L'Umanità, Roma, 15 Noembrie 1975.

DEMETRESCU Camilian, *Lo stesso destino di Dubcek? (lettera aperta all'Onorevole Berlinguer),* L'Umanità, Roma, 16 Noembrie 1975.

DEMETRESCU Camilian, *Teoria e prassi dell-umorismo del dissenso,* L'Umanità, Roma, 20 Decembrie 1975.

DEMOULIN Jean-Vincent, *La Compagnie de danse moderne du Grand-Théâtre de Nancy à la première soirée J.M.F.* [despre E. Căciuleanu], Le Progrès, Lyon, 25 Octombrie 1975.

DIMOV Leonid, *Irisation; Dénouement; Au bout* (traduit du roumain par Michel Deguy avec la collaboration de D. Tsepeneag), Cahiers de l'Est, Paris, Nr. 4, Decembrie 1975, pp. 76-78.

DIMOV Leonid, *Noces; Dédoublements* (traduit du roumain par Alain Paruit), Cahiers de l'Est, Paris, Nr. 4, Decembrie 1975, pp. 78-79.

DJUVARA Neagu M., *Civilisations et lois historiques. Essai d'étude comparée des civilisations,* Éd. Mouton, Paris-La Haye, 1975, 448 p.

DRĂGUȚESCU Eugen, *Ultimele cinci zile ale lui Mircea Popescu,* Limite, Paris, Nr. 20, Decembrie 1975.

DUMOLIN Denise, *L'Église Roumaine de Paris,* L'Aurore, 19 Noembrie 1975.

DUMUR Guy, *Les Masques au pouvoir* [despre Miruna și Radu Boruzescu], Le Nouvel Observateur, 5 Mai 1975.

DUMUR Guy, *Feuilles d'automne* [despre Andrei Șerban], Le Nouvel Observateur, 20 Octombrie 1975.

D[UMUR] G[uy], *"L'Homme aux valises" d'eugène Ionesco. Théâtre de l'Atelier,* Le nouvel Observateur, Paris, 15 Decembrie 1975.

ELIADE Mircea, *Orphée et l'orphisme* in "Sens et existence". En hommage à Paul Ricœur, Éditions du Seuil, Paris, 1975, pp. 46-59.

ELIADE Mircea, *Jurnul în Scandinavia,* Revista Scriitorilor Români, München, Nr. 13, 1975, pp. 12-33.

ELIADE Mircea, *Le Macranthrope* (traduit par Alain Paruit), Cahiers de l'Est, Paris, Nr. 2, Aprilie 1975, pp. 5-25.

ELIADE Mircea, *Eminescu,* America, Detroit, 9 Iunie 1975.

ELIADE Mircea, *Roma nu va mai fi aceeași...* [despre Mircea Popescu], Limite, Paris, Nr. 20, Decembrie 1975.

FEJTŐ François, *A propos de la Transylvanie,* Cahiers de l'Est, Paris, Nr. 4, Decembie 1975, pp. 152-153.

FLORENNE Yves, *Le Souffle de l'Est* [despre Monica Lovinescu], Le Monde, 20-21 Aprilie 1975.

FROMONT Michel, *Gherasim Luca-Gilles Ehrmann,* Le Monde, 29 Mai 1975.

GALEY Matthieu, *Les Troyennes* [despre Andrei Șerban], Le Quotidien de Paris, 10 Octombrie 1975.

GALEY Matthieu, *"L'Homme aux valises" d'Eugène Ionesco. Pleines de fantasmes,* Le Quotidien de Paris, 3 Decembrie 1975.

GABANYI Anneli Ute, *Partei und Literatur in Rumänien seit 1945,* Südost-Institut, R. Oldenbourg Verlag, München, 1975, 210 p.

GABANYI Anneli Ute, *Dogmatisch auf nationaler Grundlage. Die rumänische Literaturpolitik seit 1972,* Wissenschaftlicher Dienst Südosteuropa, Heft 9, 1975, pp. 180-184.

GABANYI Anneli Ute, *La Politique culturelle en Roumanie. "Povestea Vorbii" et les "Oniriques",* Cahiers de l'Est, Paris, Nr. 4, Decembrie 1975, pp. 128-142.

GABREA Florin, *N'oubliez pas l'arôme vin de Condado* (traduit du roumain par F. Bloch), Cahiers de l'Est, Paris, Nr. 4, Decembrie 1975, pp. 96-103.

GÂRLEANU Sava, *Victor Eftimiu - Ultimele secvențe, Limite, Paris, Nr. 19, August 1975.*

GĂZDARU D., Limba și Nația, Pământul Strămoșesc, Buenos Aires, Serie nouă, Nr. 2, 1975, pp. 5-22.

GODARD Colette, *Les Structures de Ionesco,* Le Monde, 10 Septembrie 1975.

G[OLEA] A[ntoine], *Georges Enesco: "Œdipe" - Disque "Déesse", Harmonia, Paris, Mai-Iunie 1973, pp. 50-53.*

GOLESCU Maria, Colophon of Voivode Alexander II of Wallachia on a Byzantine Miniatured Manuscript at the Library of Chicago University, Revue des Études Roumaines, Paris, XV, 1975, pp. 194-198.

GOMA Paul, *Scrisoare către organele de conducere din Uniunea Scriitorilor, București,* Limite, Paris, Nr. 20, Decembrie 1975.

GORUNESCU Elena, *L'Itinéraire roumain de Tristan Tzara,* Europe, Paris, Iulie-August 1975, pp. 159-164.

GROSSU Sergiu, *Derrière le rideau de bambou. De MaoTse Toung à Fidel Castro* (deuxième édition), Éditions des "Catacombes", Courbevoie, 1975, 153 p.

HALETT P.H., *Grossu Edits WorthyDescription of Comunist's Church Persecution,* The National Catholic Register, 4 Mai 1975.

HALMAGHI John, *Revista "Gândirea" și marxismul,* Drum, Pittsburgh, Anul XI, Nr. 3, Iulie-Octombrie 1975, pp. 3-6.

HALMAGHI John, *A murit un luptător* [despre Mircea Popescu], Limite, Paris, Nr. 20, Decembrie 1975.

HERESCU Solo, *Unghiul de lumină* [versuri], Panopticum Press, Londra, 1975, 60 p.

HOPE Trevor J., *British Army Officiers in the Danubian Lands. 1799-1802,* Revue de Études Roumaines, Paris, XV, 1975, pp. 97-112.

HORIA Vintilă, *Viaggio ai centri della terra,* Ed. Mediterranee, Roma, 1975, 402 p.

HORIA Vintilă, *Pentru o cunoaștere literară a unor concepte științifice actuale, Revista Scriitorilor Români, München, Nr. 13, 1975, pp. 124-134.*

HORIA Vintilă, Teleologie [poem], Limite, Nr. 19, August 1975.

HORIA Vintilă, *El Greco, Velasquez, Goya y otros paisajes espanoles,* Bellas Artes 74, Madrid, V., Nr. 37, Noembrie 1974, pp. 3-8.

HORIA Vintilă, *Toamnă 1974* [poem], Apoziția, München, Nr. 3, 1975, p. 31.

HUTTMANN Georg Valentin, *Das Ende der diplomatischen Mission das Dr. Johannes Muraltus (1563-1602),* Korrespondenzblatt des Arbeitskreises für Siebenbürgische Landeskunde, III Folge. Redigiert von Anton Schwob, Bühlau Verlag Köln, Wien, 1975, pp. 110-111.

IASINSCHI Vasile, *Martiriul Mișcării Legionare,* Exilul Solidar, New York, Iunie 1975.

IERUNCA Virgil, *Journal d'un hérétique,* Cahiers de l'Est, Paris, Nr. 1, Ianuarie 1975, pp. 89-92.

IERUNCA Virgil, *Retipărirea operei lui Pompiliu Constantinescu,* Revista Scriitorilor Români, München, Nr. 13, 1975, pp. 161-164.

IERUNCA Virgil, *Caligrafie* [poem], Mele, Honolulu, Iunie 1975.

IERUNCA Virgil, *Insectar: Zoe Dumitrescu-Bușulenga,* Limite, Paris, Nr. 19, August 1975.

IERUNCA Virgil, Lucian Blaga (1895-1961), La Nouvelle Revue Française, Nr. 273, Septembrie 1975.

IERUNCA Virgil, *Geo Dumitrescu: "Combien de vérité"; Leonid Dimov: "Etape"; Sorin Mărculescu: "Le quatrième hymne* [traduceri], Esprit, Paris, Septembrie 1975.

IERUNCA Virgil, *Sanda Stolojan,* Cahiers de l'Est, Paris, Nr. 3, Septembrie 1975.

IERUNCA Virgil, *Amintirea lui Mircea Streinul,* Drum, Pittsburgh, Anul XI, Nr. 4, Noembrie-Decembrie 1975, pp. 10-11.

IERUNCA Virgil, *Mircea Popescu,* Limite, Paris, Nr. 20, Decembrie 1975.

IONESCO Eugène, *L'Homme aux valises* suivi de *Ce formidable bordel,* Théâtre, Gallimard, Paris, 1965, 199 p.

IONESCO Eugène, *Événements inexplicables qui me sont arrivés ou qui m'ont donné à penser,* Cahiers de l'Est, Paris, Nr. 1, Ianuarie 1975, pp. 3-13.

IONESCO Eugène, *Les Sociétés d'auteurs contre les auteurs,* Le Figaro, 30 Mai 1975.

www.arhivaexilului.ro

IONESCO Eugène, *"Journal de bord". Plus on est fou, moins on rit,* Le Figaro Littéraire, 16 August 1975.

IONESCO Eugène [Lettre de Ionesco à Vladimir Maximov], Continent, Paris, Nr. 1, Septembrie 1975, pp. 14-16.

IONESCO Eugène, *"Je vais monter la garde à la frontière du XIVe arrondissment,* Le Figaro Littéraire, 4 Octombrie 1975.

IONESCO Eugène, *L'Homme aux valises,* Les Cahiers du Chemin, Nr. 25, 15 Octombrie 1975, pp. 16-25.

IONESCO Eugène, *Journal d'un citoyen malgré lui,* La Nouvelle Revue Française, Nr. 274, Octombrie 1975, pp. 167-183.

IONESCO Eugène, *Non* [introducere de Eugen Ionescu, traducere de Marie-France Ionescu], Cahiers de l'Est, Paris, Nr. 4, Decembrie 1975, pp. 5-15.

IONESCO Eugène [Interview acordat lui Anne Surgers], Le Quotidien de Paris, 1 Decembrie 1975.

IONESCU Irina, *Annelei Ute Gabany: "Partei und Literatur in Rumänien seit 1945",* Wissenschaftlicher Dienst Südost Europa, Heft 11-12 1975.

IONESCU Vladimir, *Intâlnire cu Iuliu Maniu,* Revista Scriitorilor Români, München, 1975, Nr. 13, pp. 77-81.

IORGA Nicolae, *The Origins, Character and Destiny of the Romanian People* (translation by Natalia Dimitriu), Romanian Sources, Pittsburgh, Vol. I, Part. 2, Iulie 1975, pp. 13-25.

IVĂNCEANU Vintilă, *Aller-retour* (fragments),(traduit du roumain par F. Bloch), Cahiers de l'Est, Paris, Nr. 4, Decembrie 1975, pp. 80-90.

IVANESCU Mircea, *Le Féliphone bavard; Dramatis Personæ* (traduit par Christian Audejean), Cahiers de l'Est, Paris, Nr. 2, Aprilie 1975, pp. 54-55.

JAMET Dominique, *"L'Homme aux valises". Gris sur gris* [despre Eugen Ionescu], L'Aurore, Paris, 3 Decembrie 1975.

JIANOU Ionel, *Antoine Poncet,* Éditions Arted, Paris, 1975, 83 p. + 75 ilustrații.

JIANU Ionel, *Dimitrie Berea,* Revista Scriitorilor Români, München, Nr. 13, 1975, pp. 118-119.

JIANOU Ionel, *Brancusi en dessins, en maquette,* Le Quotidien de Paris, 29 Decembrie 1975.

JLK, *Une Revue: "Les Cahiers de l'Est",* La Liberté, Bruxelles, 5-6 Iulie 1975.

JUIN Hubert, *Tristan Tzara,* Cahiers de l'Est, Paris, Nr. 4, Decembrie 1975, pp. 16-30.

LEVINAS Emmanuel, *L'être et l'autre. A propos de Paul Celan* in "Sens et Existence en hommage à Paul Ricœur", Éditions du Seuil, Paris, 1975, pp. 23-30.

KAMM Henry, *Richt Still Limited. East European Liberals Feel Hurt by Detente* [despre Dumitru Țepeneag], International Herald Tribune, 3 Iunie 1975.

KANTERS Robert, *Ionesco en vrac,* L'Express, 15 Decembrie 1975.

KARLINGER Felix, *Fragmente relative la lirica religioasă în perioada de timp dintre cele două războaie mondiale, VI, Bună Vestire, Roma, Anul XIV, Nr. 3-4, Iulie-Decembrie 1975, pp. 95-102.*

KARVELIS Ugne, Un témoignage sur la littérature de l'Europe orientale, Cahiers de l'Est, Le Figaro, 11 Februarie 1975.

KING Robert R., *Rumania. Changes in Party Secretariat and Governmrnt Follow Elections,* Radio Free Europe Research, 19 Martie 1975.

KITCH M., *Constantin Stere and rumanian "Populism",* The Slavonic and East European Review, Aprilie 1975, pp. 248-271.

LAON Rémy de., *L'Occident devant le 23 août 1944 roumain, Carpații, Madrid, 25 August - 25 Octombrie 1974.*

LEBLANC Alain, Ionesco : aux sources de nos incohérences, Le Quotidien de Paris, 12 Septembrie 1975.

LECLERC Hervé, *La Persécution religieuse en Roumanie. Le Drame de l'Église latine,* Est-Ouest, Paris, Nr. 543, Ianuarie 1975, pp. 9-12.

LEONTIES Demetrius, *Vasile Posteucă,* Carpații, Madrid, Anul XX, Nr. 22-25, 25 Aprilie - 25 Iulie 1974.

LONCHAMT Jacques, *Une nouvelle œuvre de Messiaen* [despre Marius Constant], Le Monde, 1 Noembrie 1975.

L[ONCHAMPT] J[acques], *A l'Opéra de Lyon. "Carmen" chez Goya* [despre Viorica Cortez], Le Monde, 14 Noembrie 1975.

LORINȚ Florica Elena, *Hic et nunc* [poem], Mele, Honolulu, Iunie 1975.

LOVINESCU Monica, *Deriziunea adevărului în numele puterii,* Revista Scriitorilor Români, München, Nr. 13, 1975, pp. 159-160.

LOVINESCO Monica, *Où en est la littérature roumaine,* Cahiers de l'Est, Paris, Nr. 1, Ianuarie 1975, pp. 117-124.

LOVINESCU Monica, *Colocviul Eminescu dela Sorbona,* Limite, Paris, Nr. 19, August 1975.

LOVINESCO Monica, *Mot à mots* [proză], Cahiers de l'Est, Paris, Nr. 4, Decembrie 1975, pp. 51-61.

LOVINESCU Monica, *La început a fost... exilul* [despre Mircea Popescu], Limite, Paris, Nr. 20, Decembrie 1975.

LOZOVAN E., *"La Lettre sur la conscience" de D. Cantemir,* Revue des Études Roumaines, Paris, XV, 1975, pp. 67-84.

LOZOVAN E., *B.P. Hasdeu et le dieux nordiques,* Revue des Études Roumaines, Paris, XV, 1975, pp. 187-194.

LOZOVAN E., *Dimitrie Găzdaru: Omul, Savantul, Luptătorul,* Pământul Strămoşesc, Buenos Aires, Serie Nouă, Nr. 2, 1975, pp. 23-26.

LUNGU Alexandru, *Mărturie asupra lui Constant Tonegaru* [poem], Limite, Nr. 19, August 1975.

McDONALD Larry, *American religious Leaders ignore Soviet Persecutions* [despre Sergiu Grossu], Congressional Record, 8 Iulie 1975.

MacKENDRICK Paul, *The Dacian Stones Speak,* Chapel Hill: The University of North Carolina Press, 1975, 248 p.

MALFROY Michel, *Saison 1975-76. Une soirée J.M.F. rare avec le merveilleux Ballet de Nancy* [despre G. Căciuleanu], L'Est Républicain, 18 Octombrie 1975.

MANNONI Gérard, *Messiaen plus vrai que nature* [despre Marius Constant], Le Quotidien de Paris, 31 Octombrie 1975.

MANZATTI J.N., *Film bucureştean,* Revista Scriitorilor Români, München, Nr. 13, 1975, pp. 61-73.

MANZATTI J.N., *Viorica Ursuleac la 80 de ani,* Revista Scriitorilor Români, München, 1975, Nr. 13, pp. 155-157.

MARCABRU Pierre, *"Les Troyennes". Une fascination* [despre Andrei Şerban], France-Soir, 10 Octombrie 1975.

MARCABRU Pierre, *"L'Homme aux valises". Un académicien traqué* [despre Eugen Ionescu], France-Soir, 3 Decembrie 1975.

MĂRCULESCU Sorin, *Que les murs soient bâtis* (traduit par Christian Audejean), Cahiers de l'Est, Paris, Nr. 1, Ianuarie 1975, pp. 41-43.

MARII Ion, *Omul din Manifest. Mărturiile unui fost ucenic,* Carpaţii, Madrid, 25 August - 25 Octombrie 1974, pp. 5-7.

MAZILESCU Virgil, *Amis; Pastel; Emmanuel; Le Retour d'Emmanuel; Ma leçon : o toi simplicité; Dors mon amour; Le Magasin aux porcelaines* (traduit du roumain par Yvonne Krall), Cahiers de l'Est, Paris, Nr. 4, Decembrie 1975, pp. 91-95.

MICHEL Jacques, *Au Musée de l'Art Moderne. Un Inventaire contemporain et les Brauner de Brauner,* Le Monde, 23 Octombrie 1975.

MIHAIL Petre, *Demenţa în România comunistă,* Exilul Solidar, New York, Ianuarie 1975.

MILOÉ Jean, *Le Procès. Des diffamations en chaîne,* Paris, 1975, 16 p.

MINART Cella, *"Cher beau-père" par Tibor Déry,* Cahiers de l'Est, Paris, Nr. 2, Aprilie 1975, pp. 125-127.

MINART Cella, *"La Maison déserte" de Lydia Tchoukovskaïa,* Cahiers de l'Est, Paris, Nr. 3, Septembrie 1975, pp. 144-146.

MIRCEA Alexandru, *Nedumeriri întemeiate. (Vizita profesorului Olivier Clément în România),* Limite, Paris, Nr. 19, August 1975.

MIRCEA Alexandru, *Octombrie 1948 sau farsa revenirii la ortodoxie,* Bună Vestire, Roma, Anul XIV, Nr. 3-4, Iulie-Decembrie 1975, pp. 5-8.

MIRCEA Alexandru, *Andrei D. Sakharov, Premiu Nobel pentru Pace,* Bună Vestire, Roma, Anul XIV, Nr. 3-4, Iulie-Decembrie 1975, pp. 181-183.

MIREA Ioan I., *A doua învăţătură dintr'o parabolă; Voi fi fost...; Răspuns la scrisorile din ţară* [poem], Revista Scriitorilor Români, München, 1975, Nr. 13, pp. 74-76.

MIREA Ioan I., *Victoria Victimelor,* Carpaţii, Madrid, 1 Decembrie 1973 - 31 Ianuarie 1974.

MIREA Ioan I., *Parcă eram; Singurătate* [poeme], Carpaţii, Madrid, Anul XX, Nr. 26-27, 25 August - 25 Octombrie 1974.

MIREA Ioan I., *Barcelona; Taragona; Plânge ţară...* [poeme], Drum, Pittsburgh, Anul XI, Nr. 3, Iulie-Octombrie 1975.

MORRETTA Angelo, *Buddha e il buddhismo dalle mille facce,* La Tribune, Roma, 13 Iunie 1975.

MUGUR-SCHACHTER Mioara, *The Quantum Mechanical One-System Formalism, Joint Probabilities and Locality,* in "Quantum Mechanics, A Half Century Later", edited by José Leite Lopes, D. Reidel Publishing Company, Dodrecht-Boston, 1974, pp. 107-146.

MUNTEANU Basil, *Solitude et Contradiction de Jean-Jacques Rousseau,* A.G. Nizet, Paris, 1975, 224 p.

NACOU Démosthène, *Préhistoire, histoire et métahistoire de l'Économie Universelle,* New Europe, Luxembourg, Nr. 11, 12, 1975.

NACU Demostene, *Trei în una* [poem], Revista Scriitorilor Români, München, 1975, Nr. 13, pp. 83-84.

NĂSTUREL P.S., *Remarques sur les versions grecque, slave et roumaine des "Enseignements du Prince de Valachie Neagoe Basarab à son fils Théodose"* in "Byzantinisch-Neugriechische Jahrbücher" (1971-1974), Atena, 1975, pp. 249-271.

NĂSTUREL Petre Ş., *Un Témoignage byzantin sur la métropole de Roman* (Moldavie), Revue des Études Roumaines, Paris, XV, 1975, pp. 198-202.

NĂSTUREL Petre Ş., *Le Monastère athonite de Stravronikita et les Roumains,* Revue des Études Roumaines, Paris, XV, 1975, pp. 202-210.

NĂSTUREL Petre Ş., *Georges I. Brătianu: "La Mer Noir. Des origines à la conquête ottomane",* Revue des Études Roumaines, Paris, XV, 1975, pp. 217-218.

NĂSTUREL Petre Ş., *Miltos Garidis: "La Représentation des « nations » dans la peinture post-byzantine,* Revue des Études Roumaines, Paris, XV, 1975, pp. 221-222.

NĂSTUREL Petre Ş., *A propos de la "Descriptio Moldaviæ" de Dimitrie Cantemir,* Cahiers du Monde russe et soviétique, Paris, XVI (I), Ianuarie-Martie 1975, pp. 119-121.

NEGULESCU Iulian, *Visul cu cai* [poem], Mele, Honolulu, Iunie 1975.

NICULESCU Mihai, *Aşa a fost să fie (Joc de vorbe),* Revista Scriitorilor Români, Nr. 13, 1975, pp. 86-100.

NICULESCU Mihai, *Petreceri* [poem], Limite, Paris, Nr. 20, Decembrie 1975.

NICULESCU Mihai, *La Moartea lui Mircea Popescu,* Limite, Paris, Nr. 20, Decembrie 1975.

NOURISSIER François, *Le Balcon. Genêt s'éloigne* [despre Miruna şi Radu Boruzescu], Le Figaro, 25 Aprilie 1975.

NOURISSIER François, *"L'Homme aux valises". La Nuit d'un rêveur* [despre Eugen Inoscu], Le Figaro, 3 Decembrie 1975.

OLARU Ion, *La Situation en Roumanie. I. La Vie politique roumaine à la lumière du XI-e Congrès du P.C.R.,* Est-Ouest, Paris, Nr. 547, 15 Martie 1975, pp. 14-18.

OLARU Ion, *La Presse roumaine en 1974,* Est-Ouest, Paris, Nr. 553, 1 Iunie 1975, pp. 10-12.

OLSEN Camille, *"L'Audition Sakharov" à Copenhague demande l'amnistie de tous les prisonniers politiques en URSS* [despre Eugen Ionescu], Le Monde, 21 Octombrie 1975.

ONCIULESCU Teodor, *Mircea Popescu,* Revista Scriitorilor Români, München, Nr. 13, 1975, pp. 112-117.

O[UELLETTE] F[ernand], *Pour Dimitriu Tsepeneag,* Liberté, Montréal, Nr. 100, Iulie-August 1975.

PÂCLIŞEANU Zenovie, *Istoria Bisericii Române Unite I,* Bună Vestire, Roma, Anul XIV, Nr. 3-4, pp. 21-94.

PAPANACE Constantin, *Mihai Eminescu un mare precursor al legionarismului românesc,* Biblioteca Verde Nr. 4, Editura "Armatolii", Cetatea Eternă, 1975 (ediţia II-a), 1975, 84 p.

PARASCHIVESCU Miron Radu, *Pages de journal,* Cahiers de l'Est, Paris, Nr. 1, Ianuarie 1975, pp. 93-106.

PARUIT Alain, *La Presse soviétique témoigne,* Cahiers de l'Est, Paris, Nr. 1, Ianuarie 1975, pp. 135-137.

PARUIT Alain, *Poésies roumaines,* Cahiers de l'Est, Paris, Nr. 4, Decembrie 1975, pp. 151-152.

PÉLY Annick, *Les Carpathes à Beaubourg* [despre Brâncuşi], Le Quotidien de Paris, 29 Decembrie 1975.

www.arhivaexilului.ro

PENESCO Nicolas, *[Correspondance.] Encore une voie dans le désert ?* Le Monde, 30 Iulie 1975.

PERCIVAL John, *Night on the Islands of Cannes* [despre G. Căciuleanu], Times, 12 Septembrie 1975.

PERROS Georges, *Feuilles mortes* [despre E.M. Cioran], La Nouvelle Revue Française, Nr. 274, Octombrie 1975, pag. 284.

PETRA Nicolae, *Psalm* [poem], Revista Scriitorilor Români, München, 1975, Nr. 13.

PETRA N., *Cerb* [poem], Mele, Honolulu, Iunie 1975.

PETRA N., *Și numai o vorbă* [poem], Limite, Paris, Nr. 19, August 1975.

PETRA N., *Scrisoarea* [poem închinat lui Mircea Popescu], Limite, Paris, Nr. 20, Decembrie 1975.

PETRAȘINCU Dan, *Trei întâlniri cu Mircea Popescu,* Vatra, Freiburg, Nr. 153, Iulie-Septembrie 1975.

PETRAȘINCU Dan, *Fragmente de Jurnal (1938-1940),* Limite, Paris, Nr. 19, August 1975.

PETRU Mircea, *The Centenary of Brancusi's Birth. The Father of Modern Sculpture,* New York, 1975.

PEYFUSS Max Demeter, *Die Rumänische Propaganda in der "Makedonischen Frage", im Jahre 1898,* Mitteilungen des Österreichischen Staatsarchivs, 27, 1974, pp. 276-294.

PEYFUSS Max Demeter, *Cahiers de l'Est,* Österreichische Osthefte, Viena, 1975, pp. 200-201.

PEYFUSS Max Demeter, *Balkanorthodoxe Kaufleute in Wien,* Österreichische Osthefte, XVII, 1975, pp. 258-268.

PEYFUSS Max Demeter, *Rumänische Literatur im Ausland,* Österreichische Osthefte, vol. 17., 1975, pp. 409-412.

PIAZZOLA Marino, *Mircea Popescu,* Limite, Paris, Nr. 20, Decembrie 1975.

PIERRE-PETIT, *Messiaen, d'un canyon aux étoiles* [despre Marius Constant], Le Figaro, 29 Octombrie 1975.

POPESCU Mircea, *"Solitarul" Ionesco,* Revista Scriitorilor Români, München, Nr. 13, 1975, pp. 165-166.

POPESCU Mircea, *"Jurnalul" Domnului Mircea Eliade,* Revista Scriitorilor Români, München, Nr. 13, 1975, pp. 167-170.

POPESCU Mircea, *Utopia sau "Viitorul trecutului",* Revista Scriitorilor Români, München, Nr. 13, 1975, pp. 183-185.

POPESCU Mircea, *"Lecțiile" italiene ale Domnului Coșeriu,* Revista Scriitorilor Români, München, Nr. 13, 1975, pp. 185-186.

POPESCU Mircea, *Cu Dinu Adamești eanu la săpături,* Revista Scriitorilor Români, München, Nr. 13, 1975, pp. 187-188.

POPESCU Mircea, *E.M. Cioran: "Inconvenientul de a te naște",* Revista Scriitorilor Români, München, Nr. 13, 1975, pp. 189-190.

POPESCU Mircea, *Un singolare caso letterario. I due nomi (e le due anime) di Angelo Morretta,* Il Giornale d'Italia, 1 Ianuarie 1975.

POPESCU Mircea, *"Diario" di Mircea Eliade. C'è del sacro in ogni giornata,* La Fiera Letteraria, Roma, 19 Ianuarie 1975.

P[OPESCU] M[ircea], *"Cahiers de l'Est",* L'Europa, Roma, 15 Martie 1975.

POPESCU Petru, *Eastern Europe - The Failure of Leftist Writing,* The Spectator, 19 Aprilie 1975.

POPESCU Traian, *Generalul Platon Chirnoagă,* Carpații, Madrid, Anul XX, Nr. 22-25, 25 Aprilie - 25 Iulie 1974.

POPESCU Traian, *România și unitatea Europei,* "Carpații", Madrid, 1975, 175 p.

POPESCU Stere, *Macii roșii* [poem], Limite, Nr. 19, August 1975.

POSTEUCĂ Vasile, *Amintiri dela "Iconar",* Drum, Pittsburgh, Nr. 4, Noembrie - Decembrie 1975, pp. 14-17.

PROUR Octave, *La Fonction politique des intellectuels : drame ou carence ?,* Prométhée, Paris, Nr. 19, Noembrie - Decembrie 1975, pp. 29-48.

PUTNEANU George, *Gânduri din spital; Neștiut; Întâmplare în vis; Radiografia* [poeme], Revista Scriitorilor Români, München, Nr. 13, 1975, pp. 108-109.

RĂDULESCU Horațiu, [Poem fără titlu], Mele, Honolulu, Iunie 1975.

RĂDULESCU Horațiu, *Leagăn abiselor* [poem], Limite, Paris, Nr. 19, August 1975.

RĂDULESCU Horațiu, [Poem], Limite, Paris, Nr. 20, Decembrie 1975.

RAȚIU Ion, *La Roumanie d'aujourd'hui,* Grassin Éditeur, Paris, 1975, 213 p.

www.arhivaexilului.ro

RAȚIU Ion, *Catolicii din România,* "F.R.P."-Pressa Liberă Română, Londra, 13 Aprilie 1975.

RAUȚĂ Aurelio, *Un prieten bun* [despre Mircea Popescu], Limite, Paris, Nr. 20, Decembrie 1975.

REICHMANN Edgar, *Tsepeneag au-delà de l'évasion onirique,* Le Monde, 31 Octombrie 1975.

REISS Françoise, *Point de vue. L'Affaire Boldeanu,* Le Figaro, 7 Mai 1975.

ROBICHON Jacques, *Un coup de tonnerre : l'Affaire Vintila Horia* in "Le Défi des Goncourt", Éd. Denoël, Paris, 1975, pp. 234-241.

ROMAN Horia, *Nina Batali în Honduras,* Revista Scriitorilor Români, München, Nr. 13, 1975, pp. 157-158.

ROMAN Horia, *Addio, Mircea!* [despre Mircea Popescu], Echi d'italia, Roma, Nr. 102, 1975, pp. 102-103.

ROMAN Horia, *În amintirea lui Mircea Popescu,* Limite, Paris, Nr. 20, Decembrie 1975.

ROSBO Patrick de., *"Les Chaises" d'Eugène Ionesco par la Compagnie Hubert Jappelle,* Le Quotidien de Paris, 5 Februarie 1975.

ROSBO Patrick de., *"Nocturne" d'Ana Novac. Le Malheur sous la cendre,* Le Quotidien de Paris, 25 Aprilie 1975.

ROSBO Patrick de., *"Les Chaises" d'Eugène Ionesco,* Le Quotidien de Paris, 17 Iulie 1975.

ROSSIGNON Yvonne, *Vecinătate; Innoptare; Primăvara; Vătuiul; Zmeu tehui* (poeme], Revista Scriitorilor Români, München, Nr. 13, 1975, pp. 7-11.

RUGGIERI Ruggero, *Ricordo di Mircea Popescu,* Limite, Paris, Nr. 20, Decembrie 1975.

SANDIER Gilles, *Deux grands styles* [despre Andrei Șerban], La Quinzaine Littéraire, Paris, 1 noembrie 1975.

SCHECHTER I., *Limba* [despre Ștefan Baciu, Mircea Eliade, Virgil Ierunca], Viața Noastră, Tel Aviv, 25 Martie 1975.

SCHEIN Ionel, *Trop tard,* Le Quotidien de Paris, 20 Septembrie 1975.

SCHEIN Ionel, *"Pro-promoteur",* Les Nouvelles Littéraires, 20 Octombrie 1975.

SCHLESAK Dietar, *Transsylvanica; Brancusi; Le Lard et le Chagrin; Double Emigration Est-Ouest; Idée absurde* (traduit de l'allemand par Nicole Casanova), Cahiers de L'Est, Paris, Nr. 4, Decembrie 1975, pp. 62-63.

SCHLOCKER Georges, *Traumwelt statt Polemik* [despre Dumitru Țepeneag], Die Presse, Viena, 18 Aprilie 1975.

SCHMIDT-GARRE Helmut, *Diese Traviata-Atmosphäre elektrisiert* [despre Ileana Cotrubaș], Münchner Merkur, 28 Aprilie 1975.

SERVEUX Guy, *Les Théologiens marxistes de Bucarest,* Catacombes, 15 Octombrie 1975.

SILVIU George, *Floarea din pahar* [poem], Mele, Honolulu, Iunie 1975.

SIMA Horia, *Partidele istorice după Helsinki,* Țara și Exilul, Madrid, Anul XI, Nr. 9-10, Iulie-August 1975, pp. 8-13.

SIMA Horia, *Ce este de făcut?,* Țara și Exilul, MADRID? Anul XI, Nr. 11-12, Septembrie - Octombrie 1975, pp. 1-6.

SIMIAN Mira, *Ibrahim* [fragment din romanul "Povestea Râmniculuiˮ], Revista Scriitorilor Români, München, 1975, Nr. 13, pp. 52-57.

SIMIAN Mira, *Răspuns ultimei scrisori a lui Mircea* [Poem închinat lui Mircea Popescu], Limite, Paris, Nr. 20, Decembrie 1975.

SPOREA Constantin, *Un conac de neuitat: Wenglersdorf,* Revista Scriitorilor Români, München, Nr. 13, 1975, pp. 101-107.

SPOREA Constantin, *Südostdeutche Vierteljahrsblätter,* Revista Scriitorilor Români, München, Nr. 13, 1975, pp. 170-176.

SPYCKET Jérôme, *Clara Haskil,* Payot, Lausanne, 1975, 280 p.

STAHL Paul H., *L'Organisation magique du territoire villageois roumain,* L'Homme, Paris, XIII, Nr. 3, 1973.

STAHL Paul H., *Frontières politiques et civilisations paysanr.es traditionnelles* in "Confinie Regioni" (Roundaries and Regions), Trieste, 1973.

STAMATU Horia, *"Scrisoarea unui European" 1944-1974,* Drum, Anul XI, Nr. 1-2, Ianuarie - Iunie 1975, pp. 3-7.

STAMATU Horia, *La Demeure du sage* [traducere și prezentare a lui H. S. de Sanda Stolojan], Cahiers de l'Est, Paris, Nr. 1, Ianuarie 1975, pp. 34-36.

STAMATU Horia, *Peisagiu "Răsărit lumină lină" 125 de ani* [poem], Limite, Paris, Nr. 19, August 1975.

STAMATU Horia, *O despărir grea* [despre Mircea Popescu], Limite, Paris, Nr. 20, Decembrie 1975.

ŞTANCIU V.V., *État victimal et civilisation,* Études Internationales de Psycho-sociologiee criminelle, Paris, Nr. 26-28, 1975, pp. 29-42.

STANCIU V.V., *Criminalité et libéralisme,* Le Quotidien de Paris, 10 Iulie 1975.

S[TANCIU] V.V., *"Le Myrhe de la Justice" par Antonin Basson,* Études Internationales de Psycho-sociologie criminelle, Paris, Nr. 26-28, 1975, pp. 55-56.

STAVILA Constantin, *Trente ans après le partage du monde à Yalta,* Foi et Vie, Paris, Decembrie 1975, pp. 93-100.

STAVILA Viorica, *Une Femmenue devant Dieu,* J.C. Lattès, Paris, 1975, 186 p.

STEPHANESCO Gérard, *Le Cardinal Daniélou et son prochain,* Le Quotidien de Paris, 5-6 Aprilie 1975.

STEPHANESCU Gérard, *Arménie 1915, premier génocide du Siècle,* Le Quotidien de Paris, 24 Aprilie 1975.

STOLOJAN Sanda, *La Société roumaine vue par Duiliu Zamfirescu : arrivisme ou continuité,* Revue des Études Roumaines, Paris XV, 1975, pp. 53-66.

STOLOJAN Sanda, *"L'Héritage de Lénine", par François Fejtö,* Cahiers de l'Est, Paris, nr. 1, Ianuarie 1975, pp. 134-135.

STOLOJAN Sanda, *Comment vivent les cobayes. Ludovik Vaculik : "Les Cobayes",* Journal de Genève, 4-5 Ianuarie 1975.

STOLOJAN Sanda, *Un huis clos où quatre femmes apportent leur témoignange sur la Roumanie des années cinquante. Paul Goma : "Elles étaient quatre",* Journal de Genève, 18 Ianuarie 1975.

STOLOJAN Sanda, *"Fragments d'un Journal" par Mircea Eliade,* Cahiers de l'Est, Paris, Nr. 2, Aprilie 1975, pp. 118-119.

STOLOJAN Sanda, *"Une Voix dans le cœur" par André Siniavski,* Cahiers de l'Est, Paris, Nr. 2, Aprilie 1975, pp. 123-125.

STOLOJAN Sanda, *Meştera culpă; Raze* [poeme], Limite, Paris, Nr. 19, August 1975.

STOLOJAN Sanda, *Horia Stamatu, descântătorul,* Limite, Paris, Nr. 19, August 1975.

STOLOJAN Sanda, *Lac encerclé; Observatoire; Ailleurs* [poeme], Cahiers de l'Est, Paris, Nr. 3, Septembrie 1975, pp. 72-73.

STOLOJAN Sanda, *O prezenţă* [despre Mircea Popescu], Limite, Paris, Nr. 20, Decembrie 1975.

STOLOJAN Sanda, *Quatre Poèmes,* La Revue de Belles-Lettres, Geneva, 1975, Nr. 2, pp. 55-58.

STURDZA Mihail, *Washington, Moscou superstars,* Carpaţii, Madrid, 22 Februarie - 25 Martie 1974.

TĂCUTU Mihai, *Fabule,* Limite, Paris, Nr. 20, decembrie 1975.

TANASE Virgil, *Histoire en forme d'épitaphe* (traduit du roumain par Alain Paruit), Cahiers de l'Est, Paris, Nr. 1, Ianuarie 1975, pp. 70-74.

TANASE Virgil, *Le Canard sauvage* (traduit du roumain par Alain Paruit), Cahiers de l'Est, Paris, Nr. 4, Decembrie 1975, pp. 107-113.

TĂUTU Aloisie Ludovic, *Opere* Vol. I. *Istorice,* "Bună Vestire", Roma, 1975, 434 p. + Vol. II. *Teologice-bisericeşti. Varia* 128 p.

THEODORU Ştefan Gheorghe, *Lupta dela Nicopole în povestirea lui Johanns Schiltberger,* Revista Scriitorilor Români, München, Nr. 13, 1975, pp. 178-183.

TITEL Sorin, *Le Long Voyage du prisonnier* (fragments), (traduit du roumain par Marie-France Ionesco), Cahiers de l'Est, Paris, Nr. 4, Decembrie 1975, pp. 118-127.

TOCHTERMANN Erwin, *Die Leidenschaften der jungen Violetta* [despre Ileana Cotrubaş], Süddeutsche Zeitung, 26-27 Aprilie 1975.

TOMAZIU George, *Paranteză* [poem], Mele, Honolulu, Iunie 1975.

TSEPENEAGA D., *Éditorial,* Cahiers de l'Est, Paris, Nr. 1, Ianuarie 1975, pp. 1-2.

TSEPENEAG D., *Sorin Mărculescu,* Cahiers de l'Est, Paris, Nr. 1, Ianuarie 1975.

TSEPENEAG D., *Virgil Tănase,* Cahiers de l'Est, Paris, Nr. 1, Ianuarie 1975, pp. 69-70.

TSEPENEAG Dumitru, *Antonin Liehm : "Le Passé présent",* Esprit, Paris, Martie 1975, pp. 473-474.

TSEPENEAG D., *Dan Bocaniciu,* Cahiers de l'Est, Paris, Nr. 2, Aprilie 1975.

www.arhivaexilului.ro

TSEPENEAG D., *Mircea Ivănescu,* Cahiers de l'Est, Paris, Nr. 2, Aprilie 1975.

TSEPENEAG Dumitru, *Le Paysage de la poésie roumaine,* Esprit, Paris, Septembrie 1975, pp. 227-229.

TSEPENEAG D., *Nicolae Breban,* Cahiers de l'Est, Paris, Nr. 3, Septembrie 1975, pp. 51-52.

TSEPENEAG Dumitru, *Monica Lovinesco,* Cahiers de l'Est, Paris, Nr. 4, Decembrie 1975.

TSEPENEAG Dumitru, *Quelques idées fixes et autant de variables,* Cahiers de l'Est, Paris, Nr. 4, Decembrie 1975, pp. 64-75.

TURCEA Daniel, *Ligne droite; Le Mythe du miroir* (traduit du roumain par Alain Paruit), Cahiers de l'Est, Paris, Nr. 4, Decembrie 1975, pp. 105-106.

TURCEA Daniel, *Jardin japonais* (traduit du roumain par B. Noël, avec la collaboration de D. Tsepeneag), Cahiers de l'Est, Paris, Nr. 4, Decembrie 1975.

TURDEANU Emile, *La Légende du Prophète Jérémie en roumain,* Revue des Études Roumaines, Paris, XV, 1975, pp. 145-186.

TURDEANU Emile, *Un Portrait de Şerban Cantacuzino, Prince de Valachie, au Monastère d'Iviron au Mont Athos,* Revue des Études Roumaines, Paris, XV, 1975, pp. 211-213.

TZARA Tristan, *Œuvres cxomplètes* Tome I (1912-1924). Texte établi, présenté et annoté par Henri Béhar, Flammarion, Paris, 1975, 746 p.

VALERY Nicole, *Derrière le rideau de bambou,* Catacombes, Iunie 1975.

VĂLIMAREANU Petre, *Mircea Popescu,* Vatra, Freiburg, Nr. 153, Iulie-Septembrie 1975.

VARENNE Françoise, *Ionesco ouvre ses valises* [interview], Le Figaro, 29 Noembrie 1975.

VESE Giuseppe, *Ricordo di un amico* [despre MIrcea Popescu], Limite, Paris, Nr. 20, Decembrie 1975.

VIGNAL Philippe, *Andrei Şerban,* Art Press, Paris, Nr. 20, Septembrie-Octombrie 1975, pp. 36-37.

VINS G.P., *Chronique de la persécution religieuse.* Introduction et notes de Sergiu Grossu, Éditions des "Catacombes", Courbevoie, 1975, 198 p.

VÖLKL Ekkehard, *Das rumänische Fürstertum Moldau und die Ostslaven im 15 bis 17 Jahrhundert,* O. Harrasowitz, Wiesbaden, 1975, 123 p.

VULCĂNESCU Mircea, *Romanian Dimension of Existence* (translation by Natalia Dimitriu), Romanian Sources, Pittsburgh, Vol. 1, Part 1, 1975, pp. 5-34.

WALTER Edith, *Marius Constant, témoigne de son temps* [dialog cu compozitorul], L'Harmonie, Paris, Nr. 112, Decembrie 1975, pp. 70-75.

WEISS Dimitri, *Aureliu Weiss, critique dramatique et esthéticien du théâtre. Essai bibliographique 1908-1970,* Revue de l'Université d'Ottawa, Vol. 45, Nr. 1, Ianuarie-Martie 1975, pp. 117-125.

WURMBRAND Richard, *Souviens-toi de tes frères,* Apstolat des Éditions, Paris, 1974, 182 p.

WURMBRAND Richard, *Mes prisons avec Dieu,* Éd. Casterman, Paris, 1974, 260 p.

WURMBRAND Richard, *Teria se convertido Lennin?* A Voz dos Martires, Sao Paolo, Iunie-August 1974.

WURMBRAND Richard, *Cristaos Sovieticos amam seus perseguidores,* A Voz dos Martires, Sao Paolo, Septembrie-Decembrie 1974.

ZAHARIA Paul Paon, *La Rose parallèle, 1975, 224 p.*

ZAKRZEWSKA Janina, Les Révisions de la Constitution de la République socialiste de Roumanie, Revue d'Études Comparatives Est-Ouest, Vol.IX, Nr. 2, Iunie 1978.

*** *"Danton" — in Censored Version — on Bucharest Stage, Radio Free Europe Research, 5 Februarie 1975.*

*** *A Lonely Writer* [despre D. Ţsepeneag], New Society, Londra, 19 Iunie 1975.

*** *The Campaign Against Bishop Valerian,* Solia, Detroit, Iulie 1975, pp. 9-12.

*** *Communist Youth Congress on Problems of Literatur and the Arts,* Radio Free Europe Research, 20 Noembrie 1975.

*** *The Problem of the Young Writers,* Radio Free Europe Research, 5 Decembrie 1975.

*** *Des nuages sur l'Église orthodoxe roumaine de Paris,* Catacombes, 15 Decembrie 1975.

Ce cahier, le cinquième de la revue *ETHOS*, contient une étude importante de l'écrivain contestataire Dorin Tudoran : "Froid ou Peur" ou "de la condition de l'intellectuel roumain sous le régime communiste".

Mircea Eliade signe une nouvelle, "A l'ombre d'un lys" et Daniel Boc un texte intitulé "La respiration suivante". Les poètes Horia Stamatu, Nicu Caranica, Alexandru Lungu et Mihai Pupazan ont également participé à ce numéro.

Le cahier s'achève par une abondante bibliographie recensant les publicatons des Roumains en exil ou des écrivains occidentaux les concernant.

www.arhivaexilului.ro